Suomalaisten ja saamelaisten kategorisointi ja siihen kytkeytyvät diskurssit Réginald Outhier'n matkapäiväkirjassa *Journal d'un voyage au Nord en 1736 & 1737*

Pro gradu- tutkielma
Rami Kivi
Soveltava kielitiede
Kieli- ja viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto
2020

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Rami Kivi	
Työn nimi – Title Suomalaisten ja saamelaisten kategorisointi ja siihen kytkeytyvät diskurssit Réginald Outhier'n matkapäiväkirjassa *Journal d'un voyage au Nord en 1736 & 1737*	
Oppiaine – Subject Soveltava Kielitiede	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year Maaliskuu 2020	Sivumäärä – Number of pages 70

Tiivistelmä – Abstract

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on tutkia suomalaisten sekä saamelaisten kategorisointia sekä kategorioihin kytkeytyviä diskursseja ranskalaisen astemittausretkikunnan jäsenen Réginald Outhier'n päiväkirjassa *Journal d'un voyage au Nord en 1736 & 1737*. Vuosina 1736–1737 Pierre Louis Moureau de Maupertuis'n johtama tieteellinen retkikunta matkasi Ranskasta tuolloisen Ruotsin pohjoisosiin Tornionlaakson alueelle suorittaakseen astemittauksia maapallon muodon selvittämiseksi. Outhier'n päiväkirja sisältää runsaasti kuvailuja niin suomalaisista kuin saamelaisistakin, ja tarjoaa näin ollen mielenkiintoisen historiallisen näkökulman suomalaisuuteen ja saamelaisuuteen.

Aineistoni koostuu Outhier'n vuonna 1744 julkaistun päiväkirjan merkinnöistä Tornionlaaksossa vietetyltä ajanjaksolta, eli kesäkuusta 1736 seuraavan vuoden kesäkuuhun. Pituudeltaan aineisto on noin 122 sivua. Olen rajannut aineiston vain Tornionlaaksossa vietettyyn aikaan, sillä maininnat saamelaisista ja suomalaisista rajoittuvat tähän päiväkirjan osaan. Tutkimuskysymykseni ovat: 1. Millaisiin kategorioihin suomalaisia ja saamelaisia kategorisoidaan päiväkirjassa? Millaisia määreitä näihin liittyy? 2. Mitä diskursseja kytkeytyy suomalaisten ja saamelaisten kategorioihin?

Tarkastelen aineistoani diskurssintutkimuksen teoreettisesta viitekehyksestä käsin, tukeutuen sosiaalisen konstruktionismin mukaiseen käsitykseen sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta vuorovaikutuksessa. Hyödynnän sekä kategorioiden, että diskurssien käsitettä, tukeutuen vahvasti Michel Foucault'n (2014) näkemyksiin tiedosta ja vallasta analysoidessani aineistoa niin kielellisen mikrotason kuin yhteiskunnallisen makrotasonkin kautta.

Pääasiallisena nimityksenä suomalaisista käytettiin termejä *Finnois* sekä *Finlandais* (suomalainen), ja suomalaisuuden kategorian merkittävimpinä määreinä esiintyivät kieli sekä yhteiskunnallinen asema. Pääkategoria "suomalaiset" koostuu päiväkirjassa useammasta alakategoriasta, kuten suomalaiset sotilaat sekä talonpojat. Suomalaisten kategoriaan kytkeytyvät kunnioituksen sekä sivistymättömyyden diskurssit, jotka luova suomalaisista toisaalta ahkeraa ja sankarillista, toisaalta taikauskoista sekä kielitaidotonta kuvaa ranskalaisen näkökulmasta. Saamelaisten pääasiallisena kategoriana toimii lähinnä "*Lapon*" (lappalainen). Sanaa "saamelainen" ei käytetä päiväkirjassa, ja kategorian liitetyistä määreistä useimmat liittyvät ulkonäköön sekä elintapoihin. Saamelaisuuteen kytkeytyvät diskurssit ovat vierauden sekä luonnonläheisyyden diskurssit, joiden myötä saamelaiset näyttäytyvät aineistossa vieraina, mutta taitavina luontoihmisinä.

Tutkielma antaa historiallista näkökulmaa sekä suomalaisten että saamelaisten asemaan 1700-luvun Euroopassa niin kansainvälisessä kuin paikallisessakin yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tekstissä muodostuu selkeitä valtarakenteita, joissa ranskalaiset ovat hierarkiassa korkeimpana ja saamelaiset usein alimpana. Saamiani tuloksia voidaan vertailla myös laajemmassa historiallisessa kontekstissa eri aineistojen kautta, jolloin voidaan saada uutta ja merkittävää tietoa esimerkiksi hyödyntämällä kolonisaation käsitettä.

Asiasanat – Keywords

Diskurssintutkimus, Kategoriat, Tornionlaakso, Foucault, Saamelaiset, Suomalaiset

Säilytyspaikka – Depository

Jyväskylän yliopisto – JYX-julkaisuarkisto

Muita tietoja – Additional information

Sisällys

1 JOHDANTO 1

2 TUTKIMUSMATKA POHJOISEEN 5

2.1 Réginald Outhier 5

2.2 Ruotsi ja Ranska 1700-luvulla 6

2.3 Tieteelliset taustat tutkimusretkelle 8

2.4 Suomi ja Tornionlaakso 1700-luvulla 9

2.5 Saamelaiset historiassa sekä historiankirjoissa 11

3 TEORIATAUSTA 15

3.1 Sosiaalinen konstruktionismi ja kielellinen käänne 15

3.2 Diskurssintutkimus 17

3.3 Foucault, diskurssit ja valta 19

3.4 Kategoriat ja kategorisointi 23

4 AINEISTO, TUTKIMUSKYSYMYKSET JA METODI 27

4.1 Journal d'un voyage au Nord en 1737 & 1737 27

4.2 Tutkimuskysymykset ja metodi 28

4.2.1 Kategoria-analyysi 28

4.2.2 Foucault'lainen diskurssianalyysi 29

5 ANALYYSI 32

5.1 Suomalaisten kategorisointi 32

5.2 Suomalaisuuden kategoriaan kytkeytyvät diskurssit 38

5.2.1 Kunnioituksen diskurssi 38

5.2.2 Sivistymättömyyden diskurssi 42

5.3 Saamelaisten kategorisointi 48

5.4 Saamelaisten kategoriaan kytkeytyvät diskurssit 53

5.4.1 Vierauden diskurssi 53

5.4.2 Luonnonläheisyyden diskurssi 56

6 PÄÄTÄNTÖ 61

6.1 Yhteenveto analyysin tuloksista 61

6.2 Pohdinta 64

6.3 Tutkielman arviointi ja mahdollinen jatkotutkimus 66

7 LÄHTEET 69

1 JOHDANTO

Tornionlaakson seutu, nykyisen Suomen Lappi ja sen asukkaat ovat läpi historian olleet useamman eurooppalaisen tutkimusretken kohteena (Lundholm 1993: 338). Eräs vanhimmista ja kattavimmista Lapista, saamelaisista ja suomalaisista kertova teos ilmestyi 1500-luvulla ruotsalaisen Olaus Magnuksen (1977 [1555]) kirjoittamana. *Pohjoisten kansojen historia* sisältää paljon tarkkoja havaintoja suomalaisista, saamelaisista sekä heidän elintavoistaan ja -ympäristöistään, mutta sortuu osittain liioitteluun ja toisen käden tietoon (mts. 7–11). Tämän jälkeisinä vuosisatoina on Tornion alueelle tehty useita retkiä, joista ilmestyi myöhemmin enemmän tai vähemmän faktapohjaista tietoa sisältävää kirjallisuutta. Eräs tunnetuimmista tieteellisistä tutkimusretkistä Lappiin tapahtui 1700-luvulla Ranskan tiedeakatemian toimesta. Vuonna 1736 Ranskasta lähti Pierre Louis Moureau de Maupertuis'n johdolla retkikunta tekemään astemittauksia Ruotsin pohjoisosiin tarkoituksenaan ratkaista eurooppalaista tiedeyhteisöä vaivannut kiista maapallon muodosta. Kyseinen kiista oli sitoutunut myös vahvasti Englannin ja Ranskan väliseen kilpa-asetelmaan, sillä maiden tiedemiesten hypoteesit maapallon muodon suhteen erosivat toisistaan. Ranskan tiedeakatemia halusi selvittää totuuden lopullisesti ja lähettikin kaksi retkikuntaa eri puolille maapalloa, Peruun sekä Ruotsiin tekemään astemittauksia. (Pekonen 2010: 27–32.)

Ruotsi valikoitui maineikkaan retkikunnan kohteeksi maiden hyvien kahdenvälisten suhteiden vuoksi, joita varsinkin Ranska pyrki vielä parantamaan sekä Euroopan epävakaan poliittisen tilanteen että omien geopoliittisten tavoitteidensa vuoksi (Pekonen 2011: 46–52). Maupertuis'n Retkikuntaan kuului useita nimekkäitä ranskalaisia, kuten myös myöhemmin mainetta niittänyt ruotsalainen matemaatikko Anders Hellant (Pekonen 2010: 31–32). Tämä tutkielma käsittelee retkikunnan mukaan lähteneen katolisen papin ja ranskan tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsenen Réginald Outhier'n tutkimusmatkalla kirjoittamaa päiväkirjaa.

Outhier'n päiväkirja, *Journal d'un Voyage au Nord, en 1736-1737*, on hyvin kattavasti ja pikkutarkasti laadittu kirja, jossa Outhier esittelee havaitsemiaan asioita ja ilmiöitä matkalla pohjoiseen ja takaisin. Merkittävä osa päiväkirjan merkinnöistä keskittyy nimenomaan Tornionlaakson alueella vietettyyn noin vuoden mittaiseen ajanjaksoon. Päiväkirja julkaistiin myöhemmin retken jälkeen vuonna 1744 ja se on aikojen saatossa käännetty useille eri kielille. (Pekonen 2011: 111, 118).

Outhier'n päiväkirjaa on kuvailtu sisältönsä kannalta etnografiseksi, ennen kuin koko termiä oli edes keksitty (Pekonen 2014). Vaikka Outhier käsitteleekin paljon mittausten tuloksia päiväkirjassaan, on hän jättänyt numerodatan ja sen analysoinnin kirjan loppuun omaan osaansa, joten

muut merkinnät keskittyvät pitkälti kaikkeen mittausretkien ympärillä tapahtuvaan havainnointiin. Outhier'n lähestymistapa on melko tieteellinen, sillä päiväkirja ei juurikaan sisällä vahvasti esitettyä kritiikkiä, mielipide-erojen korostamista tai muutakaan räikeän subjektiivisesti värittynyttä kielenkäyttöä, tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta. Tämä itsessään on mielenkiintoista ottaen huomioon Outhier'n aseman katolisena pappina tutkimusretkellä läpi erittäin luterilaisen Ruotsin. Lisäksi aiempi kirjallisuus liittyen pohjoiseen ja sen kansoihin on ollut osittain melko liioiteltua, värittynyttä ja paikoin sensaatiomaistakin tietoa sisältävää. (Pekonen 2011: 115–116.)

Päiväkirjan keskiössä on Tornionlaaksossa vietetty noin vuoden mittainen ajanjakso, jolloin retkikunta liikkui paljon sekä maastossa, Torniossa että ympäröivissä pienemmissä kylissä. Outhier'n päiväkirjassa on tarkasteltu hyvin laajasti aluetta ja sen ihmisiä. Huomion keskiöön vaikuttavatkin nousevan pohjoisen Ruotsin luonto, ihmiset sekä heidän tapansa ja kulttuurinsa. Outhier tarkastelee varsinkin suomalaisia ja saamelaisia kirjassaan melko laajasti kertoen heidän roolistaan retkikunnan työntekijöinä, heidän arjestaan ja elämästään pohjoisessa sekä selviytymisestä kovissa pakkasissa ja vaativassa maastossa. Outhier'n päiväkirja onkin antanut hyvin historiallisen sekä yhteiskunnallisen näkemyksen siitä, millaisena tuo ranskalaisten näkökulmasta "kaukainen pohjola" ja sitä asuttava väki näyttäytyi.

Outhier'n päiväkirja tarjoaa otollisen mahdollisuuden tarkastella suomalaisuutta ja saamelaisuutta diskurssintutkimuksen näkökulmasta hyödyntäen Michel Foucault'n käsitystä vallan ja tiedon suhteesta (Foucault 2014: 42). Ottaen huomioon ajallisen kontekstin, on valta tiedon luomisessa ollut merkittävillä yhteiskunnallisilla instituutioilla, kuten Ranskan tiedeakatemialla. Tuona aikana merkittävän kulttuurillisen ja tieteellisen prestiisiaseman omanneen Ranskan (Wright 2006: 37) kansalaisena ja tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsenenä on Outhier'n teksteillä ollut väistämättä painoarvoa siinä, miten tieto rakentuu ja mikä esitetään totuutena Lapista, suomalaisista ja saamelaisista.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on perehtyä siihen, millaisiin kategorioihin suomalaisia ja saamelaisia jaetaan aineistossa ja mitä määreitä näihin kategorioihin liittyy. Lisäksi pyrin selvittämään, mitkä diskurssit kytkeytyvät näihin kategorioihin ja miten valta nivoutuu tähän kokonaisuuteen. Oman näkemykseni mukaan kyseinen päiväkirja aineistona tarjoaa mielenkiintoisen, erilaisen ja merkittävän näkemyksen siihen, mistä suomalaisuus ja saamelaisuus koostuivat lähes kolmesataa vuotta sitten. Outhier antaa pohjoismaiden ulkopuolisena mahdollisesti melko poikkeavankin näkemyksen siitä, mihin olemme nykypäivänä tottuneet liittyen suomalaisuuteen, saamelaisuuteen ja lappilaisuuteen. Lisäksi aineistoa analysoimalla voidaan myös nähdä, ovatko esimerkiksi ihmisryhmien väliset hierarkiat muuttuneet. Tutkielmani on ajankohtainen saamelaisten

kokemia vääryyksiä selvittävän totuuskomission alkamisen suhteen (Wesslin 2019), tuomalla esiin historiallista ja Pohjoismaiden ulkopuolista näkökulmaa saamelaisuuteen.

Tutkielmani teoreettinen viitekehys on diskurssintutkimus, joka on vahvasti sidoksissa laajempaan sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteeseen, jonka lähtökohtana on ajatus sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta vuorovaikutustilanteissa. Tutkielmassa kielikäsitys on funktionaalinen, ja kieli nähdään joustavana ja monipuolisena resurssina, jota sen käyttäjät pystyvät muokkaamaan ja käyttämään, sisältäen aina valinnan mahdollisuuden. Diskurssin kaksoiskierre on myös oleellinen teoreettinen näkökulma tutkimukselleni: yhteiskunnallinen makrotaso vaikuttaa ja muokkaa kielellistä mikrotasoa ja päinvastoin. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 14–24, 32–33.)

Tutkimuksen oleellisimmat teoreettiset käsitteet ovat kategoriat sekä diskurssit. Kategorioilla tarkoitetaan kielellisen nimeämisen, eli kategorisoinnin seurauksena muotoutuvia luokitteluja, jotka ovat kontekstiin ja kulttuurilliseen tietoon sidonnaisia sekä aina valinnan mahdollisuuden sisältäviä. Kategoriat voivat koskea mitä tahansa, niin konkreettisia kuin abstraktejakin asioita ja ilmiöitä. Kategorisoinnin voidaankin todeta olevan olennainen osa ihmisen toimintaa. Lisäksi kategorioihin liitetään määreitä, kuten velvollisuudet, oikeudet, tiedot ja kompetenssit. Joskus pelkästään näiden määreiden käyttö voi viestiä tietystä kategoriasta. Tutkielmassani tarkastelen sitä, mihin kategorioihin suomalaisia ja saamelaisia jaetaan tutkimalla heistä käytettyjä erilaisia nimityksiä eri yhteyksissä, sekä millaisia määreitä näihin kategorioihin liittyy. Kategorian käsite on siis vahvemmin sidottuna kielelliseen tasoon tutkielmassani. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012: 18–20, 86–87.)

Käyttämäni diskurssin käsite nojaa Michel Foucault'n näkemyksiin kielestä, tiedosta ja vallasta. Hänen näkemystensä mukaan diskurssit ovat historiallisia, kulttuurillisia ja kiteytyneitä kielenkäytön muotoja, joiden myötä eri asioita ja ilmiöitä voidaan tarkastella eri näkökulmista luoden erilaista tietoa (Foucault 2000: 31–32, 37, 38; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 33). Foucault'n käsitykseen nojaten liittyy diskursseihin aina valtaa, sillä useimmiten diskurssien välillä vallitsee tietty hierarkia: mitä pidetään totuudellisimpana, mitä taas ei arvosteta tai sallita (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 72)? Tutkielmassani pyrin selvittämään, millaisia diskursseja tekstissä rakentuu ja kytkeytyy suomalaisten ja saamelaisten kategorioihin, tutkien sanavalintoja, kuvailuja ja selityksiä, joita Outhier nostaa esiin tai jättää pois. Kaikki tämä sidotaan diskurssintutkimukselle olennaiseen tapaan ympäröivään kontekstiin, niin hetkittäisestä tilannekontekstista aina suurempaan yhteiskunnalliseen ja poliittiseen kontekstiin. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 40–41.)

Tämä pro gradu -tutkielma liittyy Jyväskylän yliopiston Cold Rush -hankkeeseen. Kyseinen Suomen Akatemian rahoittama ja Sari Pietikäisen johtama tutkimushanke on monialainen ja laaja arktiselle alueelle keskittyvä kieltä ja identiteettiä tutkiva projekti. Hankkeen lähtökohtana toimii

arktisten alueiden tietynlainen taloudellinen ja kulttuurillinen murros, sillä pohjoisen tarjoamat resurssit ovat alati kasvavassa kysynnässä niin yksittäisten valtioiden tasolla kuin myös kansainvälisesti. Cold Rushissa keskitytään tutkimaan kielten ja identiteettien asemaa, muutosta ja merkitystä hyvin dynaamisessa taloudellisessa ja kulttuurillisessa ympäristössä. (Cold Rush 2017).

Pääosin Outhier'n päiväkirjaan keskittyvää tutkimusta on tehty suhteellisen vähän, ja useammassa tutkimuksessa päiväkirja on osana suurempaa aineistoa. Osmo Pekonen (2010) väitöskirjassaan *La Rencontre des religions autour du voyage de l'abbé Reginald Outhier en Suède en 1736-1737* tarkastelee niin historiallisesta kuin semioottisestakin näkökulmasta Outhier'ta sekä millaisia kohtaamisia eri uskontojen kanssa Outhier'n päiväkirjassa ilmenee. Pekonen on käsitellyt koko päiväkirjaa, esitellen kattavasti niin tieteellisen kuin poliittisenkin kontekstin retkikunnan ympärillä sekä perehtyen tarkasti Outhier'n kuvailuihin hänen matkallaan kohtaamista uskonnoista ja uskontoon liittyvistä ilmiöistä. Päiväkirja esiintyy myös osana Alessandra Orlandini Carcreffin väitöskirjaa (2017), jossa hän käsittelee italialaisia, englantilaisia ja ranskalaisia matkailijoita ja heidän retkiään Suomeen ja Lappiin 1400–1800-luvuilla. Päivi Maria Pihlaja (Pekonen 2010: 118 mukaan 2009) sivuaa Outhier'n päiväkirjaa väitöskirjassaan, joka käsittelee pohjoisen tutkimusta sekä Ruotsin tiedeseurojen suhteita ranskaan 1700-luvulla. Diskurssianalyyttisen tutkimuksen kannalta aineistoni on siis vielä melko koskematon.

Aloitan tutkielmani toisessa luvussa esittelemällä monipuolisen historiallisen kontekstin, johon tutkimusretki sijoittui. Käsittelen niin Outhier'n elämää, kuin tutkimusretken tieteellistä ja poliittistakin kontekstia. Esittelen myös Suomen ja Tornionlaakson historiallisen ja yhteiskunnallisen kontekstin sekä käsittelen saamelaisten historiaa, näkyvyyttä ja asemaa Lapissa ja siitä kertovassa kirjallisuudessa. Kolmannessa luvussa esittelen teoreettisen viitekehyksen tutkielmalleni, sisältäen yleisen käsityksen sosiaalisesta konstruktionismista, diskurssianalyysistä, Michel Foucault'sta sekä kategorioista. Neljännessä luvussa esittelen tutkimuskysymykset, aineiston sekä metodologiset lähtökohtani aineiston analyysille. Viidennessä luvussa esittelen aineiston analyysin, käyden ensin läpi suomalaisten kategorisoinnin sekä diskurssit, jonka jälkeen siirryn saamelaisten kategorioihin sekä diskursseihin. Lopuksi luvussa kuusi esittelen analyysin yhteenvedon, pohdinnan sekä tutkielman reflektoinnin jatkotutkimusmahdollisuuksineen.

2 TUTKIMUSMATKA POHJOISEEN

Tässä luvussa taustoitan tutkielmani aihetta esittelemällä Réginald Outhier'n elämää ja tekoja sekä käsittelemällä niin poliittista kuin tieteellistäkin kontekstia, jotka vaikuttivat astemittausretkikunnan muodostumiseen ja Tornionlaakson valikoitumiseksi retkikunnan kohteeksi. Lisäksi valotan Suomen, Tornionlaakson sekä saamelaisten tilannetta kyseisessä historiallisessa kontekstissa.

2.1 Réginald Outhier

Abbé Réginald Outhier (1694–1774) oli ranskalainen katolisen kirkon pappi sekä myöhemmin urallaan Ranskan tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsen. Outhier vihittiin papiksi 1720-luvun alussa Besançonin pappisseminaarissa, ja koko uransa hän kuuluikin kyseisen hiippakunnan papistoon. Pekonen pohtii, että Outhier on todennäköisesti saanut peruskäsityksen tähtitieteestä jesuiittaveljeskunnalta (Pekonen 2014). Outhier innostui tähtitieteestä siinä määrin, että kiinnitti kuninkaallisen tiedeakatemian huomion suunnittelemallaan kuun vaiheita hyvin kuvastavalla taivaanpallollaa. Joulukuussa 1731 Outhier kutsuttiin tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäseneksi parinaan itse Jacques Cassini, merkittävä tiedemies, joka vastusti isänsä kanssa Newtonin gravitaatioteoriaa sekä näkemystä maapallon muodosta. (Pekonen 2014)

Outhier oli kotoisin Jura-vuoriston alueelta, joten pakkaseen tottuneena ja fyysisesti vahvana miehenä hän toimi erinomaisena lisänä Maupertuis'n retkikuntaan. Hänen pääasiallinen roolinsa oli laatia piirroksia ja karttoja matkan varrella nähdyistä seuduista ja ihmisistä päiväkirjan kirjoittamisen lisäksi. Pappina hän piti myös huolta seurueen hengellisestä elämästä toimittamalla messuja katolisina juhlapäivinä. Outhier'ta on kuvailtu etnografiksi ennen etnografiaa, sillä hän kuvaili hyvin pikkutarkasti ja suhteellisen avoimin mielin kaikkea kohtaamaansa matkallaan Tornioon. Vaikka luterilaisten ja katolilaisten uskonnolliset näkemykset eivät juurikaan kohdanneet, ei Outhier kuitenkaan antanut tämän häiritä häntä tai hänen suhteitaan paikallisiin, sillä hän ystävystyi useampien ruotsalaisten luterilaisten kollegojen kanssa. (Pekonen 2014).

Palattuaan tutkimusretkeltä muun retkikunnan kanssa, myönsi Ranskan kuningas Outhier'lle 1200 livren vuotuisen eläkkeen, joka oli tuohon aikaan hyvin merkittävä summa. Outhier vietti loppuelämänsä varakkaana, tieteelle omistautuneena miehenä. Hänen pääasiallisia alojaan olivat astronomia sekä meteorologia ja hänet valittiin Caenin akatemian jäseneksi jo ennen tutkimusretkeä vuonna 1733. Berliinin akatemian ulkomaiseksi jäseneksi hänet valittiin vuonna 1747. Päiväkirjansa hän julkaisi vuonna 1744. Outhier kuoli vuonna 1774 lähes 80-vuotiaana. (Pekonen 2014).

2.2 Ruotsi ja Ranska 1700-luvulla

Euroopan yleinen poliittinen ilmapiiri sekä varsinkin Ranskan ja Ruotsin keskeiset suhteet 1700-luvulla ovat merkittävä osa yhteiskunnallista kontekstia Outhierin päiväkirjan taustalla, ja näiden kahden vaikutusvaltaisen eurooppalaisen valtion välit näkyvät myös päiväkirjassa. Ranskan ja Ruotsin vahva liittouma 1700-luvun alkupuolella periytyi aina kolmikymmenvuotiseen sotaan saakka, jonka jälkeen näiden valtioiden yhteistyö oli läheistä. (Pekonen 2010: 46.)

Kaarle XII, Ruotsin kuningas vuosina 1697–1718, oli aiheuttanut Euroopassa paljon huomiota voittamillansa sodilla mm. Venäjää, Tanskaa sekä Puolaa vastaan. Sotaonnen käännyttyä vuonna 1709 Pultavan taistelussa Venäjää vastaan alkoi Ruotsin suurvalta-aseman hiljattainen hiipuminen. Lopulta kuningas sai kuolettavan osuman luodista Norjassa vuonna 1718. Seuraavana vuonna perustuslain muutoksen ohella Ruotsin valtiopäivät (*riksrådet*) sai huomattavasti enemmän valtaa kuningasinstituution kustannuksella, sillä itsevaltiaista haluttiin päästä eroon. Valta jakautui kahden puolueen, ”hattujen ” ja ”myssyjen” välille, joista ensimmäisen poliittinen agenda keskittyi uuden sodan aloittamiseen Venäjän kanssa kostomielessä apunaan Ranska ja Turkki. Myssyt taas pyrkivät paljon rauhallisempaan ulkopolitiikkaan, jossa he pitkään onnistuivatkin tuon ajan Ruotsin poliittisesti vaikutusvaltaisimman henkilön Arvid Hornin johdolla (1664–1742). (Karonen 2008: 343–344, 384–386; Pekonen 2010: 46–47.)

Hornin johtamat myssyt saivat Ruotsin tekemään ystävyyssopimuksen Venäjän kanssa vuonna 1724, joka uusittiin vuonna 1735. Tämä ei miellyttänyt Ranskaa, joka haki Ruotsista liittolaista sotaan Venäjää vastaan ja vastauksena ystävyyssopimukselle Ranska katkaisi jo pidempään jatkuneet raha-avustukset Ruotsille. Ruotsin ja Ranskan välillä oli pitkään ollut yhteistyötä niin poliittisella kuin kulttuurisellakin rintamalla, mitä edisti Ruotsin aateliston suuri kiinnostus Ranskan kieltä ja kulttuuria kohtaan. Varsinkin kielitaito oli merkittävä tekijä suhteiden lähenemisessä, sillä ranskaa osaavat ruotsalaiset pystyivät helposti kommunikoimaan ranskalaisten kanssa. Ranska oli myös suosittu kohde opiskeluille ja useat nuoret ruotsalaiset lähtivätkin kouluttautumaan Ranskaan. (Pekonen 2010: 47–48.)

Vaikka Ranskan ihailu olikin hyvin vahvaa, erosi kuitenkin Ruotsin valtiomuoto suhteellisen paljon Ranskasta. Ruotsin valtiopäivät kokosivat yhteen neljä säätyä, joihin asukkaat jaettiin: aateliset, papisto, porvarit sekä talonpojat. Vaikka aatelisto jossain määrin omasikin eniten valtaa, oli kuitenkin Ruotsissa muidenkin säätyjen vaikutusvalta muihin eurooppalaisiin valtioihin verrattuna hyvin suuri, varsinkin mitä tuli talonpoikiin. Oleellisinta olikin uuden kuninkaallisen hallitsijan itsevaltiuden estäminen. (Karonen 2008: 343–346, 382–383; Pekonen 2010: 49.)

Maupertuis'n retken aikana vuosina 1736–37 Ruotsin sisäpoliittinen tilanne oli hyvin vaikea, sillä myssyjen ja hattujen väliset kiistat, varsinkin ulkopolitiikan suhteen olivat jatkuneet jo pitkään. Tilannetta ei helpottanut valtion alati huononeva taloudellinen tilanne, jota vain pahensi Ruotsin ystävyyssopimuksesta Venäjän kanssa seurannut ranskalaisten rahavirtojen tyrehtyminen. Hattujen aggressiivinen, uutta sotaa suosiva politiikka pyrki pitkälti palauttamaan takaisin nämä Ranskan rahalliset avustukset, ja hyvä keino tähän oli heidän näkökulmastansa aggressio Venäjää kohtaan liittoumassa Ranskan kanssa. (Pekonen 2010: 49.)

Ranskassa 1700-luvun alussa valtaa pitivät kuningas Ludvig XV (vuodesta 1715 alkaen) pääministerinsä kardinaali Fleuryn kanssa. Ranskassa oli vuodesta 1713 alkaen eletty rauhan aikaa, mutta Fleury halusi kuitenkin osallistua Puolan vallanperimyssotaan tukeakseen Ranskan kuninkaan puolison, Maria Leszczyńskan isän Stanislas Leszczyńskin vaatimusta Puolan valtaistuimesta. Fleury toivoi saavansa Ruotsista 10 000 sotilasta tukijoukkoihinsa Stanislanin puolelle, mutta Arvid Horn onnistui tämän kuitenkin estämään, ja lopulta Ruotsista lähtikin sotaan vain kourallinen innokkaita vapaaehtoisia. Danzigin taistelussa 1734 Venäjän joukot kuitenkin valtasivat kyseisen kaupungin, jota Leszczyński pyrki puolustamaan pienen ranskalaisjoukon avustuksella. Tämän myötä solmittiin vuonna 1735 alustava rauha, jossa Leszczyński luopui vaatimuksistaan ja sai itselleen Lothringenin herttuan statuksen. (Pekonen 2010: 49.)

Ranskalainen diplomaatti Charles Louis de Biaudo de Casteja toimi Tukholmassa vuosina 1728–1737, joista viimeiset seitsemän vuotta ranskan suurlähettiläänä. Castejalla oli merkittävä rooli Ranskan ja Ruotsin välisissä poliittisissa suhteissa, sillä hänen pyrkimyksensä oli kardinaali Fleuryn kanssa päästä eroon ikääntyvästä Arvid Hornista, tiivistää maiden välistä yhteistyötä ja vahvistaa Ruotsin sotilaallista valtaa Euroopassa. Kaiken tämän takana oli pitkälti Ranskan pyrkimys miehittää Venäjän alueita estääkseen venäläisiä lähettämästä tukea häämöttävään Puolan perimyssotaan. Tämän saavuttaakseen ranskalaiset tukivat rahallisesti useita hattujen jäseniä, ja pyrkivät näin vaikuttamaan vallan jakautumiseen Ruotsissa. (Pekonen 2010: 49.)

Maupertuis'n saapuminen Ruotsiin oli maan kuninkaan kannalta erinomainen asia, sillä hän pyrki säilyttämään hyvät välit Ranskaan samalla kun yritti laittaa vastaan Castejan pyrkimykselle vaikuttaa Ruotsin sisäpolitiikkaan. Maupertuis'n saapumisen suunnittelu, vastaanottaminen ja hetkellinen majoittaminen Tukholmassa vaativat Castejan huomion pidemmäksi aikaa, lisäksi Ruotsin räjähdysalttiin sisäpoliittisen tilanteen vuoksi kehotti kardinaali Fleury Castejaa vähentämään poliittista toimintaansa hetkellisesti. Saavuttuaan Tukholmaan retkikunta otettiin hyvin vastaan sekä Castejan, että kuninkaan toimesta, uskonnollisista erimielisyyksistä huolimatta. (Pekonen 2010: 51–52.)

Loppujen lopuksi retkikunta ja varsinkin Maupertuis onnistuivat välttämään suuremmat poliittiset konfliktit, joiden keskellä tutkimusretki suoritettiin. Retken jälkeen vuonna 1738 Arvid Horn siirtyi pois virastaan ja hatut saivat tavoittelemansa vallan Ruotsissa. Tämä johti lopulta vuosina 1741–1743 käytyyn hattujen sotaan Venäjää vastaan, joka koitui erittäin tappiolliseksi Ruotsin kannalta. Venäläiset miehittivät Suomen ja maiden välinen raja siirtyi lännemmäksi. (Pekonen 2010: 53.)

2.3 Tieteelliset taustat tutkimusretkelle

1700-luvulla Euroopan tiedepiireissä maapallon muoto oli jo pidempään ollut väittelyiden keskipisteenä, sillä 1600-luvun loppupuolella syntyneiden tieteellisten saavutusten varjolla oli tultu siihen lopputulokseen, että maapallo ei olekaan muodoltaan täydellinen ympyrä. Ranskalainen astronomi Jean Richer (1630–96) oli ensimmäinen, joka päätyi tähän teoreettiseen lopputulokseen mittaustensa perusteella, ja hieman myöhemmin alankomaalainen Christiaan Huygens (1629–95) selvitti ensimmäisenä keskipakoisvoiman vaikutuksia maapallolla, jotka myös Newton vahvisti. Newtonin teoreettinen käsitys sekä Richerin löydökset korreloivat keskenään niin hyvin, että alkoi muodostua käsitys siitä, että maapallo olisi muodoltaan kuin appelsiini, eli litteä navoiltaan. (Pekonen 2010: 27–28.)

Ranskassa kuitenkin kaksi merkittävää tiedeyhteisön jäsentä, Jean-Dominique Cassini (1625–1712) sekä hänen poikansa Jacques Cassini (1677–1756) olivat eri mieltä. Heidän useampien vuosikymmenien aikana suorittamien laskelmien perusteella he päättelivät, että Newtonin näkemykset olisivat vääriä ja että maapallo olisi lähinnä pitkulainen muodoltaan, eli appelsiinin sijaan muistuttaisi sitruunaa. Descartesin seuraajina Cassinit sekä monet muut ranskan tiedeakatemian jäsenet eivät suostuneet hyväksymään Newtonin painovoimateoriaa, ja näin ollen sekä omiin mittaustuloksiinsa että ideologioihin perustuen muodostui Euroopan tiedeyhteisössä kaksi koulukuntaa, Newton vastaan Cassinit. Tähän kiistaan tiivistyi paljon myös Ranska vastaan Englanti ajattelua, sillä nämä koulukunnat olivat vahvasti sidoksissa omiin maihinsa. (Pekonen 2010: 28–29.)

Lopulta kiista eteni niin pitkälle, että siitä tuli yleinen puheenaihe kaikkien pariisilaisten keskuudessa. Maapallon muodosta väiteltiin pitkään ja hartaasti, ja lopulta kiistan päättämiseksi päätettiin Ranskassa ryhtyä mittaustoimiin erittäin laajalla skaalalla. Vuonna 1735 Ranskan tiedeakatemia lähetti ensimmäisen kahdesta retkikunnasta matkalle kohti Perua, kun taas seuraavana vuonna Maupertuis'n johtama retkikunta lähti kohti pohjoista Ruotsia. Näiden retkikuntien mittauksista saatavat tulokset nähtiin merkityksellisinä Ranskan valtiolle, sillä ne edistäisivät ja helpottaisivat esimerkiksi maan laivaston navigointia merillä. Ruotsi valikoitui kohteeksi osittain

siksi, että se oli helpoiten saavutettavissa oleva kohde, kuin myös maiden hyvien poliittisten suhteiden vuoksi. Retkikuntaan kuului Maupertuis'n ja Outhier'n lisäksi kelloseppä ja matemaatikko Charles Étienne Louis Camus, ruotsalainen astronomi Anders Celsius (joka oli myös osaltaan ollut mukana vaikuttamassa Ruotsin valikoitumiseen tutkimusretken kohteeksi), matemaatikko Alecis Claude Clairaut, astronomi Pierre- Charles Le Monnier, piirtäjä Antoine-Étienne d'Herbelot sekä liuta palvelijoita. Ruotsissa seurueen mukaan tarttui vielä avustajan asemaan nuori Anders Hellant, josta tuli myöhemmin arvostettu astronomi Ruotsin akatemiassa. (Pekonen 2010: 31–32.)

Saavuttuaan pohjoiseen, oli retkikunnan tehtävä suhteellisen yksinkertainen: mitata niin korkealla leveysasteella (napapiirillä) kuin mahdollista yhden asteen pituisen meridiaanin kaaren pituus kolmiomittauksella. Mikäli näin saatu tulos olisi suurempi, kuin Pariisissa tai Perussa, tarkoittaisi se maapallon olevan navoiltaan litteä. Mittaukset suoritettiin kymmenessä eri paikassa, joista yksi oli Tornion kirkko, loput taas eri vaaroilla ympäröivässä maastossa. Vuoden kestäneen ajanjakson jälkeen tulokset olivat selvät: saatu pituus oli suurempi, kuin aiemmin Pariisissa mitattu. Maapallo oli siis navoiltaan litteä, ja Maupertuis oli todistanut Cassinien teorian vääräksi. (Pekonen 2010: 32–37.)

2.4 Suomi ja Tornionlaakso 1700-luvulla

Maupertuis'n tutkimusretken aikaan 1700-luvulla Suomi oli vielä selkeästi osa Ruotsia, aina vuoteen 1809 asti. Tutkijat ovat eri mieltä siitä, miten ”Suomi” ja ”Ruotsi” tulisi määritellä Ruotsin vallan aikana (1521–1809), sillä toisinaan Suomen valtiollisen historian katsotaan alkavan vasta vuodesta 1809. Pohjanlahden molemmin puolin vallitsi samanlaiset lait sekä hallintomuodot ja sekä Ruotsissa että Suomessa asuvilla oli käytännössä samat oikeudet sekä velvollisuudet. Voidaan kuitenkin väittää, että Suomi oli muutakin, kuin pelkät lääninsä, ja alueella oli tietynlainen erityisasema Ruotsin vallan alla. Varsinkin 1500- luvulta alkunsa saanut sotaisa kausi tuolloisen Venäjän kanssa loi eittämättä tarvetta esimerkiksi erilliselle päätöksenteolle Suomen alueilla, kuin Ruotsin alueilla. Lisäksi erityisasemaan Suomen asetti sen rahvaaseen kuuluvan asukkaiden kielitaito, sillä pitkälti ainoa puhuttu kieli oli suomi. (Karonen 2008: 28–29).

1600-luvun aikana Ruotsin valtakunnassa alkoi ensin vakiintua kolmisäätyopin kautta nelisäätyoppi, jonka pohjalle yhteiskunnallinen rakenne ja valta muodostuivat. Varsinkin kirkollisen kansanopetuksen myötä aluksi kolmisäätyopin hierarkkinen asetelma alkoi muokata kansalaisten käsitystä omasta asemastaan ja vahvistaa näin ollen todellisuutta siitä, että eriarvoisuus oli täysin normaali ja arkipäiväinen asia säätyjen keskuudessa. Kolmisäätyoppiin kuului alun perin ”oppisääty”, ”taloussääty” sekä ”hallitseva sääty”, mutta Ruotsissa oli jo pidempään totuttu neljään eri säätyyn,

joiden pohjalle nelisäätyoppi rakennettiin. Nämä säädyt olivat ylhäältä alaspäin aatelisto, papisto, porvaristo sekä talonpojat. Kaikista ylimpänä sijaitsi tosin hallitsija, eli kuningas. Vaikka säätyoppi korostikin hyvin hierarkkista vallan jakautumista, jossa varsinkin aatelisto pyrki samalle tasolle hallitsijan kanssa, oli Ruotsissa muuhun Eurooppaan verrattuna suhteellisen merkityksellinen rahvas väestö (porvarit ja talonpojat), mikä näkyy neljässä säädyssä kolmen sijaan. Tärkeänä pidettiin vallan tasapainoa myös hallitsijan suhteen, eikä itsevaltiutta suvaittu. (Karonen 2008: 161–164.)

Lähestyttäessä 1700-lukua Ruotsin valtiomuoto kuitenkin muuttui radikaalisti karoliinisen itsevaltiuden myötä. Pitkän valtapelin jälkeen kuningas Kaarle XI onnistui saamaan aikaan vuoden 1682 valtiopäivillä säätyjen merkittävän päätösvallan menetyksen, ja lopulta vuonna 1693 säädyt antoivat suvereniteettijulistuksen kuninkaalle tehden tästä itsevaltiaan. Myöhemmin aggressiivisten suurvaltatavoitteiden myötä syttyneen suuren Pohjan sodan (1700–1721) aikana Venäjän miehityksen vuoksi Suomessa vallitsi niin kutsuttu isonvihan aika, jolloin Suomi oli aluksi Venäjän sotilashallinnon, ja myöhemmin viimeiset neljä vuotta ennen rauhan solmimista siviilihallinnon alla. Aikaa leimasi pakolaisuus, siviilitappiot sekä jossain määrin venäläisten dominanssin osoitus vallatuilla alueilla. (Karonen 2008, 315-320).

Sodan päätyttyä Ruotsin totaaliseen tappioon ja alueluovutuksiin Venäjälle niin Baltiassa kuin Suomen itäisissä osissa, oli kansa saanut tarpeekseen itsevaltiaista, joten vuosina 1719–1720 hallitsijan valtaa supistettiin huomattavasti. Vuonna 1723 säätyvaltaan siirtyminen vahvistettiin, ja näin päästiin eroon kuninkaan itsevaltiudesta ja säätyjen valta-asema kukoisti. Vuosia 1718–1772 kutsutaankin säätyvallan ajaksi. (Karonen 2008: 323-325, 332.)

Väestön sosiaalijakauma Ruotsin valtakunnassa Suomen osalta oli vuonna 1760 vastaavanlainen: 78% kuului maaseudun elinkeinoharjoittajiin (säädyltään lähinnä talonpoikia), 4% kuului kaupunkien elinkeinoharjoittajiin (kauppiaat, käsityöläiset ynnä muu porvaristo), 14,5% kuului alempiin virkamiehiin (sotilaat ja entiset sotilaat, oikeuslaitoksen ja kirkon virkamiehet) sekä 3,5% kuului säätyläisiin, jotka muodostuivat kolmen ylimmän säädyn varakkaammasta väestä, kuten aatelittomista säätyläisistä ja heidän palvelijoistaan sekä papeista tavallisten aatelisten lisäksi. Talonpojat ja sotilaat olivat siis vahvasti edustettuina Suomessa, varsinkin sotilaita oli Ruotsiin verrattuna jonkin verran enemmän (Ruotsin luku: 10%). (Karonen 2008: 359–360.)

Tornionlaakson alue, johon astemittausretkikunnan tutkimusmatka kohdistui, oli 1600-luvun loppupuolelta aina 1700-luvun ensimmäisiin vuosikymmeniin asti kohdannut useita vastoinkäymisiä. Nälkävuodet koettelivat Tornionlaaksoa 1690-luvulla ja varsinkin vuonna 1700 alkanut suuri Pohjan sota koitui tuhoisaksi alueen väestölle. Vuosina 1715–1717 venäläiset joukot hyökkäilivät Tornionlaakson alueelle ja Tornion kaupunkikin oli kyseiset vuodet tyhjillään. Vaikka hyökkäyksiä

ei enää tehty vuoden 1717 jälkeen, elivät Tornionlaakson asukkaat kuitenkin jatkuvassa pelossa aina rauhan solmimiseen asti vuonna 1721. 1720-luku kuluikin pitkälti sodasta ja muista vastoinkäymisistä toipumiseen. (Teerijoki 1993b: 20–21.)

1730-luvulta alkoi pitkäkestoinen ja huomattava väestönkasvu. Tornionlaakson taloluvut kasvoivat varsinkin uudisasutuksen johdosta (Teerijoki 1993b: 21–22). Suuren Pohjan sodan aiheuttama negatiivinen väkiluvun kehitys saatiin kiinni jo 1730-luvun lopulla, jolloin Tornionlaakson alueella arvioidaan eläneen noin 6000 henkilöä, josta väkiluku jatkoi kasvamista aina 1800-luvun alkuun saakka (Teerijoki 1993c: 51). Tornionlaakson väestöstä suurin osa kuului talonpoikaiseen rahvaaseen, mutta korkea-arvoisempien säätyjen edustajien määrä kasvoi myös tasaisesti 1700-luvulla, pysyen silti suhteellisen pienenä sekä koostuen pitkälti kirkonväestä ja sotaväkeen kuuluneista. Saamelaisten lukumäärästä saadut tiedot taas ovat lähinnä arvioita, mutta vuonna 1759 tehdyn henkikirjan mukaan Enontekiön ja Jukkasjärven alueella eli noin 1400 saamelaista. (Teerijoki 1993c: 54, 63.)

2.5 Saamelaiset historiassa sekä historiankirjoissa

Saamelaiset ovat modernissa Euroopassa ainoa virallisesti alkuperäiskansaksi luokiteltu etninen ryhmä ja tämä asema on myös vahvistettu Suomen perustuslaissa. Suomessa asuu tällä hetkellä noin 10 000 saamelaista ja kaiken kaikkiaan heitä elää Suomen lisäksi Ruotsin, Norjan ja Venäjän alueilla yhteensä 75 000 – 100 000. Saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin kuuluvat muun muassa poronhoito, kalastus sekä metsästys, jotka ovat kaikki vahvasti sidoksissa saamelaiseen elämäntapaan sekä kulttuuriin. Moni saamelainen saa toimeentulonsa myös nykyaikaisista ammateista. Erilaisia saamen kieliä on yhteensä 9-10 laskutavan mukaan, ja Suomen alueella näistä puhutaan pohjoissaamea, inarinsaamea sekä koltansaamea. Kaikki näistä kielistä ovat uhanalaisia. (Saamelaiskäräjät).

Saamelaisten asema on läpi historian ollut vaikea ja muutoksille altis useiden eri valtioiden rajojen sisällä sekä vaativan luonnon ympäröimänä. Tutkijoiden keskuudessa vallitsee yhteneväisyys siitä, että saamelainen etnisiteetti muodostui pronssikaudella, kun nykyisen Suomen alueella asunut kantaväestö jakautui kahtia suomalaiseksi ja saamelaiseksi kieliryhmäksi. Tämä johtui pitkälti elinkeinojen muutoksesta, sillä rannikoilla asuva väestö alkoi harjoittamaan maanviljelyä, kun taas sisämaan asukkaat jatkoivat pyyntiin perustuvaa elintapaa. Jälkimmäisestä muodostui saamelaisten ryhmä. (Lehtola 1997: 20–21.)

Ajanlaskun alusta aina 1000-luvulle saakka saamelaisten asuttama alue oli suurimmillaan, sillä he asuttivat muun muassa lounais- ja etelärannikkoa lukuun ottamatta koko nykyisen Suomen aluetta.

Ajan myötä saamelaiset päätyivät useiden kansallisuuksien vaikutuspiireihin. Niin norjalaiset, ruotsalaiset kuin karjalaisetkin etenivät kohti pohjoista, ja hiljalleen alueelle alkoi hahmottua kokonaisia valtioita. 1300-luvulle tultaessa valtioiden rajat pohjoisessa olivat epämääräiset, ja alueen saamelaiset kärsivätkin aina 1500-luvun lopulle asti valtioiden välisten kiistojen aiheuttamista levottomuuksista, kunnes Ruotsin ja Venäjän rajat määriteltiin pohjoisessa. (Lehtola 1997: 23–23.)

Ennen 1600-lukua saamelaisten pääasiallinen elinkeino tuli metsästyksen ja kalastuksen kautta ja saamelaisen yhteiskunnan perusmallin muodosti *siida*, eli lapinkyläjärjestelmä. Tätä metsäsaamelaisuudeksi kutsuttua elämäntapaa kuvasti tarkoilla ja määrätyillä alueilla eläminen ja liikkuminen vuotuiskierron mukaan (Lehtola 1997: 23). Niin sisäisten kuin ulkoistenkin syiden seurauksena saamelaisten keskuudessa tapahtui suuri elämäntyylin muutos 1500–1600-lukujen vaihteessa. Porojen määrän rajun lisääntymisen myötä useat saamelaiset siirtyivät niin kutsuttuun ekstensiiviseen poronhoitoon eli täysnomadismiin. Elämä keskittyi siis porojen ympärille, ja tämän myötä saamelaisperheiden elämäntyyli muuttui liikkuvaksi. Saamelaiset omaksuivat tavakseen *jutaamisen*, eli siirtymisen kesällä merenrannalle hyttysiä pakoon ja syksyllä takaisin metsämaille kevyemmille hangille ja suojaisampiin olosuhteisiin. Tämä elämäntyyli saavutti nykyisen Suomen Lapin alueet 1700-luvulla, ja oli siis Maupertuis'n tutkimusretken aikaan merkittävä elinkeino saamelaisten keskuudessa. (Lehtola 1997: 26.)

Toinen merkittävä muutos saamelaisyhteisössä 1700-luvulle tultaessa oli heidän uskonnollinen käännyttämisensä Ruotsin toimesta. Vaikka käännytystyötä oli tapahtunut jo vuosisatoja, otti se harppauksen vasta Kaarle IX:n aikana. Käännytyksen pyrkimyksenä oli niin hengellisen kuin myös maallisen hallinon lisääminen Lapissa. Käännyttäminen sujui teoriassa hyvin nopeasti, ja esimerkiksi Tornion alueen käännyttämisen väitettiin olevan valmis 1670-luvulla. Todellisuudessa pakanalliset perinteet ja sen jäljet elivät vielä pitkään 1700-luvullakin. (Lehtola 1997: 28.)

Suomi, Ruotsi sekä Norja pyrkivät jo 1500-luvulta lähtien eri keinoin vakiinnuttamaan pohjoiset alueet osaksi omia valtakuntiaan. Näistä keinoista keskeisimmät olivat jo aiemmin mainittu uskonnollinen käännyttäminen, yhteiskunnallinen haltuunotto sekä uudisasutus (Lehtola 1997: 30). Kaarle IX vahvisti 1600-luvulla jo Kustaa Vaasan aikana luodun lapinrajan, jota uudisasukkaat eivät saaneet ylittää Lapissa, mutta jonka molemmin puolin saamelaiset saivat metsästää. Tilanne muuttui 1600-luvun lopulla, kun uusien uudisasutusplakaatien mukaan saamelaisten ja uudisasukkaitten elinkeinojen todettiin voivan elää rinnakkain. Porosaamelaisille Tornion-Lapin seudulla uudistus ei koitunut ongelmalliseksi, mutta Kemin-Lapin metsäsaamelaisille uudistus oli kohtalokas. Plakaatien myötä seurasi uudisasutusryntäys Kemin-Lappiin, jossa uudisasukkaat toivat mukanaan kaskiviljelyn sekä karjatalouden. Nämä talouden muodot olivat metsäsaamelaiselle elinkeinolle kohtalokkaita.

Kauempana pohjoisessa uudisasutus ei kuitenkaan ollut yhtä kattavaa, eikä uudisasukkaille siellä annettukaan lupaa tunkeutua Lapinkylien alueille. (Lehtola 1997: 31–32.)

1700-luvun aikana lapinkylät menettivät kuitenkin asteittain oikeuksiaan ja vanha lapinraja unohdettiin ajan myötä. Pelkkien suomalaisten ja ruotsalaisten uudisasukkaiden lisäksi myös osa saamelaisista ryhtyi uudisasukkaaksi omilla maillaan. Asiakirjoissa tämä tarkoitti sitä, että kyseiset saamelaiset hylkäsivät entiset elinkeinonsa ja heidän uudistilansa nimettiin suomenkielisellä nimellä, josta myöhemmin tulisi jälkipolvien sukunimi. Tämän myötä osa saamelaisista alkoi suomalaistua elintavoiltaan sekä kieleltään. Lapinkylien omistusoikeuksien merkitys siis väheni vähitellen siirryttäessä 1700-luvulta 1800-luvulle. (Lehtola 1997: 31–32.)

Lehtola kertoo, kuinka saamelaisten historian käsittelyyn on liittynyt useita, kärjistettyjäkin näkemyksiä niin saamelaisiin kohdistuneesta suomalaisten harjoittamasta kolonialismista aina näkemykseen siitä, että saamelaiset olisivat saaneet suomalaisilta jopa erityisoikeuksia. Lehtola korostaakin, että saamelaisten ja suomalaisten välisten suhteiden historiallisessa tarkastelussa kolonialismin käsite on hyödyllinen, mutta todellisuudessa kansojen väliset suhteet ovat olleet monipuolisia ja monimuotoisia ja näin ollen liiallista kärjistämistä tulisi välttää (Lehtola 2012: 15–17). Toisaalta Kuokkanen (2007: 146–147) on kritisoinut tätä näkemystä, korostaen kolonialismin sekä jälkikolonialismin tärkeyttä saamelaisiin liittyvässä tarkastelussa.

Saamelaisia on kuvattu enemmän tai vähemmän luotettavaa sisältävää tietoa sisältävissä teoksissa läpi historian. Olaus Magnuksen (1977 [1555]) *Pohjoisten kansojen historia* ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1555 Roomassa, ja se sisältää runsaasti kertomuksia suomalaisista sekä saamelaisista, eli ”skrithifinneistä” (hiihtävät suomalaiset). Kirja tosin perustuu osittain toisen käden tietoon saamelaisten osalta, joten kuvailut ovat melko liioiteltuja paikoin, esimerkiksi poroilla väitetään olevan kolme sarvea (mts. 138). Pohjolan asukkaisiin liitetään kirjassa muun muassa epäjumalten palvontaa sekä noituutta, joista varsinkin jälkimmäinen toistuu myöhemmässäkin kirjallisuudessa (Pekonen 2010: 115).

Vuonna 1673 Johannes Schefferus (1963) julkaisi klassikkonsa *Lapponia*, jossa pyrki oikomaan käsitystä saamelaisista noitina ja antamaan totuudenmukaisen kuvan heistä, ja jota Lehtola (1997, 14) on kuvaillut ensimmäiseksi tieteellistä ajattelua sisältäväksi tiedonlähteeksi saamelaisista. Juuri ennen Maupertuis’n tutkimusretkeä julkaistiin kuitenkin tuohon aikaan suuren suosion saanut ranskalaisen näytelmäkirjailijan Jean-François Regnardin *Voyage de Laponie,* jossa Regnard kertoo matkastaan Tornioon ja Pelloon. Regnard korostaa kirjassaan lähinnä seksuaalista vapautuneisuutta, alkoholin runsasta käyttöä sekä saamelaisten kykyä tehdä taikoja. Regnardin kertomuksiin ei kuitenkaan ollut uskomista, sillä hänen maineensa ei ollut kovinkaan luotettava faktaan perustuvien

teosten laatimisessa Ranskassa. On hyvin todennäköistä, että myös Outhier on lukenut tämän teoksen, ja tarkoituksellisesti pyrkinyt tekemään eroa Regnardin revittelevään ja liioittelevaan tyyliin. (Pekonen 2010: 114–116 mukaan Regnard 1982 [1731.])

3 TEORIATAUSTA

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni teoreettisen taustan, aloittaen sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksen käsittelystä. Jatkan tästä käsittelemällä diskurssintutkimusta yleisesti, minkä jälkeen syvennyn esittelemään Michel Foucault'n teoreettisia näkemyksiä diskursseista sekä vallasta. Lopuksi käsittelen vielä kategorioiden ja kategorisoinnin teoreettisia lähtökohtia.

3.1 Sosiaalinen konstruktionismi ja kielellinen käänne

Tässä tutkielmassa käsitykseni kielestä perustuu sosiaalisen konstruktionismin laajaan teoreettiseen viitekehykseen. Sosiaalinen konstruktionismi on hyvin monipuolinen viitekehys, joka perustuu vahvasti sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten rakentumisen tutkimiseen (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 21). Sosiaalisella konstruktionismilla oli merkittävä rooli 1900-luvun alun humanistisen ja yhteiskunnallisen tutkimuksen suunnan muutoksessa, niin kutsutussa kielellisessä käänteessä. Tämä käänne muutti edellä mainittujen tieteiden suuntaa siten, että kieli asetettiin tutkimuksen keskiöön ja lähtökohdaksi. (Kuortti, Mäntynen & Pietikäinen 2008: 25.) Kielellisen käänteen myötä useita eri teorioita nousi vuosisadan aikana esiin, joista esimerkiksi diskurssintutkimus laajana osa-alueena on yksi, mutta esimerkiksi etnometodologia ja puheaktiteoria nähdään myös osana kielellisen käänteen mukana tulleita teorioita (Kuortti ym. 2008: 26). Kaikkia näitä teoreettisia näkemyksiä yhdistää kuitenkin tukeutuminen konstruktionistiseen näkökulmaan kielestä, jonka mukaan kieli ei ole kontekstista ja käyttäjästään riippumaton, vaan päinvastoin on aina sidoksissa omaan kontekstiinsa. Kieli ei ole koskematon ja "puhdas" ilmiö, vaan pikemminkin resurssi, jota sen käyttäjä pystyy hyödyntämään saavuttaakseen erilaisia (tulkinnanvaraisia) lopputuloksia tilanteen mukaan. (Kuortti ym. 2008: 27–28.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kielenkäyttäjä olisi aina tietoinen niistä tekijöistä, jotka muokkaavat tämän kieltä, saati siitä, miten kieli muokkaa ympäröivää sosiaalista todellisuutta. Kieli on siis tilanteista, valintoihin, kontekstiin ja käyttäjäänsä sidonnainen merkityksellistämisen väline, jonka käytöllä on vaikutusta ja seurauksia. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 14–15.)

Kielen ja vallan yhteen sitoutumisen tarkastelu on tullut esiin kielellisen käänteen myötä, ja muodostunut hyvin oleelliseksi osaksi tutkimusta (Kuortti ym. 2008: 27). Konstruktionistinen käsitys korostaa sen tutkimista, miten kielellä merkityksellistetään erilaisia ilmiöitä ja sosiaalisia todellisuuksia. Tutkimuksen tavoitteena ei ole löytää totuutta kielenkäytöstä, vaan pikemminkin tutkia sitä, mikä esitetään totuutena missäkin kontekstissa (Kuortti ym. 2008: 28). Mikä jätetään pois, mitä korostetaan, mikä nähdään oikeana, mikä vääränä? Varsinkin vallan käsite on tiiviissä yhteydessä diskurssintutkimukseen, jota käytän pääasiallisena teoreettisena sekä metodologisena

viitekehyksenä tässä tutkielmassa. Kielen ja vallan suhdetta ovat käsitelleet mm. Michel Foucault (2000, 2014) filosofiseen näkökulmaan painottuen ja myöhemmin Norman Fairclough (2015) jalosti samaisia ajatuksia kehittäessään kriittisen diskurssintutkimuksen suuntausta. Kielellisen käänteen mukanaan tuomia muita hyvin keskeisiä käsitteitä ja tutkimuksen kohteita ovat mm. representaatiot, identiteetit sekä ideologiat (Kuortti ym. 2008: 29–30).

Kielellinen käänne toimi samaan aikaan kaksisuuntaisena käänteenä: yhtäällä kielentutkimus alkoi omaksua yhteiskuntatieteellisiä ja sosiaalisia näkemyksiä omaan lähestymistapaansa, toisaalla yhteiskuntatieteellinen tutkimus alkoi tutustua enemmän kielenkäyttöön sosiaalisen todellisuuden rakennuskeinona. Tutkimusalojen rajat siis hämärtyivät ja sekoittuivat, sillä kaikkia yksittäisiä suuntauksia yhdisti kiinnostus ja tarve tutkia kielen ja sosiaalisen todellisuuden keskinäistä suhdetta. Tämä selittää myös esimerkiksi sen, miksi diskurssintutkimusta sovelletaan niin monessa eri tutkimusalassa pelkän kielitieteen ulkopuolella, esimerkiksi psykologiassa. (Kuortti ym. 2008: 30.)

Diskurssintutkimus onkin noussut hyvin keskeiseksi teoreettiseksi ja metodologiseksi viitekehykseksi kielellisen käänteen myötä. Diskurssintutkimus mahdollisti osaltaan laadullisen tutkimuksen määrän lisääntymisen. Kyseisen tutkimusperinteen kautta kielentutkimuksen keskiöön eivät enää asettuneet lähinnä kielelliseen mikrotasoon keskittyvät sisältöanalyysi tai luokittelu, vaan huomio keskittyy kielellisen merkityksellistämisen keinoihin ja siihen, miten ympäröivä konteksti muokkaa ja muokkautuu kielenkäytössä. Diskurssintutkimustakin on paljon erilaista, mutta kuten kaikkia muitakin kielellisen käänteen mukanaan tuomia uusia näkökulmia, sitoo näitäkin eri suuntauksia yhteen sosiaalisen konstruktionismin viitekehys ja käsitys siitä, että todellisuus rakentuu kaikenlaisessa kielellisessä vuorovaikutuksessa. (Kuortti ym. 2008: 31.)

Koska kieli elää, muuttuu ja kehittyy jatkuvasti, vaikuttaa se myös kielentutkimukseen, ja näin ollen voidaan olettaa, että sosiaalisen konstruktionismin täytyy myös elää ja kehittyä tutkimuskohteensa mukana (Kuortti ym. 2008: 31). Tästä esimerkkinä toimii esimerkiksi tutkimuskohteen muutoksen pelkästä tekstistä ja puheesta myös muihin vuorovaikutuksen keinoihin. Voidaan puhua esimerkiksi multimodaalisesta diskurssintutkimuksesta, joka tutkii useampia eri viestintäkeinoja yhdistäviä ilmiöitä, kuten vaikkapa TV-mainoksia tai hyvin ajankohtaisena ilmiönä internet meemejä (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 233).

Kuortti, Mäntynen ja Pietikäinen (2008: 32) korostavat, että kielellisen käänteen tuoma hyvin monimuotoinen ja -tieteinen kenttä on samaan aikaan mahdollisuus tärkeälle ja hedelmälliselle dialogille tutkijoiden välillä, mutta toisaalta se voi myös aiheuttaa ristiriitoja ja väärinkäsityksiä. Varsinkin, jos tutkijat eivät nojaa kielikäsityksessään sosiaaliseen rakentumiseen käyttäessään vaikkapa diskurssintutkimuksen käsitteitä, jää tällöin kielellisen käänteen ydin pois tutkimuksesta ja

analyysi voi jäädä yksinkertaistavaksi. Kieltä ei voi sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksessä irrottaa sitä ympäröivästä kontekstista, joka voi olla itsessään näkökulman mukaan myös hyvin laaja, historiallinen ja yhteiskunnallinen, tai paikallinen ja tilanteinen, jotain siitä väliltä tai kaikkien mainittujen yhdistelmä. (Kuortti ym. 2008: 32–33). Outhierin päiväkirja aineistona toimii hyvänä esimerkkinä kielen sitoutumisesta eri konteksteihin ja kontekstien limittymisestä, sillä siinä ovat läsnä samaan aikaan laajat historialliset, tieteelliset sekä poliittiset kontekstit mutta samaan aikaan myös paikalliset ja tilanteiset kontekstit, kuten Tornionlaakso alueena tai talvi ajallisena kontekstina.

3.2 Diskurssintutkimus

Diskurssintutkimus on laaja ja monitieteinen tutkimuksen osa-alue jo aiemmin esitellyn sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksen alla (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 21). Diskurssintutkimus tutkii kieltä sosiaalisena toimintana, eli keskiössä on kielenkäyttö itsessään, eikä niinkään esimerkiksi kielen rakenne. Kielenkäyttö nähdään aina sosiaalisena toimintana, joka sisältää valintoja, hierarkioita, normeja, sääntöjä sekä muita ilmiöitä, jotka ovat sidoksissa ajalliseen, paikalliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. Kielen avulla merkityksellistämme asioita ja ilmiöitä, luomme ja puramme rakenteita sekä noudatamme tai rikomme normeja. Kaikki tämä toiminta on erottamatonta ympäröivästä kontekstista. Diskurssintutkimuksen näkökulmasta kielenkäyttö itsessään voi olla yksittäinen vuorovaikutustapahtuma, kuten kaupan kassalla käyty keskustelu työntekijän kanssa, tai vastakohtaisesti se voi olla merkittävä yhteiskunnallinen tapahtuma, esimerkiksi vaalien alla käydyt televisioidut poliittiset väittelyt. Oman tutkielmani kontekstissa tämä voi tarkoittaa yksittäistä päiväkirjamerkintää tai mahdollisesti koko päiväkirjaa. Keskeistä diskurssintutkimukselle on ymmärrys siitä, että kielellä luodaan sosiaalista todellisuutta ympärillämme, mutta toisaalta myös ympäröivä sosiaalinen todellisuus vaikuttaa kieleen. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 14–15).

Diskurssintukimuksessa kielen ja kielenkäytön ei oleteta olevan kuin kirkas ikkuna henkilön mieleen ja ajatuksiin, vaan pikemminkin kieli koetaan dynaamiseksi, aina tilanteiseksi käyttäjän ja ympäröivän yhteiskunnallisen kontekstin ohjaamaksi ilmiöksi. Tällaista kielikäsitystä, joka korostaa kielen muotoutumista ja kiellellä merkityksellistämistä suhteessa sosiaaliseen vuorovaikutukseen kutsutaan funktionaaliseksi kielikäsitykseksi. Tämä näkökulma kieleen painottaa nimenomaan kielenkäytön tutkimista kontekstissaan. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 16–19).

Funktionaalisuuden lisäksi diskurssintutkimuksessa kieli käsitetään resurssiksi, joka ei ole tarkasti rajattua ja lokeroitua, vaan pikemminkin monipuolista ja monimuotoista teoreettista ainesta, jota kielenkäyttäjä pystyy hyödyntämään omien valintojensa pohjalta. Tämä kielen ymmärtäminen resurssiksi tapahtuu monella tasolla, kuten kielellisellä, diskursiivisella sekä sosiaalisella tasolla.

Jokaisen yksilön omat kielelliset resurssit ovat erilaiset, ja ne koostuvat myös edellä mainituista tasoista: yksilöllä saattaa olla hallussaan tietynlainen sanavarasto (kielellinen taso), hän saattaa tunnistaa ja osata hyödyntää erilaisia diskursseja ja genrejä (diskursiivinen taso) ja hän voi omaksua erilaisia identiteettejä kielen avulla kontekstin mukaisesti (sosiaalinen taso). Näin ollen kieli on siis myös resurssi, joka sisältää valinnan mahdollisuuden aina sitä käytettäessä. Tähän valinnan mahdollisuuteen toki vaikuttaa kielellinen järjestelmä sekä ympäröivä sosiaalinen todellisuus, joka sekä rajoittaa, että mahdollistaa erilaisten kielellisten resurssien hyödyntämisen. Tästä esimerkkinä toimii vaikkapa jotkin sanat, joita on sosiaalisesti hyvin epäsovinnaista käyttää niiden kantamien konnotaatioiden vuoksi (loukkaavat tai rasistiset termit, kiroilu). Näin ollen tähän resurssiin sitoutuu myös runsaasti valtaa, jota käsittelen vielä hieman tuonnempana lisää. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 22–23).

Diskurssi on hyvin dynaaminen ja monimerkityksellinen käsite, joka nousi merkittäväksi osaksi kielen ja yhteiskunnan tutkimusta kielellisen käänteen myötä (ks. luku 3.1). Sana *diskurssi* on alun perin peräisin latinan sanasta *discursus*, ”ympäriinsä juokseminen”, josta se kehittyi ranskaan sanaksi *discours*, tarkoittaen jutustelua tai puhetta (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 27). Pietikäinen ja Mäntynen (2019: 27–28) korostavat diskurssin käsitteen monitieteellisyyttä, ja kuvaavatkin sen koostuvan useista eri kehistä, joista jokainen kuvaa tiettyjä käsitteen osa-alueita, joista diskurssin kokonaiskuva muodostuu. Nämä diskurssia kuvaavat osa-alueet ovat: kielenkäyttö kontekstissaan, vakiintunut merkityksellistämisen tapa, tunnistettava tapa käyttää kieltä, lausetta laajempi kielenkäytön yksikkö sekä ymmärrys todellisuudesta. (mp.) Näillä osa-alueilla tai ”kehillä” pystyy tutkija liikkumaan oman intressinsä mukaisesti, mutta on kuitenkin oleellista tunnistaa kaikki nämä diskurssin käsitettä rakentavat palaset. On tärkeää myös huomata, että kielenkäyttö ei rajaudu vain kirjoitettuun tai puhuttuun kieleen, vaan diskurssintutkimusta tapahtuu kaikkialla, missä kielenkäyttö esiintyy sosiaalisessa kontekstissa. Näin ollen diskurssi voi olla myös vaikkapa piirrettyä, viitottua, tai multimodaalista. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 233.)

Diskurssintutkimukselle hyvin olennaista on sen sitoutuminen niin kielitieteisiin kuin yhteiskuntatieteisiinkin. Diskurssin nähdäänkin muodostavan niin sanotun kaksoiskierteen, joka kuvastaa tätä kahden eri alueen kietoutumista toisiinsa. Diskurssin kaksoiskierre koostuu kahdesta erillisestä tasosta: kielellisestä mikrotasosta sekä yhteiskunnallisesta makrotasosta. Diskurssin voi kuvitella olevan kuin kaksi langanpätkää, joista toinen saa alkunsa kielellisestä tasosta ja toinen yhteiskunnallisesta tasosta. Nämä kaksi lankaa kietoutuvat yhteen, muodostaen näin kokonaisuuden, diskurssin. Näin muodostunut diskurssi on siis samaan aikaan sitoutunut kielelliseen järjestelmään, joka mahdollistaa ja rajoittaa sitä, mitä kielenkäyttäjä voi puhtaan kielellisesti sanoa, kuten myös

yhteiskunnalliseen makrotasoon, joka on yhteydessä ajalliseen, paikalliseen sekä kulttuuriseen kontekstiin. Tämä makrotaso usein sisältää erilaisia normeja, tapoja sekä hierarkioita, jotka vaikuttavat siihen, miten asioita voidaan kielellisesti merkityksellistää. Esimerkiksi Outhier'n tapauksessa on hän sitoutunut ranskan kielen järjestelmään (mikrotaso) sekä tieteelliseen, uskonnolliseen ja poliittiseen kontekstiin (makrotaso). Tämä kaksoiskierre kuvastaa diskurssin perimmäistä olemusta: kielenkäyttö sosiaalisessa kontekstissa rakentaa sosiaalista todellisuutta ympärillämme, samaan aikaan kun tämä todellisuus vaikuttaa siihen, millaista kielenkäyttömme on tai millaista se saa olla. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 32.)

Diskurssin käsite jaetaan nykyään usein kahteen eri käsitteeseen, joilla on hieman erilainen näkemys samaan ilmiöön. Englannin kieltä apuna hyödyntäen nämä kaksi termiä voidaan erotella diskurssiksi ilman artikkelia (*discourse*) sekä diskurssiksi artikkelin kanssa (*a discourse*). Diskurssi ilman artikkelia viittaa koko tutkimusalan lähtökohtaan, eli kieleen dynaamisena, kontekstisidonnaisena ja tilanteisena sosiaalisen kanssakäymisen resurssina. Diskurssi artikkelin kanssa liittyy taas ranskalaisen filosofi Michel Foucault'n näkemyksiin kielen ja vallan suhteesta. Tarkennettuna Foucault'laisella diskurssilla tarkoitetaan historiallisesti muodostunutta, vakiintunutta merkityksellistämisen tapaa, joka muokkaa kohdettansa kielellisesti sekä rakentaa tietoa ja ymmärrystä siitä. Nämä diskurssit ovat yleensä tiettyyn aiheeseen liittyviä, tietynlaisen määritteen sisältäviä kokonaisuuksia, kuten esimerkiksi ympäristönsuojelun diskurssi sekä uusliberalistinen diskurssi. Tämän määritelmän mukaan diskurssi on kuin eräänlainen linssi, jonka läpi tiettyä ilmiötä tarkastellaan ja siitä rakennetaan tietoa kielenkäytön kautta. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 33–36.)

3.3 Foucault, diskurssit ja valta

Michel Foucault (1926-1984) oli ranskalainen filosofi ja intellektuelli, jonka kirjoitukset ovat olleet hyvin suuressa roolissa, mitä tulee yhteiskunta- ja kielitieteisiin. Foucault'n tiedetään ottaneen vaikutteita mm. marxismista, postmodernismista, strukturalismista sekä dekonstruktionismista, ja häntä ovat innoittaneet lukuisat ranskalaiset filosofit, mutta myös esimerkiksi Kant, Heidegger ja Nietzsche ovat olleet mukana vaikuttamassa Foucault'n ajatteluun (Husa 1995, 42).

Teoksessaan *Archaelogy of Knowledge* (2000) Foucault esittelee varhaisimpia teorioitaan tiedon rakentumisesta sekä diskurssien muodostumisesta. Teos on käytännössä Foucault'n oma käsitys siitä, miten historiaa, tiedon historiaa ja ajattelua tulisi tulkita diskursiivisten muodostelmien, eli diskurssien kautta. Foucault korostaa sitä, että kaikki ne itsestäänselvyydet ja valmiit vastaukset joihin historian ja tiedon jatkumon tutkiminen on paljolti nojannut, tulisi kyseenalaistaa. Tällaisia asioita Foucault'n mielestä ovat esimerkiksi kirjat ja kirjailijoiden koko tuotanto (*oeuvre*). Foucault

väittää, että kirjat itsessään eivät ole saman ”arvoisia” keskenään. Eri genret, eri kirjailijoiden kirjat ja jopa saman kirjailijan eri kirjat eivät muodosta yhtenäistä, ajassa ja paikassa tunnistettavaa diskurssia. Myöskään *oeuvret* eivät ole hyvä pohja diskurssien muodostamiselle, sillä kuten Foucault’n omasta tuotannosta voidaan huomata, ei kirjailijan nimi takaa samankaltaista yhtenäistä tuotantoa ajanjaksosta toiseen. (Husa 1995: 44–45; Foucault 2000: 21–22.) Edellä mainittujen lisäksi hän tekee vielä kaksi oleellista huomiota diskurssille: diskursseja ja tietoa ei voi johtaa ikuisesti taaksepäin, kronologisesti jonkun ”salaisen alkuperän” äärelle, jota ei koskaan voi tavoittaa ja josta kaikki on lähtöisin. Tähän liittyen hän myös kumoaa ajatuksen siitä, että kaikkien diskurssien takana olisi jokin ”jo-sanottu”, käytännössä tyhjä ja olematon diskurssi, jonka ”kuulleena” muut diskurssit muotoutuvat. (Foucault 2000: 25.) Foucault’n käsitykselle diskursseista onkin oleellista se, missä ajassa ja paikassa diskursiiviset muodostelmat ilmestyvät, ja missä suhteessa ne ovat muihin diskursseihin. Hänen mukaansa, kun on eliminoitu yllä mainitut käsitykset tiedosta ja jatkumosta, paljastuu uusi väittämistä (*statement*) muodostuva kenttä (kirjallinen tai suullinen), jonka yhtenevät teemat ja keskinäiset suhteet muodostavat diskursiivisia muodostelmia eli diskursseja. (Foucault 2000: 27.)

Foucault’lle diskurssien kahdesta tärkeimmästä ominaisuudesta ensimmäinen on diskurssien muodostaneiden väittämien väliset suhteet, sekä näiden väittämien suhteet toisiin väittämä ryhmiin eli diskursseihin. Nykyään voidaan puhua siis interdiskursiivisuudesta tai diskurssienvälisyydestä, eli miten diskurssit muokkautuvat niin, että niiden keskinäiset järjestykset ja logiikat saattavat muuttua (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 193). Toinen ominaisuus on diskurssien ”lakia säätävä”, luova valta: ne siis rakentavat objektinsa usein eri keinoin. Nämä ovat hyvin keskeiset käsitykset foucault’laiselle diskurssin ymmärtämiselle. Diskursiiviset muodostelmat ovat siis Foucault’n mukaan tarkasti ottaen ryhmä väittämiä, jotka ovat hajautuneet tietyssä ajassa ja paikassa ja joiden kohteiden, väitetyyppien, teemojen ja konseptien välillä vallitsee tietty yhtenäisyys. (Foucault 2000: 38.)

Näille muodostelmille, eli diskursseille Foucault määrittelee neljä eri sääntöä, joiden pohjalta ne muodostuvat ja niitä voi tarkastella: objektien, julistavien funktioiden (*enunciative modalities*), konseptien ja strategioiden muodostuminen. Objektilla Foucault tarkoittaa sitä kohdetta, jota diskurssin sisältämät väitteet käsittelevät. Foucault käyttää esimerkkinä psykopatologian diskurssia, ja miten ”hulluudesta” on tullut kyseisen diskurssin objekti. (Foucault 2000: 41–42). Tutkielmassani pyrin itse selvittämään, mitkä diskurssit ovat ”ottaneet” suomalaiset ja saamelaiset objektikseen Outhier’n päiväkirjassa.

Seuraava tarkasteltava diskurssien osa on julistavat funktiot, jotka määrittävät diskurssin koostavia väittämiä (Husa 1995: 43). Näiden funktioiden analysointia varten tulee ensinnäkin

selvittää se, kuka puhuu. Kenelle on annettu valta ja auktoriteetti puhua, väittää asioita todeksi, tulla kuulluksi? Missä suhteessa? Kuka tämän määrää? Foucault'n tyypilliseen tapaan hän käyttää esimerkkinä lääkäriä, jolla on valta puhua ja tulla kuulluksi esimerkiksi lääketieteellisessä diskurssissa, mutta eri määrin vaikkapa uskonnollisessa diskurssissa. Toinen huomio on instituutiot, jotka legitimoivat subjektin auktoriteetin. Tästä voisi olla esimerkkinä oman aineistoni kannalta Ranskan tiedeakatemia, joka legitimoi Outhier'n roolin tieteellisessä diskurssissa. Viimeisenä tulee ottaa huomioon positiot, jotka subjekti voi omaksua objektin suhteen. Minkä aseman lääkäri ottaa, kun objektina on hulluus? Entä minkä aseman ranskalainen tiedemies ottaa, kun objektina on saamelaisuus tai modernina esimerkkinä luonnonsuojelu? Huomioon pitää ottaa myös mahdolliset keskustelukumppanit ja väittämien suhteet sekä diskurssien väliset suhteet ja hierarkia, eli diskurssijärjestys. (Foucault 2000: 50–55.)

Kolmas diskurssien muodostumisen osa-alue on konseptien muotoutuminen. Konseptit ovat diskursseissa siis ikään kuin teemoja, joita tietty diskurssi pitää sisällään, pitää totena ja tuo esiin. Foucault ottaa esimerkkinä luonnonhistorian, joka on käsitellyt tiettyjä konsepteja tiettyinä aikoina, kuten esimerkiksi evoluution konseptia Darwinin jälkeen. Foucault korostaa konseptien suhteen niiden erilaista ”periytymistä” aikakaudelta toiseen. Toiseksi on tärkeää huomioida väittämien (joista konseptit ja diskurssit muodostuvat) yhteiselo, eli niiden suhteet toisiin väittämiin toisissa diskursseissa, jotka eivät välttämättä liity juurikaan alkuperäiseen diskurssiin. Eli diskurssit, jotka eivät ole suoraan merkityksellisiä tutkittavan asian suhteen, voivat kuitenkin vaikuttaa kyseisen diskurssin väittämien muotoutumiseen esimerkiksi auktoriteettiaseman kautta (uskonto, poliittinen valta). (Foucault 2000: 56–63.)

Viimeinen oleellinen Foucault'n mainitsema diskursiivisten muodostelmien osa on strategiat. Strategioilla Foucault tarkoittaa teemoja ja teorioita, jotka muodostuvat aiemmin mainituista objekteista, tietyistä julistavista modaliteeteista sekä organisoiduista konsepteista. Foucault käyttää esimerkkinä 1700-luvun kielioppia, jonka eräänä teemana oli yhden alkuperäiskielen konsepti, josta kaikki nykyiset kielet ovat juontuneet. Modernimpi esimerkki voisi olla seksuaalivähemmistöjen yhdenvertaisuutta ja oikeuksia esiin nostava konsepti tasa-arvoisuuden diskurssissa. Foucault korostaa näiden strategioiden historiallisen jakautumisen tutkimista, sekä miten ne linkittyvät toisiinsa historiallisesti. Jälleen kerran korostuu siis ajan ja paikan merkitys sekä ilmiöiden keskinäisten suhteiden tarkastelu. (Foucault 2000: 64–65.)

Foucault esittää, että vaikka eri strategioiden kenttä voisi olla hyvin laaja, vain osa pääsee osaksi diskurssia tietyssä ajassa. Näitä strategisia valintoja ohjaavat eri auktoriteetit, varsinkin jo aiemmin mainitut instituutiot (tiede, poliittinen järjestelmä, uskonto). Diskursiivinen muodostelma ei

siis peitä alleen kaikkia mahdollisia objekteja, konsepteja sekä julistavia modaliteetteja, vaan näitä määräävät eri strategiset valinnat eri aikoina. Foucault määrittelee teoreettisille (eli strategisille) valinnoille vielä toisenkin auktoriteetin, eli ”ei-diskursiivisen ” toiminnan: hänen mukaansa esim. taloudellinen diskurssi vaikuttaa yhteiskunnassa paljon kattavammin kuin yleisen kieliopin diskurssi, jonka käyttö rajoittuu lähinnä opetustilanteisiin. Taloudellista toimintaa taas harrastavat lähes poikkeuksetta kaikki tahot. Tähän liittyen Foucault nostaa auktoriteetin osaksi myös sen, kenellä on oikeus käyttää mitäkin diskurssia missäkin ajassa. (Foucault 2000: 66–68.) Tutkielmani kannalta oleellisia strategisia valintoja ohjaavat instituutiot ovat esimerkiksi Ranskan tiedeakatemia sekä Ranskan valtio, jotka ovat olleet kriittisessä osassa koko tutkimusretken tapahtumisen kannalta (ks. luku 3.2).

Foucault’lle vallan olemuksen sekä sen ilmentymisen pohtiminen olivat myös hyvin oleellisia keskittymisen kohteita. Näkemykset diskurssien ja vallan yhteydestä ovat havaittavissa jo aiemmissa kappaleissa, joissa esitetään Foucault’n näkemys diskursseista. Näissä esimerkiksi auktoriteettien ja instituutioiden asema ja valta määritellä ja legitimoida asioita sekä myöntää puheenvuoroja ovat osoituksia vuorovaikutuksellisen ja kielellisen vallan paikoista. Foucault on pohtinut vallan luonnetta paljon myös myöhemmissä teoksissaan, esimerkiksi vuonna 1975 alun perin julkaistussa *Tarkkailla ja rangaista*, jossa hän käsittelee rangaistusmuotojen muuttumista yhteiskunnallisesti ja historiallisesti.

Foucault’lle valta on aina väistämättä sitoutunut tietoon. Kuten hän itse kirjoittaa:

> On pikemminkin myönnettävä, että valta myös tuottaa tietoa (eikä vain hyödynnä sitä suosimalla soveltavaa tietoa tai käyttämällä sitä, koska se on hyödyllistä); että valta ja tieto edellyttävät toinen toistaan; että ei ole olemassa valtasuhdetta, jolle ei muodostuisi sitä vastaavaa tietokenttää, eikä tietoa, joka ei edellyttäisi ja samalla muodostaisi valtasuhteita (Foucault 2014: 42).

Foucault’n käsitys vallasta siis omalta osaltaan myötäilee modernia käsitystä diskurssin kaksoiskierteestä, jossa mikro- ja makrotasot ovat kietoutuneet toisiinsa, samaan tapaan kuin valta ja tieto. Vallan käsite ei kuitenkaan ole niin yksinkertainen kuin se arkisessa ajattelussa saattaa ilmetä. Philip Barker tiivistää, että Foucault’lle valta tarkoittaa seuraavia asioita: valta on tiiviissä yhteydessä sosiaaliseen todellisuuteen, valtasuhteet ovat kietoutuneet toisenlaisiin suhteisiin (esimerkiksi perhe tai seksuaalisuus) eikä vallalla tarkoiteta vain kieltävää tai rankaisevaa voimaa, vaan se on hyvin monimuotoista. Lisäksi vallan yhteydet kuvaavat yleisiä dominoinnin ehtoja, jotka on järjestetty yhtenäisen strategian mukaan. Olennaista on myös, että ei ole olemassa valtasuhteita ilman mahdollisia vastustajia. (Barker 1998: 27.)

Foucault’lle hyvin olennainen näkemys vallan suhteen on myös subjektin asema, tarkemmin sanottuna subjektin asema vallan ja diskurssin alaisena. Foucault korostaa, että tieto ei ole lähtöisin

tietävän subjektin toiminnasta vaan vallan ja tiedon välisistä suhteista, jotka ovat dynaamisia ja neuvottelun alaisina ja kaiken päätteeksi määräävät tiedon mahdolliset muodot ja alueet (Foucault 2014: 42). Foucault korostaa pitkälti diskurssin hyvin konstruktionistista puolta, eli diskurssin valtaa nimetä, lajitella ja merkityksellistää maailmaa, ja subjekti ikään kuin aina asettuu tietynlaiseen positioon riippuen diskurssin strategisista valinnoista, julistavien modaliteettien muodoista sekä vallalla olevien instituutioiden näkemyksistä. Toisin sanoen subjekti ei niinkään voi vaikuttaa diskurssiin, vaan on sinänsä toissijainen diskurssintutkimuksessa Foucault'n näkemykseen tukeutuen. Näin ollen Outhier subjektina ei ole tutkielmani keskiössä, vaan pikemminkin se, miten hän hyödyntää valta-asemaansa tiedon luojana sekä mitkä valtaverkostot vaikuttavat hänen tekstiinsä (Ranskan valtio, uskonto).

Barker (1998: 28) korostaa myös Foucault'n näkemystä siitä, että valta ei koskaan voi olla täysin pysyvä ja yksisuuntainen, suuremmalta pienemmälle siirtyvä asia, sillä jokainen yksilö sijoittuu useaan eri kohtaan vallan verkossa, riippuen roolistaan (perheenjäsen, työntekijä, esimies). Valta siis kiertää eri toimijoiden välillä. Jokainen yksilö tämän näkemyksen mukaan on siis vallan alla, mutta myös samaan aikaan harjoittaa vallankäyttöä.

3.4 Kategoriat ja kategorisointi

Tutkielmassani pyrin selvittämään, millaista kategorisointia aineistossani esiintyy liittyen sekä suomalaiseen väestöön, että saamelaisiin. Kategorisoinnilla tarkoitetaan asioiden, ihmisten ja ilmiöiden jaottelua ja jakamista erilaisiin ryhmiin kielellisesti nimeämällä. Tämän toiminnan pohjalta syntyneitä nimeämisiä kutsutaan kategorioiksi (Jokinen ym. 2012: 18). Kategoriat ovat siis hyvin vahvasti läsnä sosiaalisessa todellisuudessamme, niin yhteiskunnallisessa kuin yksilöllisessäkin kontekstissa poikkeuksetta lähes kaikissa tilanteissa. Kategoriat ovatkin hyvin oleellinen keino määritellä, kuvailla ja muodostaa käsityksiä niin itsestämme kuin muista ihmisistä, kuten myös yhteiskunnista ja lähestulkoon kaikesta, mitä pystymme nimeämään. (Jokinen ym. 2012: 10). Kategorisoimme esimerkiksi ihmisiä heidän kansallisuutensa, kielensä, ulkonäkönsä, sukupuolensa, varakkuutensa, ammattinsa, sekä uskonnollisen vakaumuksensa perusteella, vain nimetäkseni muutaman. Usein myös edellä mainitsemiani kategorioita pystytään jakamaan vielä useampiin alakategorioihin, esimerkiksi suomalaiset voidaan jakaa kotikaupunkinsa, maakuntansa tai vaikkapa murteensa perusteella erilaisiin kategorioihin. Kategoriat ovatkin tässä mielessä myös tärkeitä yksilöiden ja yhteisöjen identiteettien kannalta, jotka rakentuvat pitkälti kielenkäytön kautta (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 89).

Kategoria-analyysin juuret ovat pitkälti etnometodologisessa tutkimusperinteessä ja sen luojan Harold Garfinkelin kirjoituksissa. Etnometodologia keskittyy tutkimaan arkielämän toimintojen sosiaalista järjestystä ja miten ihmiset tuottavat näitä käytäntöjä. Keskiössä ei ole niinkään esimerkiksi diskurssintutkimukselle merkitykselliset normit sekä arvot, jotka muokkaavat ihmisten toimintaa, vaan yksittäiset kohtaamiset arkielämässä. (Jokinen ym. 2012, 20.) Garfinkelin työn jatkajana on pidetty Harvey Sacksia, jäsenyyskategorisoinnin analyysin (*membership categorization analysis*) sekä keskusteluanalyysin (*conversation analysis*) luojaa. Sacks painottaa Jokisen, Juhilan ja Suonisen mukaan (2012: 24–27) huomion kiinnittämistä tutkimuksessa siihen, miten ihmiset arkielämässä kuvaavat ja kategorisoivat (huomaamattaan) asioita, eli millaisten kategorioiden jäseniksi ihmisiä liitetään vuorovaikutuksessa, ja miten nämä kategoriat muokkaavat ihmisten toimintaa sekä suhtautumista toisiinsa. Omassa tutkielmassani käytän kategorioiden käsitettä aiemmassa kappaleessa esitettyyn tapaan, mutta tukeudun pitkälti diskurssintutkimuksen teoreettiseen perinteeseen sekä Foucault'n näkemyksiin kielestä ja vallasta myös kategorioiden osalta. Tutkielmani ei siis sitoudu yllä selitettyihin teoreettisiin näkemyksiin, mutta lähtökohtana joka tapauksessa on vuorovaikutuksessa tapahtuva sosiaalisen todellisuuden rakentuminen.

Kategoriat ja kategorisointi nähdään nojaavan teoreettisesti paljolti aikaisemmin esiteltyyn sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteeseen, jonka peruslähtökohtana on näkemys sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Kategoriat itsessään eivät ole jo valmiiksi muodostuneita, kaikkien automaattisesti tunnistamia luokitteluja, vaan ne muodostuvat, muokkautuvat, kehittyvät ja saavat uusia muotoja oman kielenkäyttömme sekä toimintamme myötä. Tästä syystä kategoriat ja kategorisointi ovat myös erittäin vahvasti sidoksissa ajalliseen, yhteiskunnalliseen ja varsinkin kulttuurilliseen kontekstiin. Kuten jo aiemmin on todettu, ei mikään kielenkäyttö tapahdu tyhjiössä, vaan on aina ympäröivän, suuremman kontekstin vaikutuksen alainen ja siihen vaikuttava. Kategorioiden kannalta on olennaista tarkastella sitä, mitä kategorioita käytetään missäkin kontekstissa, kenen toimesta sekä mitä tästä seuraa. Esimerkiksi lääkärin käyttämä kategoria "laiha" potilaan kanssa keskustellessa saa eri merkityksen, kuin vaikkapa iltapäivälehden verkkosivuilla uuden dieetin uutisoinnin ohella. (Jokinen ym. 2012: 18–19).

Kategorisointi, kuten muukin kielenkäyttö sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta, on dynaamista ja kontekstisidonnaista sekä se tarjoaa aina valinnan mahdollisuuden käyttäjälleen. Kielenkäyttäjillä on aina valinnanvaraa sen suhteen, mitä kategorioita ottaa käyttöön missäkin tilanteessa, ja kyseisen tilanteen mukaan kategoriat itsessään saavat erilaisia merkityksiä (Jokinen ym. 2012: 19). Tästä syystä kategorioihin liittyy myös aina valtaa, sillä ne rakentavat omalta osaltaan tietoa sosiaalisesta todellisuudesta, ja Foucault'n näkemystä mukaillen valta on aina sitoutunut

kieleen (Foucault 2014: 42), ja kieli kaikissa muodoissaan on se keino, jolla merkityksellistämme asioita ja ilmiöitä. Kategorioiden historiallinen tarkastelu avaa paljon sitä, millaiset valtasuhteet olivat vahvoilla kyseisessä ajallisessa ja paikallisessa kontekstissa. Voidaan esimerkiksi vertailla sitä, miten muuta kuin heteroseksuaalisuutta edustaneet henkilöt kategorisoitiin sata vuotta sitten ja miten taas tänä päivänä. Toinen hyvin ajankohtainen esimerkki on sukupuoli-identiteetti ja siihen liittyvät kategoriat. Kuka kuuluu mihinkin kategoriaan ja miksi? Entä kuka heidät saa kategorisoida? Tämä tutkielma pyrkii vastaamaan kysymykseen siitä, millaisiin kategorioihin suomalaisia ja saamelaisia jaettiin kolmesataa vuotta sitten kyseisen kontekstin puitteissa.

Jokinen, Juhila ja Suoninen (2012: 45–86) ovat esitelleet teoksessaan kahdeksan teesiä kategoria-analyysille. Nämä teesit pohjaavat pitkälti etnometodologiseen tutkimusperinteeseen, mutta soveltuvat kuitenkin hyödyntämääni sosiaalisen konstruktionismin mukaiseen teoreettiseen lähtökohtaan kielentutkimukselle, sillä keskiössä on käsitys kielestä todellisuutta rakentavana ilmiönä sekä valtasuhteiden muokkaajana. Nämä kahdeksan teesiä tiivistävät hyvin sen, kuinka merkittävä ja kattava käsite kategoria loppujen lopuksi on. Ensimmäinen teesi on nimeltään ”kategoriat ovat kulttuurista tietoa”, mikä kiteyttää kategorioiden analysoinnin olennaisen osan, eli kulttuurillisen kontekstin yhteyden kategorioiden muodostumiseen. Kulttuurista tietovarantoa ei voi ohittaa kategorioita analysoitaessa. Toinen teesi kuuluu ”kategoriat ovat tekemistä.” Tämä on yhdistettävissä pitkälti myös diskurssianalyysin kielenkäyttöä tarkastelevaan lähtökohtaan, sillä teesin mukaan kategorioita tutkitaan asioiden ja ilmiöiden kuvaamisen kautta sekä siten, miten kuvaaminen tunnistetaan, mitä valintoja kuvaamiseen liittyy ja mitä siitä seuraa. Kolmannen teesin mukaan kategorisoimme sekä ihmisiä että muita objekteja, eli kategorisointi ei liity vain yksilöiden ja yhteisöjen, vaan melko kattavasti kaikkien muidenkin kohteiden ja ilmiöiden kuvaamiseen. (mts. 45–60.)

Neljäs teesi kertoo, että oletamme kategorioille täsmentäviä määreitä. Jokinen, Juhila sekä Suoninen (2012: 61) ovat koostaneet useiden eri kategoria-analyysiä kehittäneiden tutkijoiden teorioiden pohjalta listan kategorioiden määreistä, jotka ovat kategorioihin liitettävän kulttuurisen tiedon olennainen osa. Näitä määreitä ovat toiminnot, ”luontaiset” ominaisuudet, motiivit, oikeudet, velvollisuudet, tiedot sekä kompetenssit. Tämä tarkoittaa sitä, että jokaiseen kategoriaan sisältyy tiettyjä kulttuurista riippuvaisia ennakko-oletuksia, esimerkiksi ”akateemikon” kategoriaan kuuluvalla on käsityksemme mukaan tietynlaisia motiiveja ja toimintoja, kuten uuden tiedon soveltaminen/luominen sekä artikkelien kirjoittaminen. Nämä määreet voivat tuoda kategorialle jotain positiivista tai negatiivista ja tämäkin voi riippua kontekstista, jossa kategoriaa käytetään.

Määreet ovat myös dynaamisia, aina neuvoteltavissa olevia merkityksellistämisen keinoja, jotka diskurssien tapaan ovat myös kielellisen vallankäytön ytimessä. (mts. 60–63.)

Viides teesi liittyy vahvasti edelliseen: ”määreet vihjaavat kategorioista.” Kategorioiden käyttöönotto voi tapahtua myös ilman eksplisiittistä nimeämistä, sillä esimerkiksi joidenkin määreiden esiin nostaminen saattaa riittää tietyn kategorian tunnistamiseksi. Kuudes teesi kuuluu ”kategorioilla tuotetaan moraalista järjestystä.” Moraalisuus on kirjoittajien mukaan vahvasti sidoksissa kategorioihin, vaikkakin saattaa jäädä huomaamattomaksi vallitsevassa kontekstissa. Esimerkiksi jo käsittelemäni moderni käsitys sukupuolesta on sisältänyt aiemmin historiassa pääasiassa vain kaksi kategoriaa (mies ja nainen), kun taas tänä päivänä käydään paljon keskustelua tämän kaksijakoisen kategorisoinnin riittämättömyydestä. Silti usein puhuttaessa miehen tai naisen kategoriasta on oletus helposti se, että nämä kaksi kategoriaa ovat ainoat, jotka muodostavat kokonaisuuden sukupuolista. Tähän vaikuttaa pitkälti kulttuurillinen, historiallinen ja yhteiskunnallinen konteksti. Näin ollen nämä kategoriat tuottavat moraalista järjestystä, joka yhteiskunnan muuttuessa saattaa itsekin muuttua, kuten esimerkiksi kategorioiden ”saamelainen” ja ”lappalainen” merkitys ja käyttö ovat muuttuneet edellisinä vuosisatoina. Seitsemäs teesi kertoo, että kategoriat ymmärretään kontekstissaan. Kuten diskurssit ja kielenkäyttö ylipäänsä, ovat myös kategoriat tilannesidonnaisia, ja konteksti pystyy määrittelemään hyvinkin pitkälle, mitä kategorioita käytetään ja millaisin seurauksin. Lopuksi vielä viimeisen teesin mukaan kategorioita on kaikkialla ja kaikissa aineistoissa, riippumatta siitä, kuka tai mikä on aineiston laatinut. (Jokinen ym. 2012: 63–86).

4 AINEISTO, TUTKIMUSKYSYMYKSET JA METODI

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni aineistona toimivan Outhier'n päiväkirjan, sekä perustelen tekemäni rajaukset. Esittelen myös tutkimuskysymykseni sekä miten aion niihin vastata kategoria-analyysin sekä foucault'laisen diskurssianalyysin keinoin.

4.1 Journal d'un voyage au Nord en 1737 & 1737

Outhier'n päiväkirja julkaistiin Pariisissa vuonna 1744. Teos on 238 sivua pitkä, sisältäen Outhier'n piirtämiä yksityiskohtaisia kuvia ja karttoja. Kirjan esipuheessa Outhier toteaa, että ei olisi julkaissut päiväkirjaansa ja olisi laatinut sen vain omaksi ilokseen, elleivät hänen nimeltä mainitsemattomat ystävänsä olisi häntä kehottaneet sitä julkaisemaan. Pekonen huomauttaa myös Outhier'n korostavan kirjan olevan julkaistu "kuninkaan suostumuksella ja etuoikeudella", mikä takasi hänelle erittäin turvatun aseman kirjan kirjoittajana (Pekonen 2010: 113). Kruunun ja tiedeakatemian läpikäynnin lisäksi teos kävi todennäköisesti myös kirkollisen tarkastuksen läpi ennen julkaisua, mikä saattaa viitata valtiollisen ja kirkollisen sensuurin läsnäoloon, sillä esimerkiksi luterilaisuuden esitteleminen hyvin positiivisessa valossa ei olisi ollut hyvällä katsottua toimintaa (Pekonen 2010: 113-114). Samaten myös kardinaali Fleuryn poliittisten tavoitteiden esiintuonti Ruotsin suhteen (ks. luku 2.2) ei olisi ollut kovinkaan toivottua Ranskan valtion kannalta. Tämä sensuurin olemassaolo on saattanut vaikuttaa Outhier'n objektiiviseen kirjoitustyyliin, jossa uskonto sekä huomioita herättävät kuvailut ovat hyvin vähäisessä osassa, jopa näkymättömissä. Toisaalta tämä on myös saattanut olla Outhier'n lähtökohtainen tarkoituskin: hän ei halunnut levittää eripuraa tai ylimääräistä huomiota teoksellaan. (Pekonen 2010, 114.)

Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt aineistona Ranskan instituutin vuonna 2000 julkaisemaa näköispainosta alkuperäisestä vuonna 1744 julkaistusta teoksesta. Teos on alkuperäiskielellä (ranska) alkuperäismuodossaan. Aineistoni olen rajannut siten, että se sisältää koko Tornionlaaksossa vietetyn ajanjakson, eli kesäkuusta 1736 seuraavan vuoden kesäkuuhun, mikä on sivumäärällisesti noin 122 sivua. Aineisto on sinänsä melko mittava, mutta tutkimuksen aiheen kannalta oleellinen, sillä kyseiseen sivumäärään mahtuvat kaikki suomalaisiin ja saamelaisiin liittyvät huomiot päiväkirjassa. Aineistosta olen sisällyttänyt analyysiosioon useita suoria esimerkkejä päiväkirjasta, joissa esiintyy tutkimuskysymysteni kannalta olennaisia huomiota. Kirjasta esiin nostetut esimerkit olen itse modernisoinut (ranskaksi) ja kääntänyt. Halusin käsitellä nimenomaan alkuperäiskielistä versiota, sillä se tarjoaa suorimman näkemyksen Outhier'n kielenkäyttöön. Lisäksi oma kielitaitoni on mahdollistanut kyseisen version lukemisen ja analysoimisen. Käännökset on tarkistanut Jyväskylän yliopistossa yliopistonlehtori Jean-Michel Kalmbach.

4.2 Tutkimuskysymykset ja metodi

Ensimmäisenä tutkimuskohteenani ovat suomalaisten sekä saamelaisten kielellinen kategorisointi päiväkirjassa. Tarkennettuna keskityn siis analysoimaan, millaisia nimeämisiä tekstissä esiintyy edellä mainittuihin ihmisryhmiin liittyen, muodostaen näin ollen kategorioita, sekä mitä määreitä näihin kategorioihin sisältyy. Toisena kohteenani ovat diskurssit, jotka kytkeytyvät suomalaisuuden ja saamelaisuuden kategorioihin. Tutkielmassani kategoriat ovat siis kirjan konkreettisesti näkyvä kielen mikrotaso, joka näkyy kielenkäytössä ja tehdyissä valinnoissa, kun taas diskurssit sitovat näitä kategorioita ja kielellisiä valintoja laajempaan yhteiskunnalliseen makrotasoon. Tutkimuskysymykseni siis ovat:

- Millaisiin kategorioihin suomalaiset ja saamelaiset kategorisoidaan päiväkirjassa? Mitä määreitä näihin liittyy?
- Mitä diskursseja kytkeytyy suomalaisten ja saamelaisten kategorioihin?

Tutkimusmenetelmäni noudattaa pitkälti diskurssianalyyttistä metodia, soveltaen kategoria-analyysia ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla. Tutkimuksessani käytän foucault'laista näkemystä diskursseista sekä kielestä ja vallasta.

4.2.1 Kategoria-analyysi

Kategoria-analyysissä nojaudun paljolti Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2012) esittelemiin kategoria-analyysin perusteisiin. Kategorioita tulen tutkimaan päiväkirjan merkinnöistä löytyvien nimitysten kautta, joilla Outhier luokittelee niin suomalaisia kuin saamelaisiakin eri ryhmiin. Tätä kielellistä luokittelua kutsutaan kategorisoinniksi, ja sen avulla muodostuneita nimeämisiä kutsutaan kategorioiksi (Jokinen ym. 2012: 18). Diskurssintutkimuksen näkökulmasta on tutkimukseni kategoria-analyysiosio lähinnä kielelliseen mikrotasoon keskittyvää, sillä tutkin konkreettista kirjan tekstiä ja siinä esiintyviä saamelaisia ja suomalaisia luokittelevia nimityksiä. Käytän myös analyysini tukena Jokisen, Juhilan ja Suonisen jo aiemmin esiteltyjä kategoria-analyysin teesejä (ks. luku 3.4). Sovellan kirjoittajien näkemystä varsinkin kategorioihin liittyvistä määreistä ja niiden toiminnasta. Nämä määreet ovat: *toiminnot, "luonnolliset" ominaisuudet, motiivit, oikeudet, velvollisuudet, tiedot* sekä *kompetenssit* (Jokinen ym. 2012: 61). Analyysissä pyrin selvittämään, mitä näistä määreistä esiintyy minkäkin kategorian yhteydessä tekstissä.

Kategoria-analyysiä on hyödyntänyt aiemmin muun muassa Niina Lilja (2012) artikkelissaan, jossa hän käsittelee kieltä saamelaisuuden määrittäjänä ja kuinka saamelaissyntyiset haastateltavat

rakentavat puheessaan saamelaisuuden kategorioita. Lilja (2012: 132) lähestyy aineistoaan Sacksin jäsenkategoria-analyysin keinoin, korostaen sen merkitystä varsinkin haastatteluaineiston analysoimiselle, sillä haastattelutilanteissa haastateltavat edustavat usein tiettyä kategoriaa ja voivat tietoisesti tehdä selkoa siitä, mitä toimintoja edustamaansa kategoriaan liittyy. Omassa tutkielmassani aineisto koostuu kuitenkin yksittäisen henkilön tekemistä päiväkirjamerkinnöistä, jotka eivät sisällä suoria sitaatteja muilta henkilöiltä vaan pohjautuvat Outhier'n omiin kokemuksiin ja havainnointeihin tutkimusmatkan aikana. Näin ollen analyysini keskittyy siis Outhier'n tekemiin kielellisiin valintoihin käyttäessään erilaisia nimityksiä suomalaisista ja saamelaisista jakaen heitä näin eri kategorioihin.

4.2.2 Foucault'lainen diskurssianalyysi

Toiseen tutkimuskysymykseeni vastatakseni turvaudun diskurssintutkimuksen keinoihin, tarkemmin ottaen foucault'laiseen diskurssianalyysiin. Kuten teoriaosuudessa jo esittelin, käytän diskurssin käsitettä foucault'laisittain tarkoittamaan kiteytyneitä, historiallisesti sitkeitä kielenkäytön tapoja ja käytänteitä, jotka muokkaavat ja rakentavat kohdettansa. Yksittäinen diskurssi on kuin linssi, joka antaa tietynlaisen näkökulman tiettyyn objektiin, oman tutkimukseni kannalta siis suomalaisuuteen ja saamelaisuuteen.

Kuten Husa toteaa (1995: 44): "Foucault'n metodi on omintakeinen ja sen teräväpiirteinen hahmottaminen on jossain määrin vaikeaa". Foucault'lainen metodi keskittyy useimmiten teksteihin, ja Foucault'n omaa tuotantoa myötäillen tutkimuksen kohteeksi valikoituvat yhteiskunta, ihmiset sekä kieli (mp.). Keskeinen teema on valta ja sen suhde totuuteen sekä kuinka historialliset instituutiojärjestelmät ja diskursiiviset käytännöt muokkaavat totuutta. Foucault'n kiinnostuksen kohteena olivat väitelausumat tai väittämät, eli käytännössä valta-asemassa olevan henkilön/instituution kielenkäyttö valta-aseman edustajana. Foucault painotti nimenomaan tällaisten väittämien tutkimista ja niiden välisten (valta)suhteiden erittelyä ja analysointia. Hänen mukaansa tällaiset väittämät ovat sellaisia, jotka yhteiskunnallisen kontekstin sisällä edelleen omaavat arvoa, joita uudennetaan ja välitetään sekä muutetaan. Toisin sanoen väittämiä, jotka valta-aseman tuoman auktoriteetin avulla muokkaavat sosiaalista todellisuutta, huomaamme sitä tai emme. Foucault'lainen diskurssianalyysi siis painottuu vahvasti vallan analyysiin ja sen tarkasteluun, miten valta vaikuttaa diskurssien järjestykseen (Husa 1995: 44; Foucault 2000: 50-55).

Diskurssianalyysin tutkimuskohteena on aineisto (usein tekstimuodossa), ei niinkään aineiston luoja. Tärkeää on se, miten teksti tai puhe sisältyy tiettyyn diskurssiin, eli miten sen merkitys rakentuu

makrotason kontekstin vaikutuksessa. Oleellista on sosiaalisen todellisuuden rakentuminen kielen kautta. (Husa 1995: 45.)

Asiat, jotka erottavat foucault'laista metodia tavanomaisesta diskurssianalyysistä ovat Husan (1995: 45) mukaan: "ajatus diskurssista autonomisena ja subjektittomana sekä ajatus lausuman julistettavuudesta ja diskurssien vakuuttavuudesta". Husa (mp.) korostaa myös, että Foucault nojasi teoksissaan usein myös historiantutkimukseen, joskin tavanomaisesta hieman poiketen, sillä hänen teoksissaan korostuu vallan merkitys myös historiaan liittyen. Tieto on siis valtaa, ja tieto menneisyydestä on valtaa hallita menneisyyttä sen tuntemuksen kautta (Foucault 2000: 21–23; 2014: 42)

Foucault'lainen diskurssianalyysi tutkii, miten asiat kiertävät erilaista dynaamisen muutoksen kehää, nimenomaan diskurssien avulla. Tämä tarkoittaa erilaisten asioiden esiintuloa, muovautumista sekä poistumista, saman aikaisesti reflektoiden asioita menneisyyden tiedon kerrostumien kautta. (Husa 1995: 45.) Foucault'n näkemystä hyödynnetään usein varsinkin arkaluontoisten asioiden tutkimiseen, jossa vallan jakautumisella on suuri merkitys todellisuuden rakentamiseen. Yhteenvetona voidaan todeta, että foucault'lainen diskurssianalyysi antaa välineet tutkia kieltä diskurssina, löytää ja eritellä siitä valtarakenteet, horjuttaa niitä sekä osoittaa mitä pidetään totuutena aineiston laajemmassa asiayhteydessä (Husa 1995: 45–46). Barker (1998: 13–14) toteaa, että foucault'laiselle tekstin analysoinnille tyypillisiä kysymyksenasetteluja ovat esimerkiksi mikä sen vaikutus on, miksi juuri kyseiset käytetyt väittämät/lausumat, mitä poliittisia intressejä se ajaa, mikä on sen rooli totuuden politiikassa sekä missä se on olemassa, miten sitä jaetaan ja missä se liikkuu.

Analysoin aineistoani diskurssien kannalta siis niin kielellisten valintojen, kuin kontekstuaalistenkin tekijöiden vaikutusten kannalta. Tämä tarkoittaa kielellisen mikrotason ja yhteiskunnallisen makrotason yhdistämistä analyysissäni: päiväkirjan merkintöjen sanavalinnat eri konteksteissa, mitä Outhier ylipäänsä sanoo ja perustelee, mitä hän jättää pois sekä miten nämä kielelliset ilmiöt näyttäytyvät tilanteisessa kontekstissa tai suuremmassa yhteiskunnallisessa tai jopa kansainvälisessä kontekstissa. Entä miten esiin nostetut diskurssit suhtautuvat toisiinsa, millainen vallan verkosto muodostuu tekstissä? Ottaen huomioon aineistoni julkaisuajankohdan, on hyvin tärkeää olla tietoinen varsinkin historiallisesta ja yhteiskunnallisesta kontekstista, jossa päiväkirja on kirjoitettu. Lisäksi vallan analysoimisen kannalta on olennaista ottaa huomioon Outhier'n asema retkikuntalaisena, pappina, ranskalaisena sekä tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsenenä. Nämä kaikki ovat tekijöitä tai instituutioita, jotka Foucault'n näkemyksiä mukaillen asettavat Outhier'n subjektina tiettyjen diskurssien alaiseksi, näin ollen muokaten hänen tekstiään.

Analyysissäni olen paikantanut toistuvia väitteitä ja huomiota, joita Outhier liittää niin suomalaisiin kuin saamelaisiin, ottaen huomioon ympäröivän tilanteisen sekä laajemman kontekstin. Näistä pienemmistä mikro- ja makrotason risteymistä olen nostanut esiin konsepteja, jotka yhdessä ilmenevät osana tiettyä diskurssia (Foucault 2000: 56-63). Esimerkiksi suomalaisten sotilaiden sankarillisuuteen sekä ahkeruuteen viittaavat Outhier'n tekemät huomiot ovat osana koko suomalaisuuteen kytkeytyvään kunnioituksen diskurssia. Analysoin myös sitä, miten näin muodostuneet diskurssit linkittyvät toisiinsa sekä miten ne kytkeytyvät ympäröivään historialliseen kontekstiinsa, jonka olen jo aiemmin esitellyt.

Foucault'laista diskurssianalyysiä on hyödyntänyt muun muassa Eward Said (2003: 2-3) klassikkoteoksessaan *Orientalism*, jossa hän tarkastelee "orientalismin" diskurssia, jonka myötä länsivallat kuten Ranska ja Englanti loivat toiseutta ja konstruoivat hyväksikäyttäviä valtasuhteita lännen ja Kaukoidän välille. Toisaalta hän sanoutuu irti Foucault'n käsityksestä siitä, että yksittäisen subjektin merkitys diskurssin muodostumisessa olisi lähes olematon, ainakin orientalismin suhteen (2003: 23).

Foucault'laista diskurssianalyysiä on kritisoinut muun muassa Garrity (2010: 208) sen monimutkaisista teoreettisista lähtökohdista, viitaten Foucault'n jopa vaikeaselkoiseen käsitykseen diskurssista, kielestä ja vallasta sekä Foucault'n oman laajan tuotannon keskinäisiin ristiriitaisuuksiin. Pietikäinen (2000: 207–208) taas huomauttaa, että vaikka tarkka analyysi yksittäisestä aineistosta ja siitä, kuinka sosiaalinen todellisuus rakentuu kielellisesti siinä ilmenevissä diskursseissa voi antaa uutta tietoa sosiaalisten ilmiöiden kielellisistä piirteistä ja kielen roolista, jäävät saadut tulokset ja niiden tulkinta kuitenkin kokonaisuuden kannalta suppeiksi. Esimerkinomaisesti oma tutkimukseni pyrkii antamaan yhden aineiston pohjalta näkemyksen siihen, mitä diskursseja suomalaisuuteen ja saamelaisuuteen liitettiin, miksi ja miten. Tuloksia ei voi kuitenkaan pitää yleispätevänä totuutena aineiston suhteellisen suppeuden vuoksi. Jan Blommaert (2005: 37–38). taas korostaa (kriittisen) diskurssianalyysin puutteita muun muassa sen puutteellisesta linkittämisestä historialliseen jatkumoon sekä liiallisesta kieleen keskittymisestä. Samaten Blommaert (mts. 66-67) myös toteaa diskurssin kaksoiskierteeseen liittyen, että (kriittisessä) diskurssianalyysissä on riski keskittyä analysoimaan vain kieltä ja selittämään diskursseja, eikä selittämään yhteiskunnallista makrotasoa vastavuoroisesti diskurssien avulla. Modernille diskurssianalyysille 2010-luvulta alkaen haasteellista on myös ollut nopeiden ja monitahoisten yhteiskunnallisten ilmiöiden tarkastelu sekä tiedon ja totuuden väliset merkityksellisyyskamppailut poliittisten intressien kirvoittamina (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 34).

5 ANALYYSI

Tässä luvussa esittelen aineiston analyysin, edeten suomalaisista saamelaisiin. Esittelen ensin suomalaisten kategorisoinnin, jonka jälkeen siirryn käsittelemään näihin kategorioihin kytkeytyviä diskursseja. Saamelaisten kohdalla etenen samassa järjestyksessä. Aineistosta nostettujen esimerkkien perässä oleva päivämäärämerkintä viittaa siihen päivämäärään, jolloin Outhier on merkinnän tehnyt.

5.1 Suomalaisten kategorisointi

Päiväkirjassa suomalaiset on luokiteltu omaan ryhmäänsä, joka erotellaan muista ihmisryhmistä Tornionlaakson alueella. Kategoria ”suomalainen” toimii eräänlaisena pääkategoriana tälle ihmisryhmälle, joka jaetaan useampaan alakategoriaan, usein ammattiin perustuen. Suomalaisuuden kategorian merkittävimpinä määreinä toimivat pääasiassa kieli (tiedot) sekä yhteiskunnallinen asema (oikeudet/kompetenssit). Käsittelen tässä osassa analyysiä ensin suomen kielen esiintymisen aineistossa, ja miten se toimii määreenä suomalaisuuden kategoriassa. Tämän jälkeen käsittelen kirjassa esiintyviä muita suomalaisiin kohdistettuja nimityksiä, jotka muodostavat omia kategorioitaan.

Suomi oli 1700-lvulla olemassa lähinnä tietynlaisen erityisaseman omaavana Ruotsin itäisenä osana, joskin Lappi nähtiin kuuluvan enemmänkin Ruotsin alueelle (Karonen 2008: 28-29). Tornionlaakson alueella asuvien eri ihmisryhmien käyttämä kieli on päiväkirjassa merkittävä määrittäjä sille, mihin kategoriaan he kuuluvat. Kuten Karonen (mp.) mainitsee, oli suomi kielenä eräs oleellisimmista Suomen erityisaseman piirteistä. Päiväkirjassa nostetaan esiin suomen kieli muutamaan kertaan, ja sitä tarkastellaan omana kielenään sekä vertaillaan varsinkin ruotsiin. Juuri retkikunnan saapuessa Tornioon tuodaan ilmi alueen kielitaidottomuus suhteessa ranskaan:

1) « Il n’y avait dans Torneå que deux personnes qui parlassent français, M. Duriez & un jeune homme, que M. le gouverneur indiqua à M. de Maupertuis et qui nous a servi d’interprète. » *Torniossa ei ollut kuin kaksi henkilöä, jotka puhuivat ranskaa, herra Duriez sekä eräs nuori mies, kenet herra kuvernööri osoitti Maupertuis’lle ja joka toimi meille tulkkina* (22.06.1736)

Esimerkki (1) havainnollistaa yhtäaikaisesti sekä eri kielten hierarkkista asemaa aikansa Euroopassa, että pohjoisen Ruotsin kielitilannetta. Duriez korkea-arvoisena sotilaana on ainoa oppineen Hellantin kanssa, jotka osaavat ranskaa. Tämä kategorisoi Tornionlaakson alueen pääosin ei -ranskankielentaitoiseksi, luoden näin ollen käsitystä paikallisten ihmisryhmien muodostamien kategorioiden tiedoista ja kompetensseista kielitaidon suhteen (Jokinen ym. 2012: 61). Seuraavassa esimerkissä tehdään jatkohuomio paikallisten asukkaiden kielitaidosta:

2) « M. Piping et lui (Hellant) parlaient la langue a langue finlandaise ou finoise, la seule en usage parmi nos soldats et dans tout le pays au-delà de Torneå et entièrement différent de la suédoise. Ils parlaient aussi latin. » *Herra Piping sekä hän (Hellant) puhuivat suomen kieltä tai suomea, joka on ainoa sotilaittemme sekä Tornion seudun takamailla käytössä oleva kieli, joka on täysin erilainen kuin ruotsi. He puhuivat myös latinaa.* (6.7.1736)

Esimerkki (2) toimii osoituksena alueen väestön kielestä ja näin ollen rakentaa suomalaisten kategoriaa. Tekstissä ilmaistaan vahvasti, että suomi on pitkälti ainoa kieli, joka on käytössä ensinnäkin ryhmän palkkaamilla sotilailla, mutta myös samaan aikaan kaikkialla ”Tornion seudun takamailla”, eli näin ollen kategorisoidaan tämä alue ja ihmiset siellä pääosin suomenkielisiksi, samalla eritellen suomi kielenä ruotsista. Outhier mainitsee myös latinan kielen taidon, jonka eräänlainen erityisasema ranskalaisten näkökulmassa tulee esille myös myöhemmin analyysissä. Ote joka tapauksessa vahvistaa, että lähinnä korkea-arvoisemmat ja oppineet henkilöt Tornionlaakson seudulla hallitsivat latinan.

Yleisenä nimityksenä suomalaisista päiväkirjassa käytetään useimmiten termiä *Finnois*, joka tarkoittaa suomen kieltä, tai suomenkielistä henkilöä. Tämän sanan kääntäminen on sinänsä haastavaa, sillä ei ole varmuutta siitä, tarkoitetaanko sillä nimenomaan suomalaista vaiko vain suomenkielistä henkilöä. Suomen asema olikin tuolloin olla osana Ruotsin kuningaskuntaa, eli suomalaiset olivat silti periaatteessa ruotsalaisia kansallisuudeltaan, mutta kieleltään suomalaisia (ks. luku 2.4). Kuitenkaan käytännössä termin käännöksellä ei ole juurikaan mitään painoarvoa, sillä Outhier ei missään kohtaa päiväkirjaa puhu ”suomenkielisistä ruotsalaista”, vaan pelkästään suomalaisista. Nykyranskassa termillä *Finlandais* tarkoitetaan substantiivina suomalaista ihmistä, tai adjektiivina (*finlandais*) suomalaista, kun taas *finnois* on substantiivina suomen kieli ja adjektiivina suomenkielinen (MOT Ranska). Tässä tutkielmassa tulen pitäytymään selvyyden vuoksi nimityksessä ”suomalaiset”, sillä analyysin tulokset eivät ole riippuvaisia termien välisestä erosta tässä tapauksessa.

Finnois (suomalainen) on runsaasti esiintyvä nimitys tekstissä ja usein sitä käytetään yhdessä yhden tai useamman eri nimityksen kanssa. Jälkimmäisessä tapauksessa voidaan sanoa muodostuvan uusia, suomalaisuuden pääkategorian alla olevia alakategorioita, joita käsittelen tuonnempana. Ensimmäinen kerta, kun nimitystä käytetään päiväkirjassa, esiintyy kun joukko suomalaisia saapuu katsomaan retkikuntaa:

3) « Le dimanche nous eûmes une compagnie fort nombreuse : les Finlandais ou Finnois, habitants des environs de la montagne, vinrent en foule pour nous voir… » *Sunnuntaina meillä oli hyvin monilukuinen seurue : suomalaiset, jotka asuvat vuoriston seudulla, tulivat joukoittain katsomaan meitä.* (8.7.1736)

Esimerkissä (3) voidaan nähdä kaksi eri nimitystä suomalaisille ranskan kielessä, joista molempia Outhier käyttää kirjassa, *Finnois* ja *Finlandais*. Merkinnässä näkyy myös kategorisointia asuinseudun perusteella, sillä suomalaisten kerrotaan asuvan vuoriston seudulla. Vain muutamaa päivää myöhemmin suomalaiset mainitaan jälleen koskenlaskun yhteydessä, kategorisoiden heidät yleisesti seudun asukkaiksi esimerkissä (4):

4) « C'est là qu'on remarque particulièrement l'adresse & le courage des Finnois, qui sont les habitants du pays. » *Se on varsinkin tässä, kun huomataan suomalaisten, jotka ovat seudun asukkaita, taidokkuus ja rohkeus.* (11.7.1736)

Sana *habitant* (asukas) ei itsessään kanna kovinkaan latautunutta merkitystä, eikä sinänsä käänny suoraan "asukkaaksi", vaan pikemminkin kuvastaa henkilöä, joka yksinkertaisesti elää tällä alueella. Outhier tässä otteessa joka tapauksessa vahvistaa suomalaisten asuttavan Tornionlaakson seutua. Huomiota herättävää on myös omistusmuotojen käyttö erilaisten nimitysten yhteydessä. Nimityksen *Finnois* kanssa esiintyy päiväkirjassa kolmesti possessiivipronomini *nos* (meidän):

5) « Quand nous résolûmes de monter sur cet arbre, comme il était trop élagué, nos Finnois en abattirent promptement un autre… » *Kun päätimme kiivetä tälle puulle, koska se oli liian karsittu, suomalaisemme kaatoivat nopeasti toisen ...* (26.7.1736)
6) « Nos Finnois fort adroits à faire du feu, en allumèrent malgré le mauvais temps… » *Tulen tekoon hyvin harjaantuneet suomalaisemme saivat sen syttymään huonosta säästä huolimatta.* (4.9.1736)
7) « Il plut encore prodigieusement toute la nuit. Nos pauvres Finnois essuyèrent avec une constance admirable, tout le mauvais temps à découvert. Ils y paraissent aussi insensibles que notre renne. » *Satoi edelleen suunnattomasti koko yön. Suomalaisparkamme sinnittelivät ihailtavalla järkähtämättömyydellä koko huonon kelin suojatta. He vaikuttavat yhtä tunnottomilta sille kuin poromme.* (5.9.1736)

Esimerkeissä (5), (6) ja (7) suomalaiset esitetään omana kategorianaan, joka on erillään muista mahdollisista kansallisuuteen/etnisyyteen viittaavista kategorioista. Possessiivipronominin käyttö nimityksen edessä luo käsitystä siitä, että suomalaiset ovat osittain ranskalaisten alapuolella toimiessaan työläisinä retkikunnalle. Tällainen kategorisointi luo moraalista järjestystä mainittujen ihmisryhmien välille (Jokinen ym. 2012: 69–70), mikä osaltaan myös rakentaa valtahierarkiaa varsinkin suomalaisten ja ranskalaisten välille.

Pääkategoria "suomalaisten" lisäksi tekstissä ilmenee useita alakategorioita, jotka muodostuvat, kun suomalaisuus yhdistetään johonkin toiseen, useimmiten ammattia kuvaavaan nimitykseen. Näin muodostuu eräänlaisia ammattikategorioita osaksi suomalaisuuden kategoriaa. Nämä kategoriat tulevat ilmi käytetyissä nimityksissä, kuten esimerkiksi *paysan* (talonpoika), *soldat* (sotilas), *matelot* (laivamies), *conducteur de bateaux* (laivan ohjaaja), *domestique* (naispuoleinen kotiapulainen / piika), *valet* (miespuolinen palvelija/ renki) sekä hieman kattavampi nimitys *ouvrier* (työntekijä). Näistä kaikista nimityksistä yleisimpiä ovat talonpoika sekä sotilas, mikä korreloi myös kyseisen ajankohdan Suomen väestön sosiaalisen jakauman kanssa (Karonen 2008, 359).

Sotilaskategoria toistuu tekstissä suhteellisen useasti, sillä sotilaat olivat merkittävä osa retkikunnan työvoimaa. Kun heidät mainitaan ensimmäistä kertaa päiväkirjassa, liitetään sotilaat osaksi talonpoikien kategoriaa:

8) « M. de Maupertuis prit des mesures avec M. Duriez, lieutenant-colonel, pour avoir un nombre de soldats, prêts à nous mener dans leurs bateaux : ce sont des paysans, demeurants dans leurs maisons, qui se rendent aux ordres, soit pour passer en revue, soit pour aller à l'armée. Gens très courageux et qui ne craignent point la fatigue » *Hra de Maupertuis ryhtyi toimenpiteisiin everstiluutnantti Duriezin kanssa saadakseen joukon sotilaita, jotka olisivat valmiit kuljettamaan meitä veneillään. He ovat tiloillaan oleskelevia talonpoikia, jotka astuvat palvelukseen joko osallistuakseen sotilaskatselmukseen tai mennäkseen armeijaan. Erittäin rohkeaa väkeä, joka ei väsymystä pelkää.* (2.7.1736)

Esimerkissä (8) tulee ilmi se, että sotilaat ovat ikään kuin alakategoriana talonpoikakategoriassa, sillä sotilaat koostuvat Outhierin mukaan talonpojista. Sotilaiden liittämisestä suomalaisuuden kategoriaan taas löytyy selkeitä osoituksia päiväkirjassa:

9) « Ils (soldats) ne se refusaient point au travail, quelque continuel qu'il fût. Malgré le plus pénible travail, ces Finois infatigables vivent de très-peu. » *He* (sotilaat) *eivät kieltäytyneet työnteosta, kuinka ainaista se olikaan. Rankimmastakin työstä huolimatta nämä väsymättömät suomalaiset elivät hyvin vähällä.* (22.7.1736)
10) « Les Finois, nos soldats, du régiment de Westrobothnie, hommes aussi courageux que infatigables & insensibles aux injures & aux intempéries de l'air, n'y purent tenir… » (31.7.1736) *Suomalaiset, meidän sotilaamme, Västerbottenin rykmentistä, niin rohkeita, väsymättömiä ja sään sivalluksille ja oikuille tunnottomia miehiä kuin he olivatkin, eivät pystyneet sietämään sitä* (hyttysten määrää). (31.7.1736)

Molemmissa esimerkeissä (9) ja (10) sotilaat liitetään korostetusti laajempaan suomalaisten kategoriaan Tornionlaakson alueellisessa kontekstissa. Käsittelemäni aineiston osalta sotilaat esiintyvätkin aina suomalaisina, pois lukien erään upseerin, jonka Outhier kertoi olevan ruotsalainen (3.8.1736). Kategorioiden keskinäisestä järjestyksestä taas kertoo alkusyksystä 1736 tehty päiväkirjamerkintä:

11) « Les soldats et les paysans étaient si empressés de nous servir qu'au lieu de 15, il s'en trouva 18 ou 19. Il y eut un long débat entre ces bons Finnois… » *Sotilaat ja talonpojat olivat niin innokkaita palvelemaan meitä, että 15:n sijasta heitä olikin 18 tai 19. Näiden mainioiden suomalaisten joukossa käytiin pitkä keskustelu…* (2.9.1736)

Molemmat erilliset kategoriat kootaan esimerkissä (11) yhden kategorian, suomalaisuuden, alle. Kategorioiden välillä ei vaikuta olevan juurikaan minkäänlaista valta-aseman eroavaisuutta, sillä molemmista käytetään "mainiot suomalaiset" nimitystä. Voitaisiinkin väittää, että kaikkia kategorioita tässä kontekstissa yhdistävänä määreenä toimii palvelualttius, joka viittaa mahdollisesti suomalaisten "luonnollisiin" ominaisuuksiin tai toisaalta motiiveihin, ottaen huomioon heille maksetun palkan.

Sotilaisiin liittyy myös jo aiemmin esiin tuotu possessiivipronominin käyttö nimeämisen edellä. Esimerkin 10 lisäksi tätä tapahtuu jo aiemminkin tekstissä esimerkeissä (12) ja (13):

12) « Cependant nous allions et il n'y avait rien d'impossible avec nos soldats. » *Kuitenkin etenimme, eikä mikään ollut mahdotonta sotilaittemme kanssa.* (6.7.1736)
13) « Nos soldats sont allés dans le penchant de la montagne couper quelques sapins… » *Sotilaamme kävivät vuoren rinteellä kaatamassa muutamia kuusia…* (7.7.1736)

Myös sotilaat ovat siis hierarkkisesti alempi kategoria ranskalaisiin ja retkikuntalaisiin verrattuna.

Sotilaisiin liittyy kuitenkin myös eräs satunnainen nimitys, jota ei liitetä suomalaisten pääkategoriaan tai muihin alakategorioihin, nimittäin *messieurs* (herrat). Outhier mitä ilmeisimmin viittaa esimerkissä (14) sotilaisiin tässä retken alkupuolella tehdyssä päiväkirjamerkinnässä:

14) « …je fis apporter le lundi par nos soldats des sapins, qu'ils allaient couper... Ces messieurs étaient couchés très durement dans leurs tentes, aussi bien que moi… » *Maanantaina pyysin sotilaitamme tuomaan kuusia, joita he aikoivat kaataa… Nämä herrat nukkuivat teltoissaan hyvin alkeellisissa olosuhteissa, kuten minäkin….* (9.7.1736)

Nimitystä *messieurs* käytetään suhteellisen runsaasti läpi tekstin, mutta sillä viitataan lähes poikkeuksetta aina joko retkikunnan jäseniin tai muihin korkean aseman omaaviin henkilöihin (ks. esimerkit 1 ja 2). Tämä on omiaan osoittamaan kategorioiden hierarkiaa, sillä sotilaiden osittainen linkittäminen nimityksellä samaan kategoriaan kuin retkikunnan johtajat käyttämällä nimitystä ”herra” antaa väistämättä heistä korkeampiarvoisen kategorian kuvan, kuin esimerkiksi seuraavaksi käsiteltävästä talonpojan kategoriasta.

Toinen merkittävä suomalaisuuden alakategoria päiväkirjassa on *paysan* (talonpoika), jota Outhier käyttää melko laajasti. Ensimmäistä kertaa talonpojat mainitaan aineistossa esimerkissä (15), kun Outhier on retkellä Oulun ympäristössä aivan pohjoiseen saapumisen ensipäivinä:

15) « …chaque paysan, de même que dans la Westrobothnie… » *…jokainen talonpoika, aivan kuten Västerbottenissakin…* (28.6.1736)

Sotilaisiin verrattuna ei talonpoikien sekä suomalaisuuden välillä ole aivan yhtä selvää suhdetta, jossa molempia nimityksiä (*paysan* sekä *finnois)* käytettäisiin useampaan kertaan samassa yhteydessä. Esimerkissä (11) tämä kyllä tapahtuu, mutta muuten yhteys jää kontekstin varaan. Tästä esimerkkinä mm. seuraavat maininnat:

16) « Nous y sommes entrés chez un Riche paysan, dont la maison se nomme Martila. » *Menimme erään rikkaan talonpojan luokse, jonka talo oli nimeltään Marttila.* (4.8.1736)
17) « Nous avons diné a Coifwunkyla chez un bon paysan, qui avait chez lui son neveu qui parlait latin. » Söimme illallista Koivunkylässä erään vieraanvaraisen talonpojan luona, jolla oli luonaan latinaa puhuva veljenpoikansa. (26.10.1736)

18) « …nous avons descendu à la maison de Frankila chez un très bon paysan, où nous avons été assez bien… » *…majoituimme Frankkilan tilalla erään hyvin vieraanvaraisen talonpojan luona, missä viihdyimme melko hyvin…* (26.10.1736)

Esimerkkejä (16)–(17) yhdistää se, että niissä mainitaan talonpojan lisäksi tämän kotitilan tai kotikylän nimi. Vanhasta ulkoasusta huolimatta voidaan erottaa nimet ”Marttila”, ”Koivunkylä” sekä ”Frankkila”. Nimet viittaavat hyvin vahvasti suomenkielisiin paikkoihin, joten voidaan olettaa, että todennäköisesti kyseessä on ollut suomalaisia talonpoikia. Talonpoikien suomalaisuuden puolesta puhuu myös vastakkainasettelu ruotsalaisuuden kategorian kanssa, jossa osalliset kuuluvat pitkälti porvarien kategoriaan:

19) « Il y a une autre église bâtie de pierre dans une autre île, nommée Biörcköhn… on y fait l'office en finois pour les domestiques de la ville et pour les paysans du voisinage dont très peu savent la langue suédoise. » *Toisella saarella, nimeltään Björkön, on toinen, kivestä rakennettu kirkko… Siellä pidetään jumalanpalveluksia suomeksi kylän palvelijoille sekä lähiympäristön talonpojille, joista hyvin harvat osaavat ruotsia.* (28.10.1736)
20) « Le jeudi & samedi on le fait (catéchisme) en langue finnoise pour les valets & les servantes & le vendredi on le fait en suédois pour les bourgeois qui y assistent exactement. » *Torstaisin ja lauantaisin pidetään pyhäkoulu suomen kielellä rengeille sekä piioille ja perjantaisin se pidetään ruotsiksi siihen säntillisesti osallistuville porvareille.* (11.5.1737)

Esimerkeissä (19) ja (20) käy ilmi muitakin suomalaisten ammattikategorioita talonpoikaisuuden lisäksi, ensinnäkin *domestique* (kotiapulainen), sekä myöhemmin *valet* (renki) sekä *servante* (piika). Näissä molemmissa esimerkeissä toistuu sama ilmiö kuin aiemmin, eli suomalaiseksi kategorisointi kielellisesti, yhdistämällä nimitys *finnois* (suomen kieli) suoraan toiseen nimitykseen.

Päiväkirjassa esiintyy lisäksi muutamia eri ammattikategorioita, joihin suomalaisia luokitellaan. Yksi useampaan kertaan esiintyvä, suhteellisen laaja kategoria on *ouvrier* (työntekijä). Varsinkin retkikunnan avustajista käytetään usein tätä nimitystä:

21) « Les soldats qui nous servaient de matelots & d'ouvriers n'étaient pas si crédules. » *Sotilaat, jotka toimivat laivamiehinämme ja työläisinämme eivät olleet niin herkkäuskoisia.* (8.8.1736)

Esimerkissä (21) esiintyy myös toinen retkikunnalle tärkeä ryhmä, eli *matelot* (laivamiehet). Tässä tapauksessa suomalaiset on jo kategorisoitu sotilaiksi, mutta sen lisäksi myös edellä mainittuihin alakategorioihin. Näitä työntekijöitä ja retkikunnan avustajia sekä palvelijoita myös nimetään sotilaiden tapaan tekstissä suoraan suomalaisiksi, kuten esimerkki (22) osoittaa:

22) « Les Finnois conducteurs des bateaux ont grand soin de faire mettre le pied à terre… » *Veneiden suomalaiset ohjaajat pitävät hyvän huolen matkustajien maihin nousemisesta….* (11.7.1736)

Suomalaisten kategorisointi on siis suhteellisen laajaa sekä monipuolista päiväkirjassa. Pääkategoria ”suomalaisen” näkyvin määre on kielitaito (tiedot) sekä yhteiskunnallinen asema (oikeudet/kompetenssit), jota vahvistaa runsaasti esiintyvät talonpojan ja sotilaan kategoriat. Nämä

huomiot lajittelevat suomalaisia pääasiassa alimpaan talonpoikien säätyyn sotilaiden lisäksi. Suomalaisia ei nimitetä aineistossa missään kohtaa porvareiksi, papeiksi tai aatelisiksi, kun taas esimerkiksi ruotsalaisten porvarillisuus korostuu useampaan otteeseen päiväkirjassa. Sotilaiden ja talonpoikien lisäksi toistuvia kategorioita suomalaisuuteen liittyen ovat ”työntekijät” ja ”laivamiehet” sekä useat palvelijan asemaan viittaavat kategoriat. Päällisin puolin Outhierin kategorisointi on siis melko neutraalia, suomalaisten yhteiskunnalliseen asemaan ja ”kansallisuuteen” viittaavaa.

5.2 Suomalaisuuden kategoriaan kytkeytyvät diskurssit

Tässä luvussa tarkastelen suomalaisuutta rakentavia diskursseja ja miten ne kytkeytyvät jo aiemmin analyysissä esittelemiini suomalaisuuden kategorioihin. Suomalaisten tekojen ja toimintojen, elinolosuhteiden sekä heidän olemuksensa kuvailun risteymissä voidaan huomata muodostavan useampia diskursseja, osittain hyvin limittäin keskenään. Nämä diskurssit kytkeytyvät paikoitellen tiettyihin kategorioihin, mutta ovat silti pitkälti kaikki läsnä rakentamassa yleistä kuvaa suomalaisuudesta. Olen nostanut esiin tämän aineiston pohjalta kaksi kattavampaa diskurssia, jotka ovat pääasialliset suomalaisten kategorioihin kytkeytyvät merkityksellistämisen keinot. Nämä kaksi diskurssia ovat kunnioitus sekä sivistymättömyys.

5.2.1 Kunnioituksen diskurssi

Kuten jo kategoria-analyysin kohdalla saatettiin huomata, liittyy suomalaisuuden kategorioihin paljon positiivisia huomioita ja kommentteja, joita Outhier toistaa suhteellisen usein päiväkirjassaan. Nämä merkinnät muodostavat aineistossa monipuolisen suomalaisiin kytkeytyvän kunnioituksen diskurssin. Kunnioituksen diskurssin voidaan sanoa sisältävän kolme eri konseptia (Foucault 2000: 55), jotka ovat osittain päällekkäisiä, osittain koskettavat eri kategorioita, mutta jotka voidaan kaikki liittää yhden diskurssin osaksi. Nämä konseptit ovat sankarillisuus, ahkeruus sekä vaativissa olosuhteissa selviytyminen.

Sankarillisuus kytkeytyy pitkälti suomalaisten sotilaiden kategoriaan. Outhierin päiväkirjamerkinnöissä heidän tekojaan ja yleistä olemustaan tuodaan melko runsaasti esiin, lähes ylistävään sävyyn. Sotilaiden ohella tämä sankarillisuus kytkeytyy osittain myös muihin retkikunnan avustajina toimineisiin suomalaisiin, jotka pitkälti kategorisoitiin työntekijöiksi tai vain suomalaisiksi. Outhier kirjoittaa jo hyvin pian Tornioon saapumisen jälkeen sotilaista melko kehuvaan sävyyn esimerkissä (8). Jo ennen kuin Outhier on ehtinyt kunnolla työskentelemään suomalaisten kanssa, kehuu hän talonpojista muodostuvia sotilaita rohkeiksi ja väsymystä pelkäämättömiksi. Kuten kategoria-analyysissä osoitettiin, paljastuvat nämä sotilaat aineistossa lähes

yksinomaan suomalaisiksi. Näkemys suomalaisista rakentuu siis hyvin nopeasti melko positiiviseksi ja kunnioittavaksi ilman, että lukija olisi saanut mitään näyttöä tästä vielä tässä vaiheessa retkeä.

Suomalaisten sotilaiden kyvykkyyttä kehutaan myös hyvin pian uudestaan aineistossa:

23) « Cependant nous allions et il n'y avait rien d'impossible avec nos soldats. Ils portaient nos vivres et les leurs, leurs haches, la planchette avec une partie de nos habits » *Siitä huolimatta etenimme, eikä mikään ollut mahdotonta sotilaittemme kanssa. He kantoivat meidän sekä omat ruokatavaransa, kirveensä ja mittapöydän ja osan vaatteistamme.* (6.7.1736)

Esimerkissä (23) rakentuu esimerkein ja lennokkain kuvailuin hyvin vaikuttava kuva suomalaisten sotilaiden pystyvyydestä. Mikään ei vaikuta tuottavan ongelmia sotilaille, vaikka maasto aiheuttaa hankaluuksia ja kantamukset ovat raskaita. Näin kuvailulla sankarillisella otteella työtään tekevät suomalaiset todennäköisesti tekivät vahvan vaikutuksen, sillä myös myöhemmissä päiväkirjamerkinnöissä Outhier korostaa heidän asennettaan, ominaisuuksiaan ja kyvykkyyttään (ks. esimerkki 9). Mitä enemmän sotilaista kirjoitetaan tähän sävyyn päiväkirjan merkinnöissä, sitä vakuuttavammaksi heidän olemuksensa jopa lähes epärealistisen ahkerina ahertajina muodostuu. Päinvastaista sävyä ei aineistossa esiinny, mitä tulee sotilaisiin ja ylipäätään retkikunnan työntekijöihin.

Tapa, jolla kuvaillaan sotilaiden raskasta taakkaa sekä heidän periksiantamattomuuttaan tämän taakan edessä vaikuttaa ajoittain lähes ylistävältä. Tämä näkyy myös siinä tilanteessa, kun sotilaat joutuvat ”antamaan periksi” luonnonvoimille (ks. esimerkki 10). Tämän lähestulkoon ainoan ”tappion” tai ”epäonnistumisen” jonka suomalaiset joutuvat kärsimään luonnonvoimien edessä kääntyy kuitenkin eräänlaiseksi sotilaiden kehumiseksi Outhier'n käyttäessä heidän sankarillisuuteensa viittaavaa sanastoa kuten rohkeutta sekä väsymättömyyttä. Kuitenkin ajatus herää myös tahallisen koomisesta huomiosta, jossa pelkät hyttyset saivat ”väsymättömät” suomalaiset ”antamaan periksi”. Päiväkirjan merkinnöissä on kuitenkin aiemmin selkeästi tuotu ilmi se, millainen riesa retkikunnalle hyttyset olivat, joten on hyvin todennäköistä, että huomio ei ole ivallinen (esimerkiksi 8.8.1736). Luonnonvoimien kanssa selviytyminen onkin melko vahvasti toistuva ilmiö aineistossa ja oleellinen osa kunnioituksen diskurssia.

Yllä mainitussa esimerkissä näkyy selvästi se, kuinka pohjoisen Suomen luonto tarjoaa runsaasti haasteita retkikunnalle maastossa liikkumisen suhteen sekä ylipäätään myös jokapäiväisen elämän kannalta, varsinkin mitä tulee alueen asukkaisiin. Siinä missä päiväkirjamerkinnöissään Outhier havainnoi paljon ihmisiä ja heidän tekemisiään, keskittyy hän myös suhteellisen runsaasti kommentoimaan pohjoista luontoa, joka on hyvin erilainen ja vieras verrattuna ranskalaisten omiin kotiseutuihin. Niissä kohdissa, missä paikalliset ihmiset ja luonto kohtaavat, esiintyy toinen kunnioituksen diskurssiin kuuluva konsepti, nimittäin selviytyminen vaativissa olosuhteissa.

Päiväkirjamerkinnöissä kommentoidaan suhteellisen toistuvasti retkikunnan kohtaamia maastoon ja luontoon liittyviä ongelmia. Näitä ovat mm. hyttysten määrä, vaikeakulkuinen maasto, vuolaat kosket ja virrat sekä retkikunnan myöhemmällä osuudella talveen liittyvät huomiot, kuten lumen määrä sekä kovat pakkaset (ks. esimerkit 24 – 26).

Siinä missä luontoa käsitellään ranskalaisten silmin vierauden, hankaluuden, osittain vaarallisuuden mutta myös ihailun kautta, nähdään suomalaisten suhde luontoon päiväkirjassa lähinnä selviytymisen kautta. Tästä osittain esimerkkeinä toimivat aiemmat, varsinkin sotilaiden sankarillisuutta korostavat tekstiotteet, mutta toisissa merkinnöissä korostuu lähinnä retkikunnan suomalaisten työntekijöiden selviytymistaidot. Tästä esimerkkinä koskenlaskuun liittyvä päiväkirjamerkintä kesältä 1736:

24) « Les habitants ont lieu de se servir de voile dans de très grandes parties du fleuve, qui forment des lacs et où l'eau est comme dormante jusqu'á l'endroit où elle se de décharge impétueusement par quelque cataracte. C'est là qu'on remarque particulièrement l'adresse & le courage des finois, qui sont les habitants du pays. » *Asukkailla on hyvä syy hyödyntää purjeita joen hyvin laajoilla alueilla, jotka muodostavat lähes ilman virtausta olevia järviä, aina siihen paikkaan asti, jossa vesi purkautuu rajusti koskena. Varsinkin tässä huomataan suomalaisten, jotka ovat seudun asukkaita, taidokkuus ja rohkeus.* (11.7.1736)

Esimerkissä (24) nähdään edelleen sankaruuteen viittaavia huomioita, kuten suomalaisten ”rohkeus” ja ”taidokkuus”, joihin luonnon välitön yhteys tuo myös selviytymisen piirteitä, jotka yhdistyvät kunnioitukseen.

Outhier'n merkinnöistä löytyy useita merkintöjä kuvaillen suomalaisten taidokkuutta vaativissakin luonnonolosuhteissa sekä heidän periksiantamattomuuttaan, kuten esimerkeissä (6) ja (7) nähtiin. Molemmat aineistoesimerkit käsittelevät sateen tuottamia haittoja retkikunnan maastossa viettämälle ajalle. Outhier'n päiväkirjamerkinnät rakentavat sellaista kuvaa, jossa suomalaiset olisivat jossain määrin huomattavasti tottuneempia toimimaan huonossa säässä, kuin ranskalaiset. Vaativissa olosuhteissa selviäminen ei kytkeydy kuitenkaan ainoastaan sotilaiden ja muiden retkikunnan suomalaisten työntekijöiden kategorioille, vaan se koskettaa kattavasti koko suomalaisten kategoriaa.

Päiväkirjamerkinnöissä esiintyy myös runsaasti havainnointeja ”tavallisten” suomalaisten talonpoikien, kauppiaiden, palvelijoiden ynnä muiden jokapäiväisestä elämästä:

25) « J'ai vu à Pello un vieillard fort âgé sortir du bain tout nu et tout en sueur, traverser ainsi sa cour par un grand froid sans en être incommodé. » *Näin Pellossa hyvin vanhan miehen tulevan ulos kylvystä, täysin alastomana ja hikisenä, kulkien näin pihansa läpi kovassa kylmyydessä, kokematta siitä mitään epämukavuutta.* (20.9.1736)

26) « Thermomètre de mercure était à 31,5 et une bouteille de bonne eau-de-vie de France a été gelée promptement… Malgré ces grands froids on voyage beaucoup, il semble même que les habitants pren-

nent ce temps-là pour aller à leurs affaires. » *Elohopea mittari näytti 31,5 ja eräs pullo hyvää ranskalaista viinaa jäätyi nopeasti… Näistä kovista pakkasista huolimatta ihmiset matkustavat paljon ja vaikutti jopa siltä, että he hyödyntävät tätä säätä asioidensa hoitamiseen.* (2.1.1737)

Selviytyminen ei siis tarkoita ainoastaan sotilaille ja muille avustajille annettujen työtehtävien suorittamista olosuhteista huolimatta, vaan Outhier'n huomio kiinnittyy suomalaisille hyvin arkisiinkin tapoihin. Yllä olevista esimerkeistä (25) ja (26) ensimmäisessä vanha mies tulee ulos saunasta alasti eikä näytä hätkähtävän kovaa pakkasta. Tämä mahdollisesti hyvin tyypillinen tapa kyseessä olleelle miehelle tuskin herättäisi paikallisten huomioita, mutta ranskalaisen silmissä tällaisetkin havainnoinnit ovat merkinnän arvoisia vierautensa kannalta. Yllä mainituissa esimerkeissä voi nähdä diskurssin kaksoiskierteen toiminnassa, sillä Outhier'n tottumukset Ranskan olosuhteisiin sekä elintapoihin vaikuttavat hänen näkemykseensä suomalaisista vaativien olosuhteiden keskellä, ja miten suomalaisesta näkökulmasta "tavanomaiset" ja arkisetkin asiat, kuten saunominen ja talviolosuhteiden hyödyntäminen liikkumiseen käsitellään päiväkirjassa kunnioituksen diskurssin kautta.

Kolmas ja viimeinen kunnioituksen diskurssin konsepti on tietynlainen ahkeruus. Kuten jo aiemmista esimerkeistä on tullut ilmi, kategorisoidaan suomalaiset ensinnäkin useaan eri ammattikategoriaan, joihin kuuluvat henkilöt Outhier'n merkintöjen perusteella tekevät melko vaativaa ja raskasta työtä (sotilaat armeijassa, talonpojat pelloilla ja tiloillaan, palvelijat omissa tehtävissään). Edellä mainitut sankaruus ja selviytyminen asettuvat osittain paljonkin päällekkäin ahkeruuden konseptin kanssa. Esimerkkejä suomalaisten ahkeruudesta ja työmoraalista on saatu jo runsaasti aiemmissa tekstiotteissa, joissa esimerkiksi sotilaiden jaksamista kehutaan ylistävin sanoin, viitaten suoraan heidän työnsä määrään tai sen asettamiin haasteisiin. Päiväkirjamerkinnöistä löytyy myös muita lyhyitä huomioita suomalaisten tekemästä työstä, jotka ovat omiaan rakentamaan ahkeraa ja tunnollista kuvaa suomalaisista:

27) « On est obligé de se tenir presque couché, pour ne pas empêcher le pilote de voir les rochers, qu'il évite continuellement à l'aide de son gouvernail, pendant que deux autres finois rament de toutes leurs forces. » *On pysyttävä lähes makuullaan, jotta ei estä ohjaajaa näkemästä kiviä, joita hän väistelee jatkuvasti peräsimen avulla, samaan aikaan kun kaksi muuta suomalaista soutaa kaikilla voimillaan.* (16.8.1736)

Esimerkissä (27) voidaan nähdä, miten sanavalinnoilla tekstistä välittyy suomalaisten ahkeruus (soutaminen kaikilla voimilla) sekä tunnollisuus ja kyvykkyys (ohjaajan tarkkuus). Retkikunnan palkkaamat suomalaiset eivät koskaan saa negatiivista palautetta työstään.

Ahkeruuden huomiointi ei kuitenkaan kohdistu pelkästään retkikunnan mukana olleisiin suomalaisiin, vaan myös muut suomalaiset saavat huomiota työllään. Esimerkiksi syyskuussa 1736 on päiväkirjaan kirjattu huomioita suomalaisten heinänniitosta:

28) « …ils lancent dans l'herbe cette faux alternativement à droite & à gauche, avec un mouvement si violent et se baissant si bas, qu'il est surprenant qu'ils en puissent soutenir la fatigue » *... he heittävät tätä viikatetta heinään vuorotellen oikealle ja vasemmalle niin rajulla liikkeellä ja niin matalalle kumartuen, että on yllättävää, että he jaksavat tätä rasitusta.* (7.9.1736)

Outhier osoittaa esimerkissä (28) yllättymisensä työn ja varsinkin metodin raskaasta luonteesta suomalaisille. Esimerkki on omiaan rakentamaan kuvaa suomalaisista ahkerina raskaan työn tekijöinä, joskin samalla se vaikuttaa siltä, että Outhierin mielestä tähän työhön saattaisi olla helpompikin ratkaisu, kenties jokin Ranskassa käytössä oleva tyyli.

Näissä kolmessa toistuvassa suomalaisten kategoriaan liittyvässä konseptissa muodostuu yhdessä kunnioituksen diskurssi. Sankarillisuuden myötä suomalaiset (varsinkin sotilaat) nähdään hyvin työtä pelkäämättöminä, uljaina, rohkeina sekä väsymättöminä. Selviytyminen rakentaa kuvaa suomalaisten lisäksi myös itse maasta sekä siellä elämisen hankaluudesta keskieurooppalaisin silmin.

Varsinkin sankarillisuus herättää mielenkiinnon siitä, miksi nimenomaan sotilaat rakennetaan tekstissä väsymättömiksi ahkeroijiksi. Sotilaiden sankaruuden korostamiselle eräs mahdollinen syy on Ranskan ja Ruotsin yhteinen vihollinen, Venäjä, jonka kanssa sotimisesta suomalaisilla ja varsinkin Tornionlaakson asukkailla on runsaasti kokemusta suuren Pohjan sodan sekä isonvihan myötä (Teerijoki 1993b: 20). Mahdollisesti suomalaisista sotilaista haluttiin rakentaa sankarillista kuvaa, ikään kuin propagandatarkoituksena, varsinkin kun otetaan huomioon Ranskan poliittiset tavoitteet Ruotsin ja Venäjän suhteen. On myös mahdollista, että Outhier ei ollut tietoinen näistä pyrkimyksistä eikä hänen tarkoituksensa ollut propagandamielessä tarkastella suomalaisia tästä näkökulmasta, mutta myös tässä tapauksessa tämä toimii osoituksena Foucault'n näkemykselle siitä, että subjekti on alisteinen diskurssille, eikä välttämättä ole edes tietoinen sen käytöstä ja vallan rakentumisesta luoden kiistattomalta vaikuttavaa totuutta suomalaisista (Foucault 2014, 42).

5.2.2 Sivistymättömyyden diskurssi

Sisukkuuden diskurssin rinnalla esiintyy päiväkirjassa myös hieman vähemmän imarteleva diskurssi, eräänlaisen sivistymättömyyden diskurssi. Tämä tulee esiin pitkälti suomalaisten tietojen ja taitojen sekä kulttuurin eroavaisuuden kautta verrattuna ranskalaiseen ympäristöön, josta lähes kaikki retkikunnan jäsenet ovat kotoisin. Kuten kunnioitus, myös sivistymättömyys koostuu eri konsepteista. Näistä selkeimmät ovat kielellisen sivistyksen puute, taikauskoisuus sekä teknologisen kehityksen taso. Muita huomioita on yhdistetty sellaisiin piirteisiin, kuten tuntemattomuus sekä tavat ja tottumukset.

1700-luvun Euroopassa Ranska oli valtiona sekä kielenä merkittävässä kulttuurihegemonisessa roolissa, ja varsinkin ranskan kielen taitoa arvostettiin yleisen sivistyksen näkökulmasta (Wright

2006: 37–38). Retkikunnan saapuessa Lappiin he törmäsivät kuitenkin kielitaidoltaan huomattavasti poikkeavaan kielimaisemaan. Ruotsalaiset, varsinkin korkeamman yhteiskunnallisen aseman omaavat puhuivat kyllä osittain myös ranskaa, mutta alueen suomalaiset sekä saamelaiset puhuivat lähinnä omia kieliään, eikä ranskan tai latinan taidoista ollut juuri minkäänlaista osoitusta. Tornionlaakson maaseudun asutus olikin 1700-luvulla lähes yksinomaan suomenkielistä, mutta Tornion kaupungissa taas kaksikielisyyttä esiintyi laajemmin. 1730-luvulla Torniossa olikin jo kymmenkunta ruokakuntaa, joissa suomea ei hallittu lainkaan. (Teerijoki 1993a: 118.) Retkikunta joutui joka tapauksessa useaan otteeseen turvautumaan tulkin apuun (ks. esimerkki 1).

Ranskan hallitseminen nähtiin siis osoituksena oppineisuudesta ja korkeakulttuurista, jota ranskalaiset retkikuntalaiset enemmän tai vähemmän vaikutusvaltaisina tiedeyhteisön jäseninä olivat ehkä tottuneet odottamaan niissä piireissä, joissa he pääosin liikkuivat. Kielitaidon merkitystä retkikunnalle korostaa eräs päiväkirjaan merkitty kohtaaminen erään talonpojan luona Koivunkylässä. Tässä merkinnässä retkikuntalaiset, myös joukon johtaja Maupertuis yöpyvät mitä todennäköisimmin suomalaisen maanviljelijän tilalla ja käykin ilmi, että tämän veljenpoika osaa yllättäen latinaa:

29) « Nous avons diné a Coifwunkyla chez un paysan, qui avait chez lui son neveu qui parlait latin. M. de Maupertuis l'a fait diner avec nous & toute la famille nous regardait avec curiosité. » *Söimme illallista Koivunkylässä erään vieraanvaraisen talonpojan luona, jolla oli luonaan latinaa puhuva veljenpoikansa. Maupertuis pyysi häntä illastamaan kansamme ja koko perhe tarkkaili meitä uteliaana.* (26.10.1736)

Esimerkissä (29) tämä veljenpoika saa erityiskunnian, eli hänet kutsutaan illalliselle retkikunnan kanssa Maupertuis'n toimesta, merkinnän perusteella pohjaten puhtaasti tämän kielitaitoon. Kielitaitonsa ansiosta veljenpoika erottuu muusta perheestä, sekä myös muista paikallisista asukkaista, joiden kielelliset resurssit eivät ole samalla tasolla, mitä tulee vieraiden kielten osaamiseen. Merkintä osoittaa kyseisessä tilanteessa tapahtuvaa kielitaitoon perustuvaa hierarkisointia, jossa tieto näyttäytyy vallan näkökulmasta, sillä latinantaito arvotetaan korkeammalle, kuin suomen.

Suomalaisten kielitaito ja sen "puutteellisuus" kytkeytyy myös heidän yhteiskunnalliseen asemaansa. Kuten jo kategorioiden analyysin yhteydessä todettiin, koostuu suomalaisten kategoria pääosin talonpojista, sotilaista sekä erilaisesta palvelusväestä, eli monilta osin vähemmän sivistyneestä ja mikä oleellisinta, pienemmän vaikutusvallan omaavasta osasta sääty-yhteiskuntaa (Karonen 2008: 384). Myös Tornionlaakson alueen ruotsin kielen taidottomuus heijastelee heikompaa yhteiskunnallista asemaa, sillä esimerkiksi Tornionlaakson väen useista pyynnöistä huolimatta 1700-luvulla oli muun muassa perustuslakien ja säädösten suomenkielisten käännösten

saaminen hyvin hidasta, eikä sitä Ruotsin valtaneuvostossa pidetty kovin kiireellisenä (Teerijoki 1993a: 119). Ruotsalaiset taas kategorisoidaan pitkälti porvareiksi. Tämä kielitaidon ja yhteiskunnallisen aseman yhteys näkyy konkreettisesti päiväkirjassa:

30) « Dans cette eglise on fait l'office en suédois, à cause des bourgeois qui parlent cette langue… Il y a une autre église bâtie de pierre dans une autre ile, nommée Biörcköhn…on y fait l'office en finlandais pour les domestiques de la ville, et pour les paysans du voisinage, dont très-peu savent la langue Suédois. » *Tässä kirkossa käytiin jumalanpalvelus ruotsiksi sitä puhuvien porvareiden vuoksi… toisella saarella, nimeltään Björkön, on toinen, kivestä rakennettu kirkko… Siellä suoritetaan jumalanpalvelus suomeksi kylän palvelijoille sekä lähiympäristön talonpojille, joista hyvin harvat osaavat ruotsia*. (28.10.1736)

Esimerkki (30) rakentaa hierarkiaa kielten välille, missä kielitaito yhdistyy yhteiskunnalliseen asemaan. Ranskan ja latinan lisäksi myös ruotsi nähdään kielenä, jota suomalaiset eivät hallitse. Huomioitavaa on nimenomaan osaamattomuuden korostaminen läpi päiväkirjan tekstien, vaikka suomen kieltä Outhier päiväkirjassaan käsitteleekin huomattavasti tieteellisemmin ja kattavammin kuin esimerkiksi saamelaisten puhumaa kieltä (ks. luku 5.3). ”Kielitaidottomuus” vahvistaa siis sivistymättömyyden kytkeytymistä suomalaisuuden kategoriaan kyseisessä ajallisessa ja kulttuurillisessa kontekstissa, jossa ranska ja latina ovat Euroopassa arvovaltaisen kielen asemassa (Wright 2006: 37).

Toinen merkittävä piirre sivistymättömyyden diskurssissa on taikauskon esiintyminen suomalaisten joukossa. Tämä tietynlainen taikausko tai lähinnä yliluonnollisiin olentoihin, kuten henkiin uskominen esiintyy vain kahteen otteeseen päiväkirjassa. Näitä Outhier'n huomioita on Pekonen (2010: 221–244) pohtinut, korostaen sitä, kuinka huomionarvoista haltioiden esiintuominen on muuten uskontoa suhteellisen tieteellisesti ja kristitystä näkökulmasta tarkastelevassa päiväkirjassa, jossa pakanismiin viittaavat ilmiöt on usein jätetty huomiotta. Ottaen myös huomioon saamelaiset, joiden käännyttäminen alkuperäisestä shamanistisesta luonnonuskonnosta kristinuskoon oli tapahtunut vasta äskettäin, on Lapin alueilla mitä todennäköisimmin tuohon aikaan ollut jäänteitä uskomuksista, jotka eivät välttämättä sopineet yhteen katolisen kirkon opin tai ylipäänsä kristinuskon kanssa (Lehtola 1997: 28). Lisäksi aiempi matkakirjallisuus Lappiin liittyen oli korostanut tätä ”taianomaista” puolta (Pekonen 2010: 115). Ensimmäinen kohtaaminen taikauskon kanssa tapahtui kesällä 1736, kun Outhier sekä Hellant laskeutuvat maastossa järven rantaan hakeakseen vettä, ja näkevät jonkin suuren eläimen uivan toisella puolella järveä esimerkissä (31). Toisella kertaa hieman myöhemmin Outhier kirjoittaa järvestä nousevasta usvasta tai sumusta esimerkissä (32), ja miten jotkut asukkaat tulkitsevat sen:

31) « Nous avons vu longtemps du bord du lac un gros animal qui nageait fort loin de nous. Nos matelots nous ont dit que c'était vraisemblablement un gros brochet. Ils n'étaient pas si visionnaires que quantité

d'habitants, qui croient que ce sont des esprits qu'ils nomment haltios, d'autres disent que ce sont des ours qui nagent ver les bateaux pour les renverser et dévorer les hommes qui y sont. » *Olemme nähneet pitkään järven rannalta ison eläimen, joka ui melko kaukana meistä. Meidän laivamiehemme kertoivat meille, että se oli todennäköisesti iso hauki. He eivät olleet sellaisia haaveksijoita kuin osa asukkaista, jotka luulevat niiden olevan henkiä, joita he nimittävät haltioiksi. Toiset sanovat, että ne ovat karhuja, jotka uivat veneille kaataakseen ne ja syödäkseen niissä olevat ihmiset.* (27.7.1736)

32) « Nous vîmes dans ces lacs vers le sud, s'élever des vapeurs, que quelques-uns des habitants prennent pour des esprits & nomment haltios. Les soldats qui nous servaient de matelots & d'ouvriers n'étaient pas si crédules. » *Näimme eteläisestä järvestä nousevan höyryjä, joita jotkut asukkaista pitivät henkinä ja nimittivät niitä haltioiksi. Meitä laivamiehinä sekä työntekijöinä palvelleet sotilaat eivät olleet niin herkkäuskoisia.* (8.8.1736)

Varsinkin esimerkki (31) herättää huomion tyylillään. Outhier näkee kahdestaan Hellantin kanssa ison ja oudon eläimen, josta heidän on kysyttävä paikallisilta saadakseen tietää siitä enemmän. Vaikka syyksi annetaankin sen olleen todennäköisimmin iso hauki, nostaa kuitenkin Outhier esiin, että jotkut, painosanalla ”haaveksijat” pitävät niitä haltioina, tietynlaisina henkiolentointa. Outhier erottelee retkikunnan jäsenet sekä muut paikalliset asukkaat toisistaan, viitaten heidän todellisuuden tajuunsa ja käyttäen hieman humoristissävytteistä sanaa ”haaveksija”. Esimerkissä (32) tämä hienovarainen paikallisten asukkaiden herkkäuskoisuudelle ivailu saa lisää näyttöä, kun haltiat mainitaan uudelleen tekstissä. Nämä merkinnät ovat omiaan rakentamaan nimenomaan hyväuskoisuuden ja taikauskoisuuden pohjalta sivistymättömyyden diskurssia ranskalaisten näkökulmasta, sillä kuten Outhier toteaa, ovat haltiat ja muut henget vain hyväuskoisten ja haaveksijoiden uskomia asioita. Lisäksi on huomionarvoista, miten näissä esimerkeissä tämä herkkäuskoisuus ei kytkeydy retkikunnan työntekijöiden kategoriaan, vaan pikemminkin tarkemmin määrittelemättömään osaan seudun asukkaista.

On mielenkiintoista, että Outhier ylipäätään katolisena pappina on kirjoittanut päiväkirjaansa näistä tapahtumista, ottaen huomioon hänen asemansa sekä kirkon- että tiedemiehenä. Kuten Pekonen (2010: 238–239) toteaa, oli käsitys haltijoista asuttamassa eri paikkoja luonnossa, kuten järviä, tuntureita ja vaaroja hyvin vahvasti juurtunut pohjoisen kansojen mieliin. Lisäksi Pekonen (2010: 239) kiinnittää huomiota myös mainintaan karhusta, joka on vielä tuohonkin aikaan ollut hyvin oleellinen osa pohjoisen mytologiaa. Outhier siis tuo ehkä tietämättäänkin tekstissään esiin monia keskeisiä myyttisiä näkemyksiä liittyen pohjoisen luontoon ja kansoihin, vaikka pyrkiikin vähättelemään niiden merkitystä paikallisille.

Kolmas tärkeä konsepti sivistymättömyyden diskurssissa on eräänlainen teknologisen kehityksen matala taso ranskalaisten silmissä. Suuri osa suomalaisista päiväkirjassa kuuluu talonpoikien kategoriaan ja heidän työnsä on näkyvässä osassa. Sadonkorjuun aikaan syksyllä Outhier tarkastelee tarkasti suomalaisten peltotöitä, miten he toimivat sekä mitä apuvälineitä he käyttävät. Esimerkissä (33) tulee ilmi ilmi tietynlaisen ”puutteen” suomalaisten maanviljelyssä:

33) « Ils ne cultivent la terre qu'avec des pelles et des bêches et ne connaissent ni charrues ni charrettes. » *He viljelevät maata vain lapioilla ja kuokilla eivätkä tunne auraa tai hevoskärryjä* (28.10.1736)

Otteessa ilmenee valta ja sen suhde tietoon ja tiedon rakentumiseen. Outhier'n kirjoittaessa, että suomalaiset käyttävät ainoastaan lapioita maanviljelyssä, hän implikoi, että todennäköisesti parempiakin keinoja olisi olemassa. Tähän hän antaa vastauksen samassa virkkeessä todetessaan, että suomalaiset eivät edes tunne auraa tai hevoskärryjä. Tekstin perusteella voisi päätellä, että Ranskassa nämä ovat ainakin yleisemmässä käytössä kuin mitä tuolloisessa Lapissa. Tämä asettaa ranskalaiset korkeammalle tasolle teknologisessa kehityksessä, sillä heidän käytössään on jo kehittyneempää kalustoa, jota Outhier'n mukaan suomalaiset eivät tunne. Näin ollen ero sivistyksen tasossa näkyy näiden kahden kansan välillä. Teksti ei kuitenkaan kritisoi tai ivaa suomalaisia tästä asiasta, pikemminkin huomioi ja vertailee. Toisaalta Outhier myös kehuu suomalaisia samaan ilmiöön liittyen:

34) « Leurs herses sont assez ingénieusement faites, elles sont composées de petites pièces de bois, semblables à celles que représente la figure. » *Heidän äkeensä ovat melko kekseliäästi tehty, ne on koottu pienistä puun palasista, samanlaisista kuin kuva esittää.* (28.10.1736)

Siinä missä aiempi esimerkki implikoi Lapin olevan perässä kehityksessä, näkyy esimerkissä (34) arvostusta talonpoikien kehittämää äestä kohtaan, joka kommentin perusteella on erilainen, kuin mitä ranskassa käytetään. Outhier ei kuitenkaan vertaile tai hierarkisoi Ranskan ja Lapin teknologista kehitystä tässä esimerkissä, kuten aiemmassa.

Maanviljelyn lisäksi tekstissä kommentoidaan myös pikaisesti paikallisten muuraustaitoja, mitä tulee heidän koteihinsa:

35) « Dans les campagnes, les chambres à loger et la cuisine sont faites à peu près comme à la ville. Les cheminées y sont aussi de briques et de pierres brutes et c'est la seule maçonnerie qu'on ait dans ce pays-là… » *Maaseudulla asutettavat huoneet ja keittiö rakennetaan melkein kuten kaupungissakin. Savupiiput ovat sielläkin tiiliskivistä sekä karkeista kivistä ja se on ainoaa muuraustyötä, jota tässä maassa on.* (28.10.1736)

Esimerkissä (35) todetaan suoraan, että muurausta ei käytetä tässä maassa juurikaan yhtään, mutta samalla se implikoi, että Ranskassa kyseinen taito on kattavammassa ja näkyvämmässä asemassa. Tämä vahvistaa sivistyksen puutetta Tornion alueella. Päiväkirjalle tyypillinen melko tieteellinen kirjoitustyyli näkyy myös näissä esimerkeissä, mutta tarkempi analyysi paljastaa tietynlaisia valta-asetelmia ranskalaisten ja Tornion seudun asukkaiden välillä, jossa lähtökohtaisesti ranskalainen yhteiskunta nähdään jossain määrin sivistyneempänä.

Sivistymättömyyteen kuuluu myös tuntemattomuuden konsepti, joka vaikuttaa kytkeytyvän suomalaisten kategoriaan. Tähän viitataan varsinkin käsittelemäni aineiston loppupuolella, jossa kerrotaan, miten alue tunnetaan sekä Tukholmassa että Ranskassa:

36) « On n'avait pas à Stockholm une idée bien juste du pays où nous étions ; il n'est pas surprenant qu'on le connût encore moins en France. » *Tukholmassa ei ollut oikein selkeää käsitystä seudusta, jossa olimme. Ei ole yllättävää, että Ranskassa se tunnetaan vielä vähemmän.* (26.1.1737)

Kyseinen alue ja sitä asuttavan kansan kerrotaan olevan hyvin tuntemattomia Ranskassa ja Tukholmassa, kuten esimerkki (36) osoittaa. Kun ottaa huomioon Ranskan merkittävän kulttuurillisen ja tieteellisen aseman Euroopassa kyseisenä aikakautena, korostuu Lapin asukkaiden tuntemattomuus tiedon puutteen myötä. Myöskään alueen asukkaiden kulttuurista ja tavoista ei tekstin mukaan ollut järin luotettavaa näkemystä, sillä ennen pohjoiseen matkaamista Ranskan suurlähettiläs Tukholmassa varoitti Outhier'ta ja muuta retkikuntaa uskontonsa harjoittamisesta:

37) « Son excellence, après avoir consulté de ses amis, me dit qu'il ne faudrait point du tout dire la messe dans le pays où nous allions, que si nous venions à choquer les habitants, nous nous exposerions à quelque révolte contre nous, qui nous mettrait dans l'impossibilité d'exécuter l'ouvrage pour lequel nous étions envoyés. » *Hänen ylhäisyytensä konsultoituaan ystäviään sanoi minulle, että ei kannattaisi lainkaan pitää messua seudulla, johon olimme menossa. Jos järkyttäisimme asukkaat, saattaisimme aiheuttaa kapinan, joka tekisi mahdottomaksi urakan suorittamisen, jonka vuoksi meidät on lähetetty.* (26.1.1737)

Esimerkissä (37) viitattiin jonkinlaiseen vihamielisyyteen katolilaisuutta kohtaan Lapissa, mutta Outhier toteaa heti perään, että näin ei tapahtunut. Tekstissään Outhier kertoo, kuinka he eivät kohdanneet ongelmia paikallisten kanssa, kunhan suorittivat messunsa suljettujen ovien takana omissa tiloissaan. Tämä esimerkki osoittaa tietämättömyyttä alueesta ja sen väestä, toisaalta myös maiden välisillä uskonnollisilla näkemyseroilla on voinut olla tekemistä asian kanssa. Luterilaisuutta ei missään nimessä haluttu kehua ja näyttää positiivisessa valossa, mutta haluttiin kuitenkin välttyä poliittisilta selkkauksilta, myös uskonnollisten erojen kannalta. (Pekonen 2010: 114–115.)

Tutkimusmatkan aikana suomalaisten kanssa vietetyn ajan myötä Outhier tekee myös huomioita pienistäkin asioista, jotka saattavat vaikuttaa jopa huvittavilta, mutta rakentavat samaan aikaan sivistymätöntä kuvaa suomalaisista. Selkeä esimerkki tästä on viiniin liittyvä huomio päiväkirjassa:

38) « Il y a des paysans qui ne connaissent point du tout le vin rouge. Quelques-uns de ceux qui nous suivent sur les montagnes, nous en voyant boire, crurent que nous buvions le sang de moutons que nous avions achetés. » *On asukkaita, jotka eivät tiedä lainkaan punaviinistä. Jotkut heistä, jotka seurasivat meitä vuorille, luulivat meidän sitä juodessamme sen olevan ostamiemme lampaiden verta* (28.10.1736)

Voidaan olettaa, että esimerkissä (38) tilanne on ollut suhteellisen koominen niin retkikunnan, kuin myös myöhemmin päiväkirjaa lukeneiden mielestä. Näiden tiettyjen talonpoikien oletus siitä, että arvostetut tiedemiehet vaikutusvaltaisesta valtiosta joisivat eläinten verta pulloista, on omiaan rakentamaan tietämättömyyttä ja sivistymättömyyttä suomalaisten ympärille.

Sivistymättömyyden diskurssi on siis vahvasti kytkeytynyt suomalaisten kategoriaan, tosin enemmän talonpoikiin ja muihin alakategorioihin, kuin sotilaisiin. Ainoastaan kielitaidon puute kattaa lähes kaikki suomalaisten kategoriaan kuuluvat. Sivistymättömyyden diskurssi ei niinkään konstruoi negatiivista kuvaa suomalaisista, vaan lähinnä näkee puutteita ranskalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin verrattuna. Osittain tähän on saattanut vaikuttaa se, että Tornionlaakson alueella korkea-arvoisempia säätyläisiä, kuten pappeja, upseereita sekä hallinnollisia virkamiehiä oli vielä suhteellisen vähän 1700-luvulla ja he asuivat pitkälti Tornion kaupungissa. Lisäksi maanviljely oli yleistä varakkaiden parissa vielä vuosisadan alkupuolellakin. (Teerijoki 1993c: 63). Tornionlaakson asukkaiden kielitaito kattoi pitkälti vain suomen kielen (Teerijoki 1993a: 118-119) ja esimerkiksi Karonen (2008, 396) toteaa, että Suomi oli vielä 1700-luvun puolivälissä useille päättäjille hyvin vieras, outo ja jopa takapajuinen osa valtakuntaa, jota ei osattu edes hahmottaa kunnolla. Päiväkirjassa esiintyvä sivistymättömyyden diskurssi on siis melko vahvasti sidoksissa myös Suomen ja tarkemmin Tornionlaakson yhteiskunnalliseen asemaan Ruotsin valtaapitävien näkökulmasta.

5.3 Saamelaisten kategorisointi

Saamelaiset esiintyvät päiväkirjassa ryhmänä, jonka kanssa Maupertuis'n retkikunta on huomattavasti vähemmän vuorovaikutuksessa verrattuna muihin paikallisiin ryhmiin, kuten suomalaisiin ja ruotsalaisiin. Saamelaiset mainitaan ensimmäistä kertaa päiväkirjassa loppukesästä 1736, kun Outhier kirjoittaa retkikuntaa seuranneesta porosta:

> 39) « Un renne des lapones qui habitaient au pied de la montagne de Niva nous prit en affection, et nous suivit malgré sa maitresse, qui ne pût jamais l'arrêter. » *Eräs Nivatunturin juurella asuvien lappalais-naisten poro tykästyi meihin ja seurasi meitä emäntänsä vastustuksesta huolimatta, eikä tämä saanut sitä millään lakkaamaan seuraamasta meitä.* (16.8.1736)

Esimerkissä (39) ilmenee saamelaisista pääasiassa käytetty nimitys, *lapon* (lappalainen), joka pysyy suhteellisen kaikenkattavana, sillä saamelaisille ei juurikaan muita nimityksiä kirjassa esiinny. Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että 1700-luvulla nimitys "saamelainen" ei vielä ollut käytössä muuta kuin saamelaisten itsensä keskuudessa (esim. pohjansaameksi *sápmi*). Sana "lappalainen" oli puhtaasti ulkopuolisten antama nimi saamelaisille, ja se säilyi Suomessa yleiskielessä aina 1980-luvulle asti, vaikkakin saamelaiset sen kokivat halventavana terminä. (Lehtola 2012: 27.) Sanalla lappalainen on ollut useita merkityksiä historian saatossa yhteiskunnallisesta tilanteesta riippuen, mutta esimerkiksi

1700-luvulla sen on todettu tarkoittavan lähes yksinomaan etniseen saamelaisten ryhmään kuuluvaa (Lehtola 2012: 23).

On huomionarvoista, kuinka tekstissä niputetaan kaikki saamelaiset samaan kategoriaan, samaa nimitystä käyttäen, vaikka tosiasiassa saamelaiset muodostivat niin kulttuurillisesti kuin sosiaalisestikin monimuotoisen kansan. Asuinalue, elinkeinoelämä sekä varsinkin kieli olivat ja ovat merkittäviä erottavia tekijöitä saamelaisten keskuudessa (Lehtola 2012: 29). Lehtola (mts. 30) korostaakin, että vielä 1800-luvullakin saamelaisryhmien keskuudessa ei vielä tunnettu vahvaa etnistä yhteyttä, vaan ensisijaisessa asemassa oli sitoutuminen paikalliseen yhteisöön, kuten omaan sukuun.

Sanalla *lapon/e* (maskuliini/feminiini) on useampia merkityksiä modernissa ranskassa: lappalainen, saamelainen tai lapinkielinen (MOT Ranska). Koska termiä ”saamelainen” ei kuitenkaan juurikaan käytetty päiväkirjan historiallisessa kontekstissa, viitataan nimityksellä joko saamelaisten käyttämään kieleen tai suoraan heidän etniseen ryhmäänsä, mahdollisesti molempiin. Tässä tutkielmassa pitäydyn kuitenkin tulkitsemaan tämän nimityksen osoituksena etniseen ryhmään kuulumisesta.

Verrattuna suomeen ja suomalaisiin, ei saamelaisten kategorian yhtenä määreenä päiväkirjassa toimi yhtä kattavasti puhuttu kieli (tiedot). Saamelaisten käyttämää kieltä päiväkirjassa käsitellään niukasti, suhteessa suomeen todella vähän, ainoastaan kahdesti aineistossa:

40) « Il venait quelques Lapons d’une figure à faire peur, nous demander l’aumône en pleurant ; ils entraient sans frapper à la porte & sans façon, dans nos chambres & de tout ce qu’ils marmottaient, on n’entendait que le mot, « Jesou Christou », qu’ils répétaient assez souvent. » *Paikalle saapui muutamia pelottavan näköisiä lappalaisia itkien pyytämään meiltä almuja. He astuivat sisään huoneisiimme koputtamatta ja kursailematta ja kaikesta siitä, mitä he mumisivat emme saaneet selvää kuin sanan ”Jesu kristu”, jota he toistivat melko usein.* (15.9.1736)

41) « Nous avons vu arriver une grande troupe de lapons dans leur pulkas, suivis de plusieurs traineaux pleins de marchandises ; il en vint les jours suivants quelques-uns dans nos chambres ; ils entraient sans heurter et se mettaient à genoux pour demander l’aumône en faisant un long discours, où nous n’entendions rien que le mot de Jesou Christou. » *Näimme saapuvan suuren joukon lappalaisia pulkissaan, perässään useita rekiä täynnä kauppatavaroita. Seuraavina päivinä jotkut heistä tulivat huoneisiimme: he astuivat sisään koputtamatta, polvistuivat anomaan almuja pitäen samalla pitkää puhetta, josta emme ymmärtäneet muuta kuin sanan Jesu Kristu*. (31.3.1737)

Esimerki (40) ja (41) kertovat siitä, miten päiväkirjassa asetetaan määreitä saamelaisten kategorialle varsinkin heikkojen kielellisten kompetenssien ja tietojen kannalta, mikä rakentaa kulttuurista tietoa kategoriasta (Jokinen ym. 2012: 61). Tämä osoittaa myös moraalisen järjestyksen luomista kategorioilla: ranskalaisten näkökulmasta saamelaisuuden kategoriaan kuuluu puhe, josta ei saa sanaakaan selvää, mikä osoittaa selvästi vähäisempää kiinnostusta kieleen, kuin suomalaisten kohdalla, näin ollen arvottaen kielet eri asemaan. Toisaalta mielenkiintoinen huomio on sanojen ”Jesu Kristu” tunnistaminen, jolla Outhier viittaa ilmeisesti saamelaisten yritykseen lausua ranskalaisittain

”Jeesus Kristus”. Tämä implikoisi sitä, että saamelaisilla olisi jonkinlainen käsitys ranskan kielestä tai siitä, miten ranskalaisittain lausuttaisiin kyseinen nimi, mutta Outhier ei tätä kuitenkaan tarkastele tarkemmin merkinnöissään.

Päiväkirjassa saamelaiset kategorisoidaan selkeästi omaksi ryhmäkseen se sijaan, että heidät olisi yhdistetty suomalaisiin tai ruotsalaisiin. Ensimmäisen esimerkin tästä ihmisryhmien keskinäisestä erottelusta Outhier tarjoaa ihmetellessään saamelaisten käyttämiä pulkkia:

> 42) « Le dimanche, deux des lapones de Corpikyla sont venues à Tornio, trainées chacun par un renne. Nous n’avions pas encore vu aller dans ces traineux, dont la construction est singulière et dont les lapons et les Finlandais se servent avec une adresse merveilleuse » *Sunnuntaina kaksi lappalaista naista Korpikylästä oli saapunut Tornioon, molemmat poron vetäminä. Emme olleet vielä nähneet heidän kulkevan näissä reissä, joita sekä lappalaiset että suomalaiset käyttävät uskomattomalla taidokkuudella.* (2.12.1736)

Vaikka pulkka on todettu yhteiseksi kulkuvälineeksi kaikille asukkaille Lapin alueella, niin niitä käyttävät kansat kuitenkin jaetaan eri kategorioihin. Esimerkissä (42) esiintyy myös ainutlaatuisena kategorisointina saamelaisten sitominen tiettyyn kylään tai yhteisöön, sillä saamelaisten asuinseudut liitetään muuten pitkälti luontoon. Tähän on saattanut vaikuttaa nimenomaan saamelaisten nomadistinen poronhoitotyyli ja sen mukanaan tuoma liikkuva elämäntyyli (Lehtola 1997: 26).

Saamelaisten erottelu suomalaisista jatkuu hieman myöhemmin, kun pulkkaa jälleen käsitellään kulkuvälineenä Lapin maastossa:

> 43) « Les Lapons ont de ces sortes de traineaux, longs de cinq et même de six pieds, qui servent à transporter leurs poissons secs et leurs peaux de rennes, mais ceux dont les habitants se servent pour voyager, qui furent ceux qu’on nous donna, ne sont longs que de quatre pieds tout au plus... » *Lappalaisilla on vastaavanlaisia viiden tai jopa kuuden jalan pituisia rekiä, joita he käyttävät kuivattujen kalojen sekä poronnahkojensa kuljettamiseen, mutta ne, joita asukkaat käyttävät liikkumiseen, samaiset, jotka me saimme, ovat enintään neljän jalan pituisia.* (27.12.1736)

Outhier jakaa saamelaisten sekä ”asukkaiden” pulkat eri ryhmiin. Asukkaita tai sitä, keitä tähän kategoriaan kuuluu, ei määritellä esimerkissä (43). toisaalta termi *habitant* (”asukas”) itsessään onkin hyvin neutraali sana ranskassa. Tämä kategorisoi saamelaiset joka tapauksessa tässä kontekstissa erilliseen ryhmään. Vastakohtana saamelaisten kategorisointiin erikseen muista aluetta asuttavista ihmisryhmistä, Outhier kirjoittaa samassa yhteydessä poroista elinkeinona ja niiden monista käyttötavoista:

> 44) « On fait beaucoup de différents usages de ces animaux : on en mange la chair qui est assez délicate mais fade ; les habitants, surtout les Lapons, la font sécher et la gardent fort longtemps... » *Näitä eläimiä hyödynnetään monin eri tavoin : niiden lihaa syödään, liha on melko pehmeää mutta mautonta. Seudun asukkaat, varsinkin lappalaiset kuivaavat ja säilövät sitä pitkiäkin aikoja.* (27.12.1736)

Kun aiemmin saamelaiset eroteltiin muista asukkaista, vaikuttaa esimerkissä (44) siltä, että he olisivatkin osa tätä kategoriaa. Poro elinkeinona on tekstissä tuotu esiin yhdistävänä määreenä näille kahdelle aiemmin erotellulle ryhmälle. Outhier kuitenkin painottaa porojen merkitystä nimenomaan saamelaisille. Samassa kappaleessa tarkennetaan kuitenkin heti edellä mainitun jälkeen, keitä kuuluu ”asukkaat” kategoriaan yleensä:

> 45) « Il n’y a aucun habitat Finlandais, ou Lapon, même Suédois, qui n’ait son habit de peaux de rennes; nous en avions aussi chacun un : on les nomme lappmudes et on s’en sert comme de redingotes » *Ei ole ainuttakaan suomalaista tai lappalaista, ei edes ruotsalaista, jolla ei olisi omaa poronnahka-takkia. Meillä kaikilla oli myös sellainen: niitä nimitetään lappmudeksi ja ne toimivat päällystakkina.* (27.12.1736)

Esimerkissä (45) eritellään tarkasti jokainen alueella oleva kansa omaksi ryhmäkseen, mutta he kuuluvat kuitenkin kaikki seudulla asuvien kategoriaan, ”asukkaisiin”. Kategorisoinnin kannalta esiintyy päiväkirjassa hieman epäjohdonmukaisuutta, sillä ensin saamelaiset kategorisoidaan erikseen asukkaista, mutta myöhemmin kuitenkin liitetään samaiseen kategoriaan, vaikka kyseessä onkin samana päivänä tehty merkintä. Todennäköisesti nimityksen *habitant* käyttö on koettu suhteellisen neutraaliksi, eikä niin vahvaa arvolatausta sisältäväksi kuin suomen termi ”asukas”. Outhier vaikuttaa ottavan kyseisen kategorian käyttöön usein silloin, kun haluaa korostaa tiettyjen seudulla asuvien ihmisten kuulumista tiettyyn ryhmään. Mitä tulee saamelaisiin, vaikuttavat kulkuneuvot, kuten pulkat ja reet sekä porot olevan samaan aikaan sekä yhdistäviä että osittain erottavia tekijöitä saamelaisten kategorian ja muiden kategorioiden välillä.

Aineistossa saamelaisten kategorisointi on siis huomattavasti yksipuolisempaa kuin suomalaisten. Vaikuttaakin siltä, että saamelaisten kategorian vahvimpina määreinä ovat heidän ulkonäkönsä (”luonnolliset” ominaisuudet), kielitaito (tiedot ja kompetenssit) sekä tietyt toiminnot. Käsittelen näitä kaikkia seuraavaksi tarkemmin.

Varsinkin ensimmäisissä kohtaamisissa saamelaisten kanssa korostuu heidän ulkonäkönsä, sekä sen poikkeavuus muista paikallisista kansoista:

> 46) « Le lundi matin, il s’est trouvé dans la cour de cette maison, un Lapon & une Lapone : c’était deux personnes mal faites, presque toujours assis sur leurs talons, qui mendiaient ; ils n’auraient pas été extrêmement petits s’ils se fussent tenus debout. » *Maanantai aamuna tämän tilan pihalle ilmestyi kaksi lappalaista (mies ja nainen). He olivat kerjäläisiä, molemmat huonokuntoisia ja he istuivat lähes aina kannoillaan. He eivät olisi olleet äärimmäisen pieniä, jos olisivat seisseet.* (27.8.1736)

Esimerkissä (46) nähdään ensimmäinen kerta, kun Outhier kohtaa saamelaiset lähietäisyydeltä. Ensireaktio sisältää melko vahvoja sanavalintoja heidän ulkonäöstään. Tämä ulkonäköön perustuva kategorisointi jatkuu vielä myöhemminkin aineistossa:

47) « Une des Lapones très infirme, vint trainée par un de ses Rennes, apporter à M. de Maupertuis un panier qu'elle lui vendit. » *Eräs hyvin rujo lappalaisnainen saapui yhden poroistaan vetämään* tuomaan *herra de Maupertuis'lle korin, jonka hän tälle myi.* (7.9.1736)

Lisäksi esimerkissä (40) saamelaisten ulkomuotoa kuvaillaan pelottavaksi, mikä on ainutlaatuista aineistossa. Muiden ryhmien, kuten suomalaisten ja ruotsalaisten ulkonäköä ei kommentoida ja eritellä päiväkirjassa. Ulkonäköön perustuva kategorisointi poikkeaviksi, pelottaviksi tai rumiksi on merkittävässä roolissa myös saamelaisten kategorioihin kytkeytyvissä diskursseissa, joita käsitellään tutkielmassa myöhemmin.

Saamelaiset olivat suomalaisten tapaan myös osana Maupertuis'n retkikuntaa, jossa heillä oli oma tehtävänsä oppaina:

48) « Un Finlandais, qui avait attaché à se pieds un des planches longues et étroites, marcha lentement devant nous pour fonder le chemin… deux Lapons et une Lapone, qui nous servaient de conducteurs… » *Eräs suomalainen, joka oli kiinnittänyt jalkoihinsa yhden pitkistä ja kapeista laudoista kulki hitaasti edellämme muodostaakseen polun… kaksi lappalaismiestä ja yksi nainen, jotka toimivat oppainamme…* (27.12.1736)

Esimerkissä (48) saamelaisuuden kategoriaan liitetään nimitys *conducteur* (opas), luoden näin oman ammattikategoriansa. Kyseinen esimerkki vahvistaa myös kansojen välistä kategorisointia eri ryhmiin. Työntekijät nimetään saamelaisiksi sekä suomalaisiksi. Vaikka ryhmät esitellään eri kategorioiden jäseninä, ovat he kuitenkin molemmat osa retkikuntaa avustavia työntekijöitä. Saamelaisten roolista retkikunnassa kerrotaan lisää samassa merkinnässä:

49) « …deux Lapons & une Lapone, qui nous servaient de conducteurs, faisaient un grand feu…. nos Lapons nous avertirent d'enfoncer nos petits bâtons dans la neige, le plus avant que nous pourrions… Quand nous fûmes au base de la montagne, nos Lapons laissèrent leurs traineux à Närki…» *...kaksi lappalaismiestä ja yksi nainen, jotka toimivat oppainamme tekivät suuren nuotion. Lappalaisemme käskivät meitä upottamaan pienet sauvamme mahdollisimman eteenpäin lumeen…kun olimme vuoren juurella, lappalaisemme jättivät rekensä Närkeen*. (27.12.1736)

Saamelaiset ovat esimerkeissä (48) ja (49) melko erilaisessa kategoriassa kuin aiemmin: retkikuntalaisina, eivätkä vain satunnaisina kohtaamisina maastossa tai kylissä. Tämä esimerkki ei jatka saamelaisten kategorisointia ulkonäköön perustuen, vaan pitää tyylin melko neutraalina, samalla muodostaen ammattikategorian "oppaat". Yksi merkittävä huomio on possessiivipronominin *nos* (meidän) käyttö etuliitteenä saamelaisille. Kuten aikaisemmassa analyysissä on esitetty, tätä etuliitettä käytettiin myös suomalaisista, jotka olivat osana Maupertuis'n retkikuntaa. Näin ollen voidaan siis väittää, että saamelaiset kategorisoidaan tässä otteessa myös vahvasti osaksi retkikuntaa possessiivipronominin käytöllä, sen sijaan että heistä käytettäisiin tavanomaisesti määräistä muotoa *les lapons* (lappalaiset).

Saamelaisten kategorisointi Outhierin päiväkirjassa on melko pintapuolista ja vähäistä, sillä kohtaamiset saamelaisten kanssa ovat lopulta melko harvassa verrattuna muihin paikallisiin. Saamelaiset jaetaan kaikki pitkälti yhteen kategoriaan, *lapons* (lappalaiset). Tämän kategorian tunnusmerkit ovat melko epämääräiset tekstin perusteella, mutta saamelaisten ulkomuoto vaikuttaa olevan ”lappalaisen” kategoriaa määrittävä osa, kuten myös heidän kielensä sekä tietyt elintavat. Vastaavanlaiset luokittelun perusteet ovat olleet esillä myöhemminkin historiassa. Lehtola (2012: 25) toteaakin, että esimerkiksi vielä 1800-luvun lopullakin virkamiehet erottivat lappalaisen ja suomalaisen perusteinaan kieli, elinkeino tai elämäntapa sekä maantieteellinen ympäristö.

5.4 Saamelaisten kategoriaan kytkeytyvät diskurssit

Kuten aiemmassa analyysissä todettiin, on saamelaisten osuus määrällisesti pieni aineistossa. Tämä vähäinen esiintyvyys on kuitenkin myös olennainen tekijä diskurssien muotoutumisessa, mikä rakentaa tietynlaista kuvaa saamelaisista. Aineistosta nousi pääasiassa kaksi merkittävää saamelaisuuden kategoriaan kytkeytyvää diskurssia: vierauden diskurssi sekä luonnonläheisyyden diskurssi. Seuraavaksi käsittelen näitä kahta yllä mainitussa järjestyksessä.

5.4.1 Vierauden diskurssi

Päiväkirjassa näkyvästi korostetaan saamelaisten erilaisuutta ja vierautta ranskalaisten näkökulmasta. Alkuperäiskansasta kirjoitetaan osittain jopa melko negatiiviseen sävyyn, joka eroaa Outhier’n suomalaisiin, varsinkin sotilaisiin ja retkikunnan työntekijöihin kytkeytyvästä positiivisesta ja kehuvasta sävystä paljolti. Saamelaisista löytyi ilmeisesti suhteellisen vähän luotettavaa tietoa vielä 1700-luvulla, ainakin mitä tulee Ranskassa saatavilla olevaan tietoon. Regnardin melko epäluotettavan matkakertomuksen (1963 [1731]) lisäksi Olaus Magnuksen (1977 [1555]) kirjoitukset 1500-luvulta merkityksellisyydestään huolimatta ovat osittain täynnä mielikuvituksen värittämää tietoa. Molemmat teokset korostivat saamelaisten pakanuutta ja kykyä noituuteen, ja varsinkin jälkimmäinen kuvaili hyvin sensaatiohakuisesti ja negatiivista huomiota herättävästi saamelaisten ulkonäköä. Ei ole varmuutta siitä, mitä teoksia Outhier on lukenut ennen matkaa, mutta Regnardin kertomuksen saavuttama suosio oli sen verran suuri, että Outhier on hyvinkin saattanut saada ennakkoluuloja saamelaisiin liittyen kyseisestä teoksesta. (Pekonen 2010: 115).

Tämä ennakkoluuloisuus näkyy osittain Outhier’n ensimmäisissä kommenteissa kohdatessaan saamelaisia, sillä heidän ulkonäkönsä ja varsinkin pituutensa kiinnittävät Outhier’n huomion. Esimerkissä (46) näkyy vahva ulkonäköön perustuva arviointi ja erittely. Saamelaiset vaikuttavat hyvin erilaisilta ja vierailta Outhier’n näkökulmasta, ja hän kirjoittaa näistä huomioista heti

ensikohtaamisen aikana. Tekstissä saamelaisten ulkoisia piirteitä korostetaan huomattavasti, nostaen esiin sanavalinnoilla heidän lyhyen sekä huonokuntoisen olemuksen. Myös kerjäläisyys nostetaan esiin, yhdistäen sen ulkonäön arvosteluun. Päiväkirjassa esiintyy myös lisää vastaavanlaisia, saamelaisten ulkonäköön keskittyviä huomioita (ks. esimerkit 40 ja 47).

Päiväkirjamerkinnöissä esiintyy vahvoja ja tunteita herättäviä kuvauksia saamelaisista. Tällaisia huomioita ei tehdä liittyen suomalaisiin tai ruotsalaisiin, eli näin ollen saamelaiset ovat ainoa ihmisryhmä, josta muodostuu ulkonäöllisesti hyvin poikkeava kuva. Huomionarvoisimpana esimerkkinä toimii esimerkissä (40) esiintynyt pelkoa herättävän ulkomuodon esille tuominen. Päiväkirjassa ei kuitenkaan kuvailla tarkemmin sitä, miten saamelaisten ulkonäkö poikkeaa muista paikallisista ihmisryhmistä, pois lukien pituuteen liittyvä kommentti esimerkissä (46), sekä yhtä havainnoivaa piirustusta, joka esittää saamelaista poron vetämässä pulkassa (27.12.1736, päiväkirjassa sivu 144). Outhier'n merkinnöissä ei juurikaan perustella edellä mainittujen tekijöiden lisäksi esimerkiksi sitä, mikä saamelaisissa herättää pelkoa, vaan tästä muodostuu aineiston alkupuolella normi saamelaisia käsiteltäessä. Tässä ulkomuodon kuvailussa tekstissä näkyy eräänlaisen vierauden diskurssin, joka rakentaa saamelaisten kategoriaan kuuluvia ihmisiä ulkonäöltään poikkeaviksi, jopa pelottaviksi suhteessa ranskalaisten tottumuksiin. Outhier'lla on huomattavasti paljon enemmän valtaa tuottaa tietoa ja määritellä totuus kuin saamelaisilla itsellään, joiden ääni ei päiväkirjassa kuulu muuten, kuin Outhier'n kautta. Toisaalta myös Outhier'n asema erilaisten ranskalaisten instituutioiden suhteen asettaa hänet tietynlaisten valtasuhteiden ja diskurssien alaisuuteen, esimerkiksi akateemisen, kirkollisen sekä korkeakulttuurin diskurssin vaikutuspiiriin, jotka ovat tiiviissä suhteessa saamelaisten sekä suomalaisten kategorioihin kytkeytyvien diskurssien kanssa.

Päiväkirjassa ulkonäkö on vain yksi osa-alueista, jotka kuuluvat vierauden diskurssiin. Suuri merkitys on myös saamelaisten käytöksen ja tapojen kuvailuilla. Ensinnäkin saamelaisten kerjäämiseen liittyvät merkinnät ovat tarkastelun arvoisia. Kerjääminen toistuu päiväkirjassa useampaan otteeseen valitun aineiston osalta, aina liittyen saamelaisiin (ks. esimerkit 40 ja 41) ja sen yhteydessä saamelaisten käytös on kuvailtu melko poikkeavaksi muista paikallisista kategorioista, usein sisältäen itkemistä, vaikeaselkoista kieltä sekä "röyhkeää" käytöstä. Saamelaiset tuodaan tekstissä esiin ainoana kansana, joka tavanomaisen kaupankäynnin lisäksi pyrkii kerjäämällä saamaan rahaa retkikuntalaisilta. Kerjääminen itsessään ei vaikuta olevan mitenkään outoa ranskalaisille, mutta tapa, jolla Outhier'n mukaan saamelaiset sitä tekevät, osittain röyhkeäksikin implikoituna (esimerkiksi koputtamatta ja kursailematta huoneisiin astuminen), on merkittävää suhteutettuna muihin ihmisryhmiin ja heidän käytöksensä kuvailuun Tornion alueella.

Saamelaisten tapojen erikoisuuden ja outouden korostaminen näkyy myös heidän kielessään. Siinä missä suomen ja ruotsin kieltä tarkastellaan lähes tieteellisellä tavalla osoittaen Outhier'n kiinnostusta niiden erittelyyn ja analysointiin, kuvataan saamelaisten kieli tekstissä vain muminaksi, josta ei saa muuta selvää kuin samat kaksi sanaa, "*Jesu Kristu*". Tämä voidaan tulkita yrityksesi ääntää "Jeesus Kristus" ranskaksi. Saamelaisten kieltä kommentoidaan myös ainoastaan kerjäämiseen liittyvissä tilanteissa (ks. esimerkit 40 ja 41). Päiväkirjassa ei pyritä millään tavoin analysoimaan saamelaisten kieltä, kuten suomea sekä ruotsia, joita taas käännetään ranskaksi ja eritellään toisistaan. Saamelaisten kieli ei vaikuta herättävän Outhierissa mielenkiintoa samalla tavalla, vaan se asettuu valtahierarkiassa pohjimmaiseksi. Toinen huomio, johon myös Pekonen (2010: 237) on tarttunut, on Outhier'n päätös jättää kokonaan huomioimatta saamelaisten shamanistiseen alkuperäisuskoon liittyvät huomiot esimerkiksi Lapin luonnossa. Pekonen (2010: 243) korostaa, että luonnon koettiin olevan tiiviisti eri henkien asuttama. mutta Outhier mainitsee nämä haltiat pitkälti suomalaisten kategoriaan kytkeytyen. Päiväkirjassa ei myöskään tuoda ilmi esimerkiksi seitakivien[1] olemassa oloa kyseisellä tunnetulla nimityksellä, vaikka Outhier mainitseekin päiväkirjassaan useita paikkoja, jotka voidaan tulkita seitakiviksi. Näitä ovat esimerkiksi "repokivi" sekä "merkkikivi". (Pekonen 2010: 221–222). Outhier on siis osittain myös päättänyt jättää useita saamelaisiin liittyviä huomioita pois merkinnöistään.

Kielen lisäksi päiväkirjassa kirjoitetaan myös muista tavoista ja ilmiöistä, jotka vahvistavat vierauden diskurssia. Yksi tällainen on alkoholin käytön korostaminen. Ensinnäkin saamelaisten kerrotaan eräässä merkinnässä käyvän kauppaa tukholmalaisten porvarien kanssa, myyden käsitöitään sekä kuivattuja elintarvikkeita alkoholia ja leivonnaisia vastaan:

> 50) « C'est là que les Bourgeois de Torneå commercent avec les Lapons ; ils leur portent quelques bouteilles de brandevin, du sirop de sucre qu'ils tirent de Stockholm, du pain en gâteau séché. » *Siellä Tornion porvarit käyvät kauppaa lappalaisten kanssa. He vievät heille viinapulloja, sokerisiirappia Tukholmasta sekä kuivakakkuja.* (17.1.1736)

Esimerkin (50) lisäksi päiväkirjassa kirjoitetaan myös alkoholin vaikutuksista saamelaisiin, melko arvostelevaan tyyliin:

> 51) « Dès que nous leur avions donné une pièce de monnaie, ils allaient demander au maitre de la maison du brandevin & après en avoir bu, ils sautaient & chantaient de toutes leurs forces dans la cour, il n'y avait aucune harmonie dans leur chant. Ils ont des chiens qui se grondent d'une façon si singulière que nous croyions d'abord que c'étaient des chats qui miaulaient. » *Heti kun olimme antaneet heille koli-*

[1] Saamelaisten pyhiä paikkoja, joissa jumalia palvottiin. Usein epätavallisen muotoisia suuria kivenlohkareita, kallioita tai muita kivimuodostelmia. Myös puisia seidoja on ollut olemassa. (Metsähallitus.)

> *kon, he menivät pyytämään talon emännältä viinaa ja sitä juotuaan he hyppivät ja lauloivat kaikin voimin pihamaalla. Heidän laulussaan ei ollut minkäänlaista harmoniaa. Heillä on koiria, jotka murisevat niin outoon tapaan, että luulimme ensin sitä ääntä kissoiksi, jotka maukuvat.* (31.3.1737)

Esimerkissä (51) retkikuntalaisilta pyytämillään rahoilla saamelaisten kerrotaan ostaneen alkoholia, jonka seurauksesta he aloittivat ilakoimaan talon pihalla. Tässä otteessa saamelaisten toimia tarkastellaan pitkälti vierauden diskurssin läpi, sillä ”täysin harmoniton laulanta”, ”ympäriinsä hyppiminen” sekä lisähuomiona mainitut erikoista ääntä pitävät koirat ovat ilmiötä, joita ei selitetä paremmin auki tekstissä. Laulanta on saattanut hyvin todennäköisesti olla saamelaisten joikaamista[2], jonka tarkoituksena on mahdollisesti ollut kunnioittaa ranskalaisten läsnäoloa, toisaalta myös ivallinen lähtökohta joiulle on ollut mahdollinen (Pekonen 2010: 214) Nämä ilmiöt kuitenkin yhdistetään alkoholin liikakäyttöön, ja tekstin lukija ilman tarkempaa tietoa saamelaisten kulttuurista saa käsityksen siitä, että alkoholi on melko oleellinen osa saamelaisten elämää, ja sen käytön seuraukset vain korostavat saamelaisten vierautta ranskalaisten silmissä.

Vierauden diskurssi kytkeytyy siis melko kattavasti yleiseen kategoriaan ”saamelaiset”, mutta hyvin vähäisesti retkikunnan palveluksessa olleisiin saamelaisiin. Vierauden diskurssi korostaa saamelaisiin liittyvää tietynlaista tuntemattomuutta sekä heidän tapojensa ja perinteidensä outoutta ranskalaisesta näkökulmasta. Outhier’n merkinnöistä voidaan huomata hänen huomattavasti vähäisempi kiinnostus saamelaisia kuin suomalaisia kohtaan. Tässä mielessä saamelaiset sekä heidän kulttuurinsa jäävät monelta osalta suhteellisen tuntemattomaksi tekstissä.

5.4.2 Luonnonläheisyyden diskurssi

Toinen merkittävä päiväkirjassa saamelaisuutta rakentava diskurssi liittyy saamelaisten suhteeseen luonnon kanssa, luonnossa selviämiseen sekä luonnosta elämiseen. Tämä luonnonläheisyyden diskurssi on melko vahvasti esillä tekstissä läpi koko Tornionlaaksossa vietetyn ajan, osittain limittyen vierauden diskurssin kanssa, kuitenkin rakentaen saamelaisuutta eri näkökulmasta. Luonnonläheisyyden diskurssi kytkeytyy paljolti koko saamelaisuuden kategoriaan, vaikkakin se korostuu varsinkin retkikunnan palveluksessa olleiden saamelaisten kohdalla. Kuten vierauden diskurssi, perustuu luonnonläheisyys myös useampaan eri konseptiin, joista jokainen tuo erilaista tietoa saamelaisista.

---

[2] Perinteinen saamelaisten laulutapa, jonka tarkoituksena voi olla ilmaista pyhyyttä tai esimerkiksi kertoa tarinaa jostain merkittävästä tapahtumasta ja näin säilyttää se tulevaisuuteen (Pekonen 2014, 214).

Ehkä olennaisin osa luonnonläheisyyden diskurssia on Outhier'n tekstissä korostuva saamelaisten taito selviytyä luonnossa sekä hyödyntää luonnon antimia. Ensinnäkin saamelaisten asumistyylistä ei saada päiväkirjassa kovinkaan paljoa tietoa, sillä heidän omiin asutuksiinsa törmätään hyvin harvoin, ja toisin kuin suomalaiset, ei heitä yhdistetä mihinkään tiettyyn kylään tai pitäjään kuin kerran aineistossa (ks. esimerkki 42). Nämä huomiot osaltaan kertovat nykyisen tiedon valossa siitä, että alueen saamelaiset elivät täysnomadismista elämää poronhoidon muodossa, ja pysyivät näin ollen paljolti liikkeessä Lapin maastossa (ks. luku 2.5).

Kun saamelaiset mainitaan kirjassa ensimmäistä kertaa, kerrotaan näiden tiettyjen saamelaisten asuvan Nivatunturin juurella, tosin kuvailematta lainkaan miten he asuvat (ks. esimerkki 39). Outhier on piirtänyt myöhemmin aineistossaan yhden kuvan, joka havainnollistaa saamelaisten elämäntapaa ja asumista: kuvassa näkyy saamelainen poron vetämässä pulkassa, taustalla metsässä saamelaisten ”maja” sekä yksinäinen saamelainen hiihtämässä (27.12.1736, päiväkirjassa sivu 144). Piirros itsessään on hyvä esimerkki luonnonläheisyyden diskurssista: saamelaiset on sijoitettu keskelle luontoa erilleen muista kansoista, hyvin alkukantaisiin olosuhteisiin. Saamelaisten kota on piirroksessa puun rungoista koottu rakennelma, joka vaikuttaa hyvin hajanaisesti poronnahoin peitetyltä. Kodassa sisällä istuu nuotion äärellä saamelainen. Piirros korostaa saamelaisia sivistyksestä ulkopuolisena, metsässä asuvana kansana, joiden kodat ovat huomattavasti erilainen asutuksen muoto kuin esimerkiksi suomalaisten talonpoikien tilat.

Myöhemmin päiväkirjassa retkikunta törmää saamelaisiin ja heidän kotaansa liikkuessaan metsässä:

52) « …nous avons été obligés de traverser quelquefois le bois. Nous y avons trouvé trois familles de Lapon, qui étaient venus dresser leurs cabanes. Ces cabanes sont formées de plusieurs perches, hautes de 12 à 15 pieds…Ils étendent sur ces perches quelques haillons et quelques peaux de rennes, qui n'en couvrent qu'une partie… ils passent là leur hiver, très-mal vêtus et couchent souvent dans la neige. » *…meidän oli muutamaan otteeseen pakko kulkea metsän läpi. Löysimme sieltä kolme lappalaisperhettä, jotka olivat tulleet pystyttämään majojaan. Nämä majat muodostuvat useista 12-15 jalkaa korkeista saloista… He levittivät näiden salkojen päälle joitakin riepuja sekä muutamia poronnahkoja, jotka peittivät ne vain osittain… he viettävät siellä talvensa, todella huonosti pukeutuneina ja usein lumessa nukkuen.* (26.3.1737)

Esimerkissä (52) Retkikunta kokee metsän vaikeakulkuiseksi maastoksi, mutta heidän on olosuhteiden vuoksi pakko kulkea metsän kautta. Saamelaisille metsässä kulkeminen, saati eläminen ei kuitenkaan vaikuta ongelmalliselta, sillä retkikunta törmää siellä kolmeen saamelaisperheeseen pystyttämässä kotaa. Outhier tekee huomiota kodan rakenteista, kommentoiden myös sitä, kuinka vain osa kodasta on peitetty nahoilla. Lisäksi hän nostaa esille saamelaisten ”huonon pukeutumisen” sekä kuinka he ”nukkuvat usein lumessa” viettäessään talvensa kyseisissä kodissa. Useaan otteeseen päiväkirjassa on kommentoitu ja ihmetelty kovia pakkasia, joihin ranskalaiset eivät olleet tottuneet

(ks. esimerkit 25 & 36), joten tässä mielessä saamelaisten tyyli asua vaikuttaa hyvin hankalalta ja ristiriitaiselta, ottaen huomioon olosuhteet ulkona. Outhier'n kuvailemat saamelaisten huonot vaatteet, vain osittain kylmältä eristetty kota sekä lumessa nukkuminen rakentavat heistä melko vierasta ja sivistymätöntä kuvaa, verrattuna esimerkiksi suomalaisiin, jotka heihin kytkeytyvästä sivistymättömyyden diskurssista huolimatta asuvat kotien sijaan taloissa. Toisaalta tämä saa saamelaiset myös vaikuttamaan huomattavasti paljon paremmin sopeutuneilta pohjoisen kylmiin olosuhteisiin, kuin muut kansat. Tästä näkökulmasta Outhier'n merkinnöissä rakentuu myös luonnonläheisyyden diskurssi, sillä saamelaiset vaikuttavat selviävän tekstin perusteella hyvin vaikeissakin luonnonoloissa. Tulee myös ottaa huomioon se, että lukija ei saa tietää, mistä saatuun tietoon Outhier viittaa kertoessaan lumessa nukkumisesta ja huonosta vaatetuksesta. Nämä voivat hyvinkin olla vain hänen omia päätelmiään perustuen näkemäänsä, mutta ne esitetään totena tekstissä joka tapauksessa. Näin Outhier'n asema diskursiivisen vallan käyttäjänä korostuu tekstissä.

Saamelaisten tilattomuudesta (eivät tekstin perusteella omista pysyvää asumusta) ja ulkosalla yöpymisestä kelistä huolimatta on päiväkirjassa myös lisää huomioita:

53) « Ces pauvres Lapons couchaient au milieu de la cour, par un froid très violent, dans quelques-uns de ces traineux, qui étaient vides, nous y vîmes même un enfant qui n'avait peut-être pas un an. » *Nämä lappalaisparat nukkuivat keskellä pihaa hyvin kovassa pakkasessa. Joissain näistä tyhjillään olleissa reissä näimme jopa lapsen, joka ei ehkä ollut vuottakaan vanha.* (26.3.1737)

Esimerkissä (55) voidaan nähdä, miten saamelaiset jälleen kuvataan nukkumassa ulkona, tällä kertaa tosin Puraisen tilan ulkopihalla. Tekstissä herää myötätuntoa näitä saamelaisia kohtaan, sillä heistä kirjoitetaan "lappalaisparkoina", ja esimerkin lopussa oleva huomio hyvin nuoresta lapsesta reessä vahvistaa tätä myötätuntoa. Kuitenkin tämä ote myös toimii samalla tavalla, kuin aiemmin mainittu kohtaaminen metsässä: saamelaisilla on kyky selvitä luonnossa, jopa kovassa pakkasessa nukkuminen vaikuttaa tekstin perusteella olevan normaalia heille. Huomattavaa on kuitenkin myötätunnon esiintyminen, kun aiemmin saamelaisiin liittyvät huomiot ovat olleet joko hieman negatiivisia tai neutraaleja.

Saamelaisten eränkäynnin taidoista kertoo myös se, että heitä palkattiin mukaan retkikunnan mittausmatkoille Lapin vaaroille. Saamelaiset toimivat pääasiassa rekien ohjastajina sekä oppaina, ja heidän erätaidoistaan oli hyötyä koko retkikunnalle:

54) « …deux Lapons & une Lapone, qui nous servaient de conducteurs, faisaient un grand feu…Le froid était si grand, que la neige ne fondait pas sous le feu ni à la distance d'un pied autour…Quand nous fûmes au base de la montagne, nos lapons laissèrent leurs traineux à Närki, et chaque conducteur s'est assis sur l'avant de chacun de nos traineaux, et le tenait en équilibre avec une adresse singulière. Nous avons fait le chemin sans verser et très rapidement, jusqu'à chez M. Brunius. » *…kaksi lappalaismiestä ja yksi nainen, jotka toimivat ohjastajinamme tekivät suuren nuotion… pakkanen oli niin suuri, että lumi ei sulanut nuotion alla eikä jalan matkan päästä sen ympäriltä… Kun olimme vuoren juurella,*

lappalaisemme jättivät rekensä Närkeen, ja jokainen ohjastaja istuin jokaisen rekemme etuosaan ja piti sen tasapainossa ainutlaatuisella taidokkuudella. Selvitimme polun kaatumatta ja hyvin nopeasti, aina herra Bruniukselle saakka. (27.12.1736)

Esimerkissä (54) on havaittavissa olosuhteiden hankaluus. Aiemmin merkinnässä kerrotaan, kuinka vaikeaa maastossa on kulkea lumimäärän vuoksi, ja nyt pakkanen on niin kova, ettei lumi sula nuotion ympäriltä. Ympäristö ja luonto aiheuttavat siis merkittäviä hankaluuksia retkikuntalaisille läpi Tornionlaaksossa vietetyn ajan, mutta tässä esimerkissä voi nähdä, kuinka saamelaiset omaavat taidot pärjätä näissä olosuhteissa. Retkikunnan rekien ohjaajina toimivat saamelaiset onnistuvat sytyttämään nuotion ongelmitta, minkä lisäksi heidän rekien ohjaustaitoja kehutaan ainutlaatuisiksi. Esimerkin viimeinen virke toimii osoituksena saamelaisten taidoista ohjastaa rekeä hyvin vaativassakin maastossa. Huomionarvoista on myös se, kuinka tässä merkinnässä myös saamelaisten kohdalla käytetään possessiivipronominia *nos* (meidän), kuten suomalaisista on useaan kertaan koko päiväkirjan aikana käytetty, näin ollen tuoden heidät samaan kategoriaan retkikuntalaisina. Suhtautuminen saamelaisiin ei tapahdukaan tässä vierauden diskurssin myötä, vaan rakentuu luonnonläheisyyden diskurssin kautta jopa kunnioittavaksi. Tärkeää on huomata, että tämä positiivinen huomio kytkeytyy vahvasti retkikunnan oppaina ja ohjastajina toimineisiin saamelaisiin, ei saamelaisten kategoriaan ylipäätään. Toisin sanoen saamelaisten taidot ja niiden arvostus tulee ilmi lähinnä siinä kontekstissa, kun se on hyödyllistä retkikunnan tekemälle työlle. Tämä myös luo hierarkiaa saamelaisten keskuudessa, sillä ”vieraisiin” saamelaisiin liittyy monia negatiivissävytteisiä huomioita, kun taas näitä retkikunnan työntekijöitä kehutaan heidän taidoistaan.

Saamelaisten luonnonläheisyyteen liittyy myös muita osa-alueita, joista eräs toistuva huomio on saamelaisten asema kaupankävijöinä sekä millä he käyvät kauppaa:

55) C’est là que les Bourgeois de Torneå commercent avec les Lapons ; ils leur portent quelques Bouteilles de brandevin, du sirop de sucre qu’ils tirent de Stockholm, du pain en gâteau séché. Les Lapons leur donnent en échange de la morue et d’autres poissons secs, des peaux de la viande sèche de rennes, des peaux d’ours & de renard de différentes couleurs, des hermines & des martes. *Siellä Tornion porvarit käyvät kauppaa lappalaisten kanssa. He vievät heille muutamia pulloja viinaa, Tukholmasta tuotua sokerisiirappia sekä kuivaleipää. Lappalaiset antoivat heille vastineena turskaa sekä muita kuivattuja kaloja, nahkoja sekä kuivattua poronlihaa, karhun taljoja, erivärisiä ketun nahkoja sekä kärpän ja näädän nahkoja*. (17.1.1737)

Kaupankäynti itsessään ei liity saamelaisten luonnonläheisyyteen, mutta heidän myytävät tuotteensa kertovat paljon heidän elintyylistään. Saamelaiset vaikuttavat tekstissä kaupittelevan lähinnä luonnosta metsästettyjen tai kalastettujen eläinten kuivattua lihaa sekä nahkoja. Mielenkiintoista on esimerkissä (55) kuvailtu karhunnahka myyntituotteena, sillä aiemmin esimerkissä (31) retkikuntalaisille kerrottiin suurista karhuista, jotka voisivat mahdollisesti uida jopa veneisiin asti

syömään siellä olevat ihmiset. Tämä vahvistaa näkemystä saamelaisten kyvystä elää ja selvitä luonnossa, sekä heidän metsästäjän taidoistaan.

Myös porojen merkitys saamelaisten elämäntavassa korostuu päiväkirjan teksteissä. Porot mainitaan useampaan otteeseen, liittyen sekä suomalaisiin, saamelaisiin että ruotsalaisiin (ks. esimerkki 45). Kaikille kansoille yhteistä vaikuttaa olevan porosta saatavien tuotteiden hyödyntäminen, mutta varsinkin saamelaisten osalta tätä korostetaan esimerkissä (44). Saamelaisten vahvasta yhdistämisestä poroihin ja poronhoitoon saadaan esimerkki jo ensimmäisellä kerralla, kun heidät mainitaan päiväkirjassa (ks. esimerkki 39). Lisäksi päiväkirjassa huomioidaan selkeästi porojen käyttäminen vetojuhtina saamelaisten toimesta (ks. esimerkit 42 ja 47). Myös Outhier'n piirtämässä kuvassa poro yhdistyy selkeästi saamelaisuuteen. Saamelaisten linkittäminen poroihin on myös osa luonnonläheisyyden diskurssia, kuten myös osoitus saamelaisten elinkeinoelämän historiallisesta kehityksestä metsäsaamelaisuudesta poronhoitoon (Lehtola 1997: 23–26). Saamelaisten toistuva rooli porojen omistajina kirjassa yhdistää myös heidät tähän liikkuvaan, hyvin luonnonläheiseen elämäntyyliin.

Luonnonläheisyyden diskurssi siis korostaa saamelaisten suhdetta luontoon sekä taitoa selviytyä hankalissakin olosuhteissa. Saamelaisten liikkuva elämäntyyli, rekien ja pulkkien hallintataito sekä metsissä kodissa nukkuminen kovilla pakkasilla kertoo paljon heidän kyvystään pärjätä luonnossa. Tämän lisäksi saamelaisten linkittäminen porojen kanssa sekä heidän kaupankäyntinsä lähinnä metsästyksen ja kalastuksen kautta saaduilla tuotteilla yhdistää heidän elämäntyyliään luonnon kanssa. Luonnonläheisyyden diskurssin kannalta on myös olennaista huomioida saamelaisten kategoriat. Porvari, talonpoika tai muukaan tilan omistaja eivät ole kategorioita, joita saamelaisuuteen liittyy, vaan lähinnä vain ”lappalaisuus”. Saamelaisia ei yhdistetä lainkaan myöskään säätyihin. Pelkästään nimityksen ”lappalainen” pohjalta heidät yhdistetään itse alueeseen, Lappiin ja sen luontoon.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tässä luvussa esittelen yhteenvedon analyysin tuloksista sekä tuloksiin liittyvää pohdintaa. Reflektoin myös tutkielmani vahvuuksia, kehityksen kohteita sekä yleistä antia. Esittelen lopuksi myös muutamia mahdollisia aiheita jatkotutkimukselle.

6.1 Yhteenveto analyysin tuloksista

Tässä tutkielmassa olen perehtynyt Réginald Outhier'n matkapäiväkirjaan *Journal d'un voyage au Nord en 1736 & 1737*, tarkemmin ottaen siinä esiteltyyn Tornionlaakson alueella vietettyyn ajanjaksoon. Tutkimukseni kohteena olivat päiväkirjassa esiintyneet suomalaiset sekä saamelaiset ja analysoin heihin liittyviä merkintöjä kategorioiden sekä diskurssien käsitteiden avulla, linkittäen tähän analyysiin myös Foucault'n käsitystä vallan ja tiedon suhteesta sekä rakentumisesta. Tutkimuskysymykseni olivat:

- Millaisiin kategorioihin suomalaiset ja saamelaiset kategorisoidaan päiväkirjassa? Mitä määreitä näihin liittyy?
- Mitä diskursseja kytkeytyy suomalaisten ja saamelaisten kategorioihin?

Esitän seuraavaksi yhteenvedon analyysin tuloksista.

Suomalaiset jaettiin aineistossa vahvasti ja selkeästi omaksi kategoriakseen ja näin ollen eriteltiin muista Tornionlaaksoa asuttaneista ihmisryhmistä. Pääasiallisena nimityksenä heistä käytettiin termejä *Finnois* sekä *Finlandais* (suomalainen), ja suomalaisuuden kategorian merkittävimpinä määreinä esiintyivät kieli (tiedot) sekä yhteiskunnallinen asema (oikeudet/velvollisuudet). Varsinkin yhteiskunnallinen asema korostui suomalaisiin liittyvässä kategorisoinnissa, sillä pääkategoria "suomalaiset" koostuu päiväkirjassa useammasta alakategoriasta, usein viitaten heidän elinkeinoonsa, muodostaen tietynlaisia "ammattikategorioita". Näistä yleisimmät ovat suomalaiset sotilaat sekä talonpojat, joiden lisäksi päiväkirjassa esiintyy muun muassa palvelusväkeen liitettäviä kategorioita kuten renki, piika sekä palvelija. Muutamaan kertaan suomalaisuus yhdistyy myös laivamiesten kategoriaan, sekä yleisesti työntekijöiden kategoriaan, varsinkin retkikunnan työntekijöinä.

Suomalaisten yhteiskunnallinen asema tulee siis melko vahvasti ilmi käytetyissä kategorioissa, varsinkin ruotsalaisiin verrattuna. Siinä missä ruotsalaiset liitetään vahvasti porvarisäätyyn sekä osittain korkeampiarvoisiinkin säätyihin (esimerkiksi ruotsalainen upseeri sekä retkikunnan mukana ollut akateemikko Hellant), ovat suomalaiset päiväkirjassa puhtaasti joko talonpoikaissäätyyn

kuuluvia, sotilaita tai erilaisissa ”työsuhteissa” retkikunnan kanssa (jotka sotilaat pitkälti hoitavat). Mielenkiintoinen valtasuhteita ilmentävä huomio ilmenee myös suomalaisten kategorian yhteydessä useampaan kertaan käytetystä possessiivipronominista *nos* (”meidän”). Tämän voi tulkita osittain osoituksena suomalaisten alaisuudesta ranskalaisiin nähden, joka toki pitikin paikkaansa siinä mielessä, että heidät oli palkattu työntekijöiksi retkikunnalle. Myös suomalaisten kategorian sisällä hierarkia vaikuttaa muodostuvan siten, että suomalaiset sotilaat saavat eniten arvostusta ja kunniaa retkikunnalta. Ovathan sotilaat ainoa suomalaisten kategoria, joiden yhteydessä käytetään nimitystä *messieurs* (herrat) aineistossa. Kyseinen nimitys esiintyy yleensä lähinnä retkikuntalaisten sekä korkea-arvoisten ruotsalaisten yhteydessä.

Suomalaisuuteen kytkeytyvät diskurssit, jotka nostin esiin aineistosta ovat kunnioituksen sekä sivistymättömyyden diskurssi. Näistä ensimmäisenä mainittu on erittäin vahvasti kytkeytynyt suomalaisten sotilaiden kategoriaan, jota Outhier ylistää sankarillisuuteen asti. Tekstissä sotilaista rakentuu lähes kaiken kestävä ja kaikkeen pystyvä kuva, korostaen heidän kyvykkyyttään ja pelottomuuttaan. Kunnioitus liittyy sotilaiden lisäksi myös koko suomalaisuuden kategoriaa koskevaan haastavissa luonnonoloissa selviämiseen. Outhier kuvailee useaan otteeseen luonnon asettamia haasteita retkikunnalle sekä Tornionlaakson asukkaille. Näitä ovat esimerkiksi vaikeakulkuiset maastot, erittäin kovat pakkaset, vuolaat kosket ja virrat vaarallisine kivikkoineen sekä erittäin suuret hyttysmäärät. Samaan aikaan hän myös korostaa suomalaisten taidokkuutta ja kykyä selvitä tässä maanosassa. Myös ahkeruus on merkittävä osa suomalaisuuden kategorioihin kytkeytyvää kunnioitusta. Ahkeruus korostuu varsinkin retkikunnan työntekijöihin liittyen, mutta Outhier kirjoittaa kattavasti myös esimerkiksi talonpoikien ahkeruudesta maanviljelyyn liittyen.

Kunnioituksen diskurssi ilmentää melko imartelevaa näkemystä suomalaisista, mutta aineistossa näkyy myös sivistymättömyyden diskurssi. Sivistymättömyyden voidaan katsoa liittyvän vahvasti suomalaisten kategorioihin varsinkin talonpoikina, mikä kuvastaa heidän kuulumistansa alimpaan säätyyn Ruotsin valtakunnassa. Talonpojat muodostivat suurimman säädyn tuohon aikaan sekä Ruotsin että Suomen puolella (Karonen 2008, 359), mutta Outhier’n tekstissä suomalaisia ei liitetä missään vaiheessa korkeampiarvoisiin säätyihin, eikä heistä käytetä esimerkiksi nimitystä ”porvari”, kuten ruotsalaista. Eräs tekstissä korostuva sivistymättömyyteen viittaava toistuva huomio on suomalaisten kielitaito, sillä ruotsin, ranskan ja latinan taidot loistavat poissaolollaan pohjoisessa, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Toinen merkittävä huomio sivistymättömyyteen liittyen on Outhier’n kahdesti mainitsema suomalaisten uskomus haltioihin, jotka asuttavat Lapin luontoa. Outhier liittää näihin huomioihin jonkin verran piikittelyä tiettyjen suomalaisten hyväuskoisuudesta, pyrkien vähättelemään suomalaisten maailmankäsitykseen uponneita näkemyksiä (Pekonen 2010:

238-239). Sivistymättömyys esiintyy myös jossain määrin Outhier'n tarkastellessa suomalaisten maanviljelyyn liittyviä käytänteitä sekä yleistä kulttuurillista tietämystä esimerkiksi punaviinistä.

Saamelaiset esiintyvät Outhier'n päiväkirjassa huomattavasti vähemmän, vaikka he ovat saaneet runsaasti huomiota aiemmissa Lappia käsittelevissä teoksissa. Tämä näkyy varsinkin saamelaisten kategorisoinnin yksipuolisuudessa verrattuna suomalaisiin. Saamelaisista käytetään pitkälti vain yhtä nimitystä läpi päiväkirjan: *lapon* ("lappalainen"). Outhier ei mainitse missään vaiheessa tekstiä mitään termiin "saamelainen" viittaavaa, esimerkiksi Schefferus sen kyllä tunsi jo 1600-luvulla (Lehtola 2012: 27).

Saamelaisuuden kategorian oleellisimpina määreinä tekstissä esiintyy ulkonäkö ("luonnolliset" ominaisuudet) ja jossain määrin heidän kielensä (tiedot) sekä elintavat, varsinkin syrjässä asuminen sekä poronhoito (motiivit/kompetenssit). Saamelaiset ovat myös osittain mukana retkikunnan työntekijöinä, jolloin muodostuu saamelaisten alakategorioina oppaat sekä rekien ohjastajat. Mielenkiintoista onkin se, että Outhier ei liitä retkikunnan saamelaisten työntekijöiden kategoriaan ulkonäköön liittyviä määreitä, vaan pikemminkin korostaa saamelaisten eränkävijän taitoja.

Aineistosta esiin nousseet saamelaisiin kytkeytyneet diskurssit ovat vierauden sekä luonnonläheisyyden diskurssi. Nämä diskurssit ovat osittain rinnastettavissa suomalaisuuteen kytkeytyviin diskursseihin, mutta konstruoivat saamelaisia kuitenkin eri näkökulmasta ja erilaisella tyylillä. Vierauden diskurssi on hyvin merkittävästi kytkeytynyt saamelaisuuteen Outhier'n tekstissä, sillä hän käsittelee saamelaisia suhteellisen vähän verrattuna suomalaisiin, jättäen näin monia asioita selittämättä ja pohtimatta. Tällaisia ovat esimerkiksi saamelaisten kieli sekä uskomukset (kristilliset tai pakanalliset). Päiväkirjassa korostuu useaan otteeseen saamelaisten vieras, jopa pelottava ulkomuoto Outhier'n näkökulmasta. Hän ei kuitenkaan päädy perustelemaan näitä huomioitaan juuri millään tavalla. Vierauden diskurssi korostaa myös saamelaisten kielen sekä käytöstapojen poikkeavuutta tekstissä. Outhier kuvailee saamelaisten kielen mutinaksi, josta ei saa mitään selvää, saamelaisten alkoholinkäyttöä korostetaan sekä heidän kulttuurillisia tapojaan arvostellaan.

Hieman toisenlaista näkemystä saamelaisuuteen rakentaa tekstissä esiintyvä luonnonläheisyyden diskurssi. Tämä diskurssi kytkeytyy vierauden tapaan kaikkiin kirjassa esiintyviin saamelaisiin, mutta saa paljon positiivisia piirteitä retkikunnan oppaina toimiviin saamelaisiin liittyen. Toisaalla luonnonläheisyys korostuu varsinkin saamelaisten elinkeinoihin liittyvissä huomioissa, sillä heidän yhteytensä poronhoitoon sekä metsästykseen ja kalastukseen tulee tekstissä usein ilmi. Saamelaisten kerrotaan muun muassa myyvän runsaasti kalaa sekä useiden eri eläinlajien lihaa ja nahkoja. Luonnonläheisyys näkyy myös siinä, miten Outhier kuvailee saamelaisten elämää ja elinolosuhteita Lapin luonnossa.

6.2 Pohdinta

Sekä suomalaisten että saamelaisten kategorioihin liittyy niin positiivisesti kuin enemmän tai vähemmän negatiivisestikin sävyttynyt diskurssi. Suomalaisuuteen liittyvät kunnioitus sekä sivistymättömyys ovat suhteellisen tasaväkisiä aineistossa, vaikkakin kunnioitus vaikuttaakin tulevan esiin eniten sotilaiden sekä retkikunnan työntekijöiden kategorioihin liittyen, kun taas sivistymättömyys liitetään useimmiten satunnaisiin kohtaamisiin tai kuvailuihin retkikunnan ulkopuolisista suomalaisista. Näin ollen diskurssien järjestyksessä kunnioitus asettuu hieman ylemmäksi sen runsaan esiintyvyyden sekä melko eksplisiittisen esitystavan myötä. Sivistymättömyys taas rakentuu enemmän ympäröivän kontekstin kautta, ja vaatii tarkempaa ”rivien välistä” tarkastelua. Yhdessä nämä diskurssit rakentavat suomalaisuudesta ahkeraa sekä karaistua kuvaa, ehkä jopa sisukasta, mutta yhdistäen nämä piirteet vähempään oppineisuuteen ja sivistykseen. Yleinen vähäinen tietämys Suomesta (Karonen 2008: 396) ja varsinkin Lappi hankaline elinolosuhteineen asettavat Tornionlaakson alueen ja ihmiset lähes eksoottiseen valoon päiväkirjassa. Lehtonen ja Löytty ovatkin kuvanneet Ruotsin vallan ajan Suomea siirtomaaksi, sen ollessaan ”isäntämaataan” kehittymättömämpi ja sivistymättömämpi. Laajemmalti tarkasteltuna vielä 1800-luvullakaan suomalaisia ei pidetty eurooppalaisina kehittyneempien kansojen rinnalla (Lehtonen & Löytty 2007: 109–11). Analyysissäni esiin noussut sivistymättömyyden diskurssi kaiuttaa melko paljonkin saman kaltaista käsitystä suomalaisista. Kunnioitus taas ilmenee osittain tähän eksoottisuuteen liittyen (selviäminen vaativissa olosuhteissa), mutta toisaalta myös sekä menneeseen että ”tulevaan” historiaan Ruotsin ja Venäjän välillä (suuresta Pohjan sodasta Hattujen sotaan), mitä tulee sotilaisiin ja heidän kuvailuunsa päiväkirjassa.

Saamelaiset jäävät suomalaisiin verrattuna paljolti syvemmän tarkastelun ulkopuolelle päiväkirjassa, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Tämä itsessään on merkittävä osa vierauden diskurssia, joka on saamelaisuutta rakentavien diskurssien valtahierarkiassa huomattavasti korkeammalla kuin luonnonläheisyys. Saamelaisten vieraus retkikunnalle näkyy korostetusti lähes kaikissa kohtaamisissa heidän kanssaan, usein pohjautuen jollain tavalla poikkeavan ulkonäön tai käytöstapojen sekä kulttuurin kummasteluun. On mielenkiintoista, kuinka tämä vähäinen näkyvyys ja vieraus osittain korreloi nykymedian kanssa, sillä kuten Pietikäinen (2003, 603–604) artikkelissaan esittää, ovat saamelaiset jääneet suomalaisessa mediadiskurssissa usein marginaaliin ja yhteiskunnallisen keskustelun ulkopuolelle.

Luonnonläheisyyden diskurssi lomittuu osittain osaksi vierauden diskurssia, varsinkin saamelaisten ”alkeellisten” olosuhteiden tarkastelussa. Luonnonläheisyyden diskurssi saa kuitenkin myös positiivisia sävyjä, kun saamelaisten ohjastajien taidot tulevat hyödyllisiksi retkikuntalaisille

maastossa liikuttaessa. Näin ollen näkemys saamelaisista päiväkirjassa vaikuttaa muokkautuvan osittain heidän retkikunnalleen tarjoamansa höydyn suhteen. Tämä näkemys on osittain rinnastettavissa niihin näkemyksiin, mitä Said (2003: 12–13) on esitellyt vallan jakautumisesta muun muassa kulttuurisesti, poliittisesti ja kielellisesti lännen ja ”orientin” välillä, orientalismin diskurssin kautta.

Vaikka Outhier’n päiväkirjaa on kuvailtu tyyliltään tieteelliseksi ja avoimesti maailmaa tarkastelevaksi (Pekonen 2014), ei tule kuitenkaan ohittaa niitä valtarakenteita, jotka väistämättä vaikuttavat Outhier’n maailmankuvaan ja tätä myötä myös esiintyvät tekstissä. Tämän lisäksi tulee kuitenkin huomioida, että päiväkirja perustuu Outhier’n subjektiivisiin kokemuksiin, joita hän ilmentää kielellisesti tekstinä. Päiväkirjan teksti siis rakentaa tietoa niistä kohteista, joita se käsittelee. Näin ollen Foucault’n ajatuksia vallan ja tiedon suhteesta mukaillen päiväkirja ilmentää selkeää vallankäyttöä. Outhier’n päiväkirja on täynnä valintoja, joita hän on tehnyt kirjoittaessaan: mitä asioita nostaa esiin, mitä esitellä, millä tavoin? Selkeä esimerkki tästä vallan ilmentymisestä saadaan, kun vertaillaan suomalaisten ja saamelaisten asemaa päiväkirjassa. Suomalaiset esiintyvät huomattavasti useammin ja heidän kategorisointinsa on kattavampaa verrattuna saamelaisiin. Siinä missä suomalaisten kategoriaan Outhier ei juurikaan liitä arvostelua tai negatiivista kommentointia, tapahtuu tätä toistuvasti saamelaisten kategoriaan liittyen esimerkiksi saamelaisten ulkonäköä ja käytöstä kommentoivissa päiväkirjan merkinnöissä. Lisäksi suomalaisuuteen kytkeytyvä kunnioituksen diskurssi on korostuneen positiivinen verrattuna saamelaisiin kytkeytyvään vierauden diskurssiin. Tämä ”epätasapaino” päiväkirjassa muodostaa tietynlaista valtahierarkiaa suomalaisten ja saamelaisten välille, jossa suomalaiset nähdään ylempänä olevina.

Toisaalta on myös oleellista ottaa huomioon se, miten Outhier itse on asemoitunut ympäröivään yhteiskunnalliseen, kulttuuriseen ja ajalliseen kontekstiin sekä eri instituutioiden muodostamaan valtaverkostoon. Foucault’lle (2000: 50-51) olennaista diskurssien ja vallan muodostumisessa oli se, kuka ilmentää diskurssia kielellisesti, miksi juuri hän sekä mihin institutionaalisiin alueisiin, joista se saa legitimiteettinsä ja auktoriteettinsa, tämä diskurssi kytkeytyy. Näin tarkasteltuna esiintyy Outhier’n ympärillä oleva vallan verkosto suhteellisen selkeänä. Outhier itse on merkityksellisessä asemassa niin retkikunnan, tiedeakatemian kuin kirkonkin jäsenenä, mutta hän on samalla itse sitoutunut näihin instituutioihin ja niiden hierarkioihin. Outhier’n merkittävät institutionaaliset alueet ovat siis ensinnäkin Ranskan kuningaskunta, Ranskan tiedeakatemia sekä katolinen kirkko, joiden kaikkien osana hän toimii. Jokaista näistä instituutioista voidaan pitää hyvin merkittävänä ja Outhier’n asemaa legitimoivana, mutta samanaikaisesti ne asettavat Outhier’n tietynlaisten diskurssien alaiseksi. Esimerkiksi suomalaisiin kytkeytyvä kunnioituksen diskurssi on melko

todennäköisesti kytköksissä Ranskan valtioon poliittisella tasolla, sillä Ruotsin ja Ranskan lähestymistavoitteiden vuoksi ei olisi ollut hyvä esittää vahvaa kritiikkiä päiväkirjassa esimerkiksi luterilaista kirkkoa kohtaan. Ottaen huomion myös Ruotsin ja Ranskan geopoliittiset suunnitelmat Venäjää kohden, näyttäytyy varsinkin suomalaisia sotilaita sankarillisiksi konstruoiva kunnioituksen diskurssi lähes propagandana. Haltioihin uskomisen tuomitseminen taikauskoksi sekä saamelaisten perinteiden kuvaaminen lähinnä kummallisena tai jopa ärsyttävänä kertoo mahdollisesti päiväkirjassa esiintyneiden sivistymättömyyden sekä vierauden diskurssien sitoutumisesta Ranskan katoliseen kirkon instituutioon.

Lopuksi voidaan vielä nostaa esille se, miten suomalaisuus ja saamelaisuus rakentuvat yhdessä ulkomaalaisen, hierarkiassa korkeamman eurooppalaisen kulttuurin edustajan näkökulmasta. Saamelaisia on usein tarkasteltu kolonialismin kohteena suomalaisten toimesta (ks. esimerkiksi Kuokkanen 2007, Pietikäinen & Leppänen 2007), mutta mikäli Outhier'n päiväkirjaa tarkasteltaisiin kolonialistisesta näkökulmasta, voitaisiin sitä nähdä esiintyvän osittain molempien kansojen suhteen. Pietikäinen ja Leppänen (2007: 181) ovat koostaneet listan yleisimmistä piirteistä, miten kolonisoituja on kuvattu läpi historian, ja useat näistä piirteistä linkittyvät esiin nostamiini diskursseihin: alempiarvoisuus suhteessa "kolonisoijien" kulttuuriin (sivistymättömyys, vieraus), luonnon lakien noudattaminen (luonnonläheisyys, sivistymättömyys), irrationaalisuus sekä puutteellinen kulttuurinen ja älyllinen tietoisuus (vieraus, sivistymättömyys, luonnonläheisyys). Yhteyksiä kolonisaatioon liittyviin ilmiöihin löytyy siis paljon, mikä tarjoaisikin kattavampaa jatkotutkimuksen mahdollisuutta.

6.3 Tutkielman arviointi ja mahdollinen jatkotutkimus

Tutkielmani vahvuuksia ovat mielestäni aineiston tarkastelu kahden eri käsitteen, kategorioiden ja diskurssien, kautta. Yhdessä näiden käsitteiden käyttö ilmentää hyvin sosiaalisen konstruktionismin käsitystä kielenkäytöstä sosiaalisen todellisuuden rakentajana sekä diskurssianalyysin käsitystä siitä, miten kielellinen mikrotaso ja yhteiskunnallinen makrotaso kietoutuvat yhteen muodostaen diskursseja. Tämä lähestymistapa tarjoaa myös mahdollisuuden analysoida historiallisia valtahierarkioita, joita tuodaan päiväkirjassa esiin pohjoismaiden ulkopuolelta tulevan, erilaista kulttuuria ja yhteiskunnallista kontekstia edustavan retkikunnan jäsenen kautta. Tutkielmani keskeisimpiä vahvuuksia ovat mielestäni tarkka kielen mikrotason analysointi, yhdistettynä suhteellisen laajasti ja moniulotteisesti esiteltyyn kontekstiin, joka ympäröi retkikuntaa. Tutkielma antaa yhden näkökulman siihen, miten suomalaisuutta ja saamelaisuutta on rakennettu kyseisessä historiallisessa ajanjaksossa ranskalaisten silmin. Tutkielmassa on myös mielestäni tuotu suhteellisen

kattavasti ilmi ne olennaisimmat valtasuhteet, joita päiväkirjassa muodostuu. Näin ollen tutkielma tarjoaa myös Cold Rush- hankkeelle historiallista kosketuspintaa modernin arktisen alueen dynamiikan tarkasteluun.

Koska tutkielmassani olen perehtynyt melko laajalti aihetta ympäröivään historialliseen kontekstiin, on se osittain rajoittanut teoriataustaan sekä metodiin perehtymistä, mikä näkyy lähinnä vain muutamien keskeisten lähteiden käyttämisenä. Kyseiset käyttämäni lähteet ovat joka tapauksessa antaneet kattavan tiedon siitä, mihin diskurssi- sekä kategoria-analyysi perustuvat sekä miten tutkia Outhier'n päiväkirjan kaltaista aineistoa. Omat valintani tutkielman tekijänä painottivatkin loppujen lopuksi osittain laajempaa makrotason tarkastelua.

Aineiston laajuuden vuoksi tutkielmaan olisi voinut syventyä vielä tarkemmin ottaen mukaan analyysiin esimerkiksi ruotsalaiset, ja vertailla kattavammin näiden kolmen eri "kansallisuuden" välisiä suhteita ja hierarkioita sekä sitä, miten ne ilmenevät ranskalaisen silmin. Tarkempaa analyysiä olisi pystynyt tekemään myös suomalaisuuteen ja saamelaisuuteen liittyvän köyhyyden korostamisesta päiväkirjassa. Kaiken kaikkiaan Outhier'n päiväkirja on laaja aineisto, joka on kytkeytynyt hyvin moneen historialliseen ja kulttuuriseen jatkumoon, ja sen laajempi analysoiminen vaatisi vielä lisää tutustumista niin Tornionlaakson paikalliseen kuin Euroopan kansainväliseenkin historiaan.

Päiväkirja tarjoaa varsinkin diskurssianalyysin keinoin useita muitakin tarkastelun kohteita omien tulosteni lisäksi ja jatkoksi. Saamiani tuloksia voisi verrata esimerkiksi muihin, eri aikakausina tehtyihin kuvauksiin suomalaisista ja saamelaisista, ja tarkastella niissä havaittavia muutoksia. Mielenkiintoista voisi olla analysoida esimerkiksi nykypäivän Lapissa vierailleiden turistien kirjoituksia suomalaisista, saamelaisista sekä Lapista ja vertailla näitä kuvailuja Outhier'n matkapäiväkirjan kanssa. Tällä tavalla tarkasteluun voisi tuoda myös globaalin maailman näkökulmaa. Toisaalta ihmisryhmien sijaan aineistosta voisi keskittyä analysoimaan myös Outhier'n runsasta pohjoisen luontoon liittyvää kuvailua ja siihen kytkeytyviä diskursseja. Tämä voisi antaa historiallista näkemystä esimerkiksi ilmastonmuutoksen vaikutuksiin ja ylipäätään olosuhteiden kehittymiseen Lapissa.

Nykypäivän Suomessa saamelaisten asema on ajankohtainen aihe varsinkin vuonna 2020 alkavan saamelaisten totuus- ja sovintokomission työn myötä, jonka tarkoituksena on tunnistaa ja arvioida saamelaisten kokemia vääryyksiä niin historiassa kuin nykyhetkessäkin (Wesslin 2019). Outhier'n päiväkirja sekä tutkielmani tarjoavat historiallista näkökulmaa saamelaisten asemaan pohjoismaiden ulkopuolelta tulleen henkilön silmin ja antavat erilaisen näkemyksen verrattuna esimerkiksi suomalaisten tekemiin kuvailuihin saamelaisista. Aiheellista voisi olla myös

totuuskomission kannalta keskittyä vain saamelaisiin aineistossa, hyödyntäen esimerkiksi kolonialismin sekä jälkikolonialismin käsitettä, joiden avulla voitaisiin tutkia saamelaisten historiaa nimenomaan kolonisaation sekä valtioiden vallan (väärin)käytön syiden, esiintymismuotojen sekä seurauksien näkökulmasta (Kuokkanen 2007).

Yhteenvetona tutkimukseni anti on pitkälti tuoreen teoreettisen ja metodologisen näkökulman tuomisessa historialliseen aineistoon, tarjoten näin uutta näkemystä niin historialliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin, kuin myös vallan kielelliseen rakentumiseen tekstissä. Tutkielmani valottaa niin suomalaisten kuin saamelaistenkin asemaa kyseisenä aikana ja antaa (foucault'laisen) diskurssintutkimuksen viitekehyksessä näkemystä myös nykypäivän hierarkioiden ja valtasuhteiden muodostumisen tarkasteluun.

7 LÄHTEET

Barker, Philip 1998: *Michel Foucault: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Blommaert, Jan 2005: *Discourse: A Critical Introduction*. New York: Cambridge University Press.

Carcreff, Alessandra Orlandini 2017: *Au pays des vendeurs de vent: voyager en Laponie et en Finlande du XVe au XIXe siècle*. Aix-en-Provence : Presses universitaires de Provence.

Cold Rush 2017: *Project.* – https://coldrushresearch.com/project-2/ 14.3.2020

Fairclough, Norman 2015: *Language and Power*. London: Routledge

Foucault, Michel 2000: *The Archaelogy of Knowledge*. London: Routledge.

———2014: *Tarkkailla Ja Rangaista*. Helsinki: Otava.

Garrity, Zoë 2010: Discourse Analysis, Foucault and Social Work Research. –*Journal of Social Work* 10 (2) s. 193–210. Saatavilla doi:10.1177/1468017310363641

Husa, Sari 1995: Foucault'lainen metodi. – *niin & näin* 95 (3) s. 42–48. Saatavilla https://netn.fi/artikkeli/foucaultlainen-metodi

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 2012: *Kategoriat, Kulttuuri & Moraali: Johdatus Kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino.

Karonen, Petri 2008: *Pohjoinen Suurvalta: Ruotsi ja Suomi 1521-1809.* Helsinki: WSOY.

Kuokkanen, Rauna 2007: Saamelaiset ja kolonialismin vaikutukset nykypäivänä. – Joel Kuortti, Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.), *Kolonialismin Jäljet: Keskustat, Periferiat Ja Suomi* s. 142–155. Helsinki: Gaudeamus

Kuortti, Joel, Mäntynen, Anne & Pietikäinen, Sari 2008: Kielen rakennustelineillä: Kielellisen Ja Yhteiskunnallisen käänteen Merkitys. –*Media & Viestintä* 31 (3) s. 25–37. saatavilla: doi:10.23983/mv.63021

Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli 2007: Suomiko toista maata? – Joel Kuortti, Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.), *Kolonialismin Jäljet: Keskustat, Periferiat Ja Suomi* s. 105–118. Helsinki: Gaudeamus

Lehtola, Veli-Pekka 1997: *Saamelaiset: Historia, Yhteiskunta, Taide*. Inari: Kustannus-Puntsi.

———2012. *Saamelaiset Suomalaiset: Kohtaamisia 1896-1953*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lilja, Niina 2013: ”Kieli saamelaisuutta määrittämässä – Saamelaissyntyisten henkilöiden haastattelupuheessa rakentuvat saamelaisuuden kategoriat”. *Puhe Ja Kieli* 32 (3) s. 127–50. saatavilla: https://journal.fi/pk/article/view/7619.

Lundholm, Kjell 1993: Matkailijoita Tornionlaaksossa. – Olof Hederyd & Yrjö Alamäki (toim.), *Tornionlaakson Historia: 2, 1600-luvulta Vuoteen 1809* s. 338–360. Haaparanta: Tornionlaakson kuntien historiakirjatoimikunta.

Metsähallitus: *Seidat saamelaisten palvontapaikkoina*. – https://www.luontoon.fi/pakasaivo/seidat-saamelaistenpalvontapaikkoina 17.3.2020

MOT Ranska, Kielikone Oy: https://mot-kielikone-fi.ezproxy.jyu.fi/mot/jyu/netmot.exe?motportal=80 20.3.2020

Olaus Magnus Gothus 1977 [1555]: *Pohjoisten Kansojen Historia: Suomea Koskevat Kuvaukset*. Helsinki: Otava.

Pekonen, Osmo 2010 : *La Rencontre Des Religions Autour Du Voyage De L'abbé Réginald Outhier En Suède En 1736-1737*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

———2014: *Outhier – https://www.maupertuis.fi/retkikunta/outhier/* 10.11.2019

Pietikäinen, Sari 2000: Kriittinen diskurssianalyysi. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 191–217. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

———2003: Indigenous identity in print– *Discourse & Society* 14 (5) s. 581–609.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2019: *Uusi Kurssi Kohti Diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
Pietikäinen, Sari & Leppänen, Sirpa 2007: Saamelaiset toisin sanoin. – Joel Kuortti, Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.), *Kolonialismin Jäljet: Keskustat, Periferiat Ja Suomi* s. 175–189. Helsinki: Gaudeamus
Pihlaja, Päivi Maria 2009: *Tiedettä pohjantähden alla: pohjoisen tutkimus ja Ruotsin tiedeseurojen suhteet Ranskan 1700-luvulla*. Helsinki: Suomen tiedeseura.
Regnard, Jean-Francois 1982 [1731]: *Retki Lappiin*. Helsinki: Otava.
Saamelaiskäräjät: *Saamelaiset Suomessa* – https://www.samediggi.fi/saamelaiset-info/ 14.3.2020
Said, Edward W. 2003: *Orientalism*. London : Penguin.
Schefferus, Johannes 1963 [1673]: *Lapponia Eli Lapin Maan Ja Kansan Uusi Ja Todenmukainen Kuvaus, Jossa Esitetään Paljon Tähän Asti Tuntemattomia Tietoja Lappalaisten Alkuperästä, Taikauskosta Ja -menoista, Ravinnosta, Elintavoista Ja Askareista, Samoin Eläimistä Ja Eri Metalleista, Joita On Heidän Maassaan, Huolellisesti Kuvitettuna Valaisevilla Piirroksilla*. Hämeenlinna: Karisto.
Teerijoki, Ilkka 1993a: Paikallishallinto ja esivalta. – Olof Hederyd & Yrjö Alamäki (toim.), *Tornionlaakson Historia: 2, 1600-luvulta Vuoteen 1809* s. 98–119. Haaparanta: Tornionlaakson kuntien historiakirjatoimikunta.
——— 1993b: Tornionlaakson asutuskehitys 1600-1809. – Olof Hederyd & Yrjö Alamäki (toim.), *Tornionlaakson Historia: 2, 1600-luvulta Vuoteen 1809* s. 11–40. Haaparanta: Tornionlaakson kuntien historiakirjatoimikunta.
———1993c: Väkiluku ja väestön rakenne 1600- ja 1700-luvulla. – Olof Hederyd & Yrjö Alamäki (toim.), *Tornionlaakson Historia: 2, 1600-luvulta Vuoteen 1809* s. 45–68. Haaparanta: Tornionlaakson kuntien historiakirjatoimikunta.
Wesslin, Sara 2019: Saamelaisten totuus- ja sovintoprosessi alkaa Suomessa – myös Saamelaiskäräjät hyväksyi prosessiehdotuksen. –*Yle* 17.12.2019 – https://yle.fi/uutiset/3-11121408 9.3.2020
Wright, Sue 2006: French as lingua franca. *Annual Review of Applied Linguistics* 26 (1) s. 35–60. Saatavilla doi:10.1017/S0267190506000031

Aineistolähde

Outhier, Réginald 2000 [1744]: *Journal d'un voyage au Nord en 1736 & 1737.* Näköispainos. Helsinki: Ranskan kulttuuriyhdistys.